

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

MTÜ PAIK LEADER- TEGEVUSPIIRKONNA ÜHISSTRATEEGIA 2024–2030

Lisa 1. Tegevuspiirkonna analüüs

September 2022 / märts 2023

Sisukord

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS JA METOODIKA	2
1 ORGANISATSIOON	5
1.1 TEGEVUSRÜHM JA LIIKMESKOND	5
1.2 KOOSTÖÖ JA VÖRGUSTUMINE	7
1.2.1 Piirkondlik koostöö	7
1.2.2 Koostöö teiste LEADER-tegevusrühmadega	9
1.2.3 Rahvusvaheline koostöö	10
2 TEGEVUSPIIRKOND	13
2.1 PIIRKONNA RUUMIMUSTER JA SIDUSUS	13
2.2 RAHVASTIK	16
2.3 RAHVASTIKUPROGNOOS	25
2.4 PIIRKONNA SOTSIAALMAJANDUSLIKUD NÄITAJAD	28
2.4.1 Töötus ja tööhõive	28
2.4.2 Omavalitsuste finantsid ja tulubaas	33
2.4.3 Rahulolu avalike teenustega	35
2.4.4 Kodanikuühendused ja -aktiivsus	36
2.5 PIIRKONNA MAJANDUSE JA ETTEVÕTLUSE ÜLEVAADE	38
2.5.1 Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ja ettevõtete müügitulu	38
2.5.2 Olulisemate sektorite näitajad	42
2.5.3 Turismivaldkonna ettevõtted	44
3 PERIOODI 2015–2022 ANALÜÜS	46
3.1 JAGATUD TOETUSTE ÜLEVAADE	47
3.2 EESMÄRKIDE SIHTTASEMETE TÄITMINE	48
3.2.1 E1. Ettevõtluse arendamine	50
3.2.2 E2. Elamisväärne elukeskkond	51
3.2.3 E3. Tugev ja jätkusuutlik regionaalne ja rahvusvaheline koostöö	51
3.3 MEETMETE SIHTTASEMETE TÄITMINE	52
3.3.1 Meede 1.1. Tärkav Pandivere	52
3.3.2 Meede 1.2. Kasvav Pandivere	54
3.3.3 Meede 1.3. Ettevõtlik Pandivere	56
3.3.4 Meede 1.4. Puhas Pandivere	57
3.3.5 Meede 2.1. Kodupaik Pandivere	58
3.3.6 Meede 2.2. Kultuuriküllane Pandivere	59
3.3.7 Meede 3.1. Rahvusvaheline Pandivere	60
3.3.8 Hinnang indikaatoritele ja nende seostatusele	60
3.3.9 Hinnang indikaatorite sihttasemetele	61
3.4 TAOTLUSTE ÜLEVAADE	62
3.5 RAHULOLU PAIK-I TEGEVUSEGA	64
4 ARENGUVAJADUSED JA -POTENTSIAAL	68

Sissejuhatus ja metoodika

LEADER-programmi toetusrahade kasutuselevõtuks perioodil 2023–2027 peavad kohalikud tegevusgruppid koostama strateegia, mis tugineb piirkonna olukorra analüüsil ja kohaliku elanikkonna sisendil. Käesoleva analüüsi näol on tegemist alusmaterjaliga MTÜ PAIK (Pandivere koostööpiirkond) uue perioodi strateegia koostamiseks.

Piirkonna olukorra analüüsi koostamine hõlmas nelja etappi:

1. Kvantitatiivne analüüs
2. Küsitlus liikmete, taotlejate ja piirkonna elanike hulgas
3. Intervjuud
4. Eelmise perioodi analüüs

Kvantitatiivne analüüs

Analüüs hõlmas andmekogumist ja analüüsi piirkonna elanikkonna ning sotsiaalmajanduslike näitajate kohta (ettevõtlus). Andmetena kasutati avalikest allikatest kättesaadavat infot (Statistikaameti andmekogu, asutuste kodulehed), samuti tehti päringud äriregistrile ja rahvastikuregistrile. Muuhulgas koostati piirkonnale ka elanikkonna rahvastikuarengute analüüs ja -prognoos.

Rahvastikuprognoos on koostatud enimkasutataval kohortkomponendi ehk vanusnihke meetodil. Selline prognoos näitab rahvastikku moodustavate aastakäikude suuruse samm-sammulist teisenemist ühest kalendriaastast järgmisse. Igal aastal lisab sündimus prognoositavasse rahvastikku ühe uue sündinud lapse, vanemate aastakäikude suurus aga väheneb surnute arvu võrra. Avatud rahvastiku puhul muudab aastakäikude suurus ka ränne. Vanusnihke põhimõttel tehtud prognoosi väljund on eri aastakäikude suurus tulevikus.

Tulevast rahvaarvu ja rahvastiku koosseisu mõjutavad kaks olulist tegurit — prognoosi hetkeks kujunenud rahvastiku vanuskoosseis ja see, mis juhtub sündimuse, suremuse ja rändega prognoosiperioodil. Prognoosi lähteaasta rahvastiku vanuskoosseis on prognoosi hetkeks juba kujunenud ehk see mõjutab ühtemoodi kõiki prognoosi stsenaariume. Seega tekib stsenaariumide vaheline erinevus sündimus-, suremus- ja rändekäitumisest.

Prognoosi tulemused on esitatud aastate 2022–2040 kohta, tegevuspiirkonnale on koostatud baas-stsenaarium ja rändestsenaarium. Baas-stsenaariumis eeldatakse tavapäraselt, et tegemist on suletud rahvastikuga, mis tähendab, et selle koostamisel rännet ei arvestata ning analüüsitakse sündimus- ja suremuskäitumise mõju tuleviku rahvastiku arengule. Seega iseloomustab baas-stsenaarium tänaseks kujunenud rahvastiku sisemist taastevõimet. Rändestsenaariumis on arvestatud püstitatud eelduste alusel toimuva väljarändega.

Prognoosi väljundiks on valla tuleviku rahvaarv erinevates vanuserühmades. Prognoosistsenaariumite koostamiseks on kasutatud tarkvara *Spectrum*.

Baas-stsenaarium (joonistel A):

- Püstitatud on eeldused, kus rändeprotsessidega ei ole arvestatud ehk stsenaarium iseloomustab rahvastiku sisemist taastevõimet.
- Summaarse sündimuskordaja eelduste aluseks on näitaja viimase kuue aasta dünaamika üldistus ehk 1,9 last viljakas eas naise kohta ja kordaja jääb samale tasemele prognoosiperioodi lõpuni.
- Lääne-Viru maakonna meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil aastal 2019/2020 (meestel 73,3 ja naistel 82,0 eluaastat) jääb samale tasemele prognoosiperioodi lõpuni.

Rändestsenaarium (joonistel B):

- Stsenaarium iseloomustab võimalikku rahvastiku tulevikuarengut kindlate rände-eelduste realiseerumisel.
- Rände-eelduseks on, et prognoosiperioodil kokku lahkub negatiivse rändesaldo tulemusel tegevuspiirkonnast 800 elanikku. Lähteaastal lahkub 60 elanikku, rändemaht ajas kahaneb.
- Summaarse sündimuskordaja eelduste aluseks on näitaja viimase kuue aasta dünaamika üldistus ehk 1,9 last viljakas eas naise kohta ja kordaja jääb samale tasemele prognoosiperioodi lõpuni.
- Lääne-Viru maakonna meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil aastal 2019/2020 (meestel 73,3 ja naistel 82,0 eluaastat) pikeneb prognoosiperioodi lõpuni.

Prognoosi väljundiks on rahvaarv olulistes vanuserühmades.

Küsitlus liikmete, taotlejate ja piirkonna elanike hulgas

Küsitlus oli suunatud MTÜ PAIK liikmetele, meetmetest toetust taotlenutele ja piirkonna elanikele.

Küsitlus viidi läbi veebipõhiselt, kasutades uuringutarkvara *SurveyMonkey*. Vastajatel oli tulenevalt suveperioodist vastamiseks pikalt aega (14.06–28.08.2022). Adressaatide nimekirjas oli kokku 285 unikaalset saajat, kellest vastas 90. Lisaks levitati küsitluslinki piirkonna omavalitsuste veebilehtedel ja sotsiaalmeedias. Üldlingile vastas 39. Kokku vastas seega 129 inimest. Küsimuste lõikes vastajate arv varieerub, kuna kõik ei täitnud ankeeti lõpuni.

Küsimusi oli kokku 29 ja need hõlmasid vastaja tausta, hinnanguid tegevuspiirkonnale (tugevused, kitsaskohad, eripära), tegevusgrupile (rahulolu tegevustega) ning toetuste mõjususele (eesmärkide ja meetmete asjakohasus, täituvus jms). Samuti kaardistati ootusi uuele rahastusperioodile. Tulenevalt vastaja profiilist (ettevõtja, PAIK-i liige, toetuse taotleja, piirkonna elanik) küsimuste hulk varieerus.

Intervjuud

Saamaks kvalitatiivset sisendit tegevuspiirkonna arenguvajaduste kohta viidi läbi mitmed intervjuud:

- Väike-Maarja ja Tapa valdade juhtidega (mõlemaga eraldi)
- Kolmanda sektori esindajatega (üks fookusgrupi intervjuu, lisaks mõned eraldiseisvalt, kes ei saanud grupiintervjuul osaleda)

- Ettevõtete esindajatega (üks fookusgrupi intervjuu, lisaks mõned eraldiseisvalt, kes ei saanud grupiintervjuul osaleda)
- Lääne-Viru Omavalitsuste Liiduga (VIROL)

Intervjuude käigus täpsustati piirkonna tugevusi ja nõrkusi. Samuti uuriti piirkonna eripärade, möödunud perioodi kogemuste ja uue perioodi võimalike fookuste kohta.

Eelmise perioodi analüüs

Eelmise perioodi analüüs hõlmas toetuste ülevaadet meetmete ja taotlejate kaupa, samuti hinnati eesmärkide saavutamist kehtivas strateegias sätestatud indikaatorite alusel. Lisaks koostati esitatud taotluste (201 toetatud taotlust) põhjal valim (56 projekti), saamaks ülevaadet taotluste üldisest kvaliteedist ning hindamaks nende uuenduslikkust.

Vaatluse all oli periood 2016–2020 kui algne LEADER-tegevusperiood, millega oleks seatud eesmärgid pidanud saavutatud olema. Ülemineku perioodi näitajad vaadeldi põgusalt.

Olukorra analüüs koosneb neljast peatükist. Neist esimene käsitleb organisatsiooni, teine tegevuspiirkonda, kolmas eelmist perioodi ja neljas võtab kokku piirkonna peamised arenguvajadused.

1 Organisatsioon

1.1 Tegevusrühm ja liikmeskond

MTÜ PAIK¹ tegevuspiirkond (Pandivere koostööpiirkond) hõlmab kahte Lääne-Virumaa lõunapoolset kohalikku omavalitsust – tervikuna Väike-Maarja valda (endise Väike-Maarja ja Rakke valla territoorium) ja osaliselt Tapa valda (endise Tamsalu valla territoorium) kogupinnaga 898 km²².

Pandivere koostööpiirkond moodustati 7. aprillil 2006. a kohalike omavalitsuste, ettevõtete ja mittetulundusühingute poolt.

PAIK-i eesmärgiks on parendada elukeskkonda ning tõsta piirkonna atraktiivsust elanikele, ettevõtetele, turistidele ja investoritele, lähtudes piirkonna vajadustest ja huvidest, arvestades arengu iseärasusi ning tuginedes kolme sektori partnerlusele.

PAIK täidab LEADER-meetme kohaliku tegevusrühma ülesandeid, milleks on LEADER-meetme projektitaotluste vastuvõtt, hindamine ja menetlemine; projektide avalikustamine ning projektitaotlustega seotud vaiete menetlemine. Koostöö tegevuste korraldamine kõigi kolme kaasatud sihtgrupi vahel. Lisaks sellele pakub PAIK mitmeid teenuseid erinevatele sihtgruppidele³. Nende maht on aga marginaalne.

PAIK asutati 12-liikmelisena, praeguseks on liikmeid 49, sh 3 kohalikku omavalitsust, 25 mittetulundusühingut ning 21 ettevõtet. PAIK-i liikmete nimekiri koos tegevusalade koodidega seisuga 15.03.2022 on leitav PAIK-i kodulehel⁴.

Tabel 1. MTÜ PAIK liikmeskond

Omavalitsus	KOV	MTÜ/SA	Ettevõtte	Kokku
Väike-Maarja vald	1	17	14	32
Tapa vald	1	5	4	10
Vinni vald (Laekvere piirkond)	1	3	3	7
Kokku	3	25	21	49

¹ Varasemalt tähistas PAIK Pandivere Arendus- ja Inkubatsioonikeskust, mida edaspidi enam ei kasutata, kuna sisuliselt ei ole tegemist inkubatsioonikeskusega.

P – pesapaik puhtas Pandiveres

A – asine avatud algatus

I – inimesed, innovatsioon ja infrastruktuur

K – kultuuripärandiga kaunis kodupaik

² Kuni 2022. a alguseni kuulus tegevuspiirkonda ka Vinni vallast osa (endine Laekvere vald), kuid Vinni vallavolikogu otsustas oma liikmelisuse PAIK-is lõpetada. Seeläbi vähenes piirkond 352 km² võrra.

³ Ettevõtete ja kolmanda sektori organisatsioonide nõustamine (äriplaani koostamine, lepingute koostamine, partnerite leidmine, finantsnõustamine, taotluste koostamine)

⁴ Kättesaadav: <https://pandivere.eu/liikmed>

Vinni Vallavolikogu langetas 2022. a alguses otsuse, et lahkub alates 31.03.2023 MTÜ-st PAIK. Seega alates 1.04.2023 kuulub tegevusrühma kaks omavalitsust. Tegemist on avatud liikmeskonnaga organisatsiooniga, seega teisi Vinni valla territooriumile jäävaid liikmeid automaatselt välja ei arvata. Samuti säilivad neil liikmelisusest tulenevad õigused. Küll aga ei saa nad algaval strateegiaperioodil PAIK-i meetmetest toetust taotleda, kui just nende tegevus ei leia aset tegevuspiirkonna territooriumil, s.o Väike-Maarja vallas või Tapa valla endise Tamsalu valla osas.

PAIK on kasumit mittetaotlev organisatsioon, kelle põhilisteks finantseerimisallikateks on kohalike omavalitsuste eelarvest laekuvad liikmemaksud, sihtfinantseerimine LEADER-meetmest ja teistest fondidest ning toetused ja laekumised liikmeskonnale osutatavate teenuste eest.

Lõviosa tuludest moodustavad LEADER-tegevustulud ja projektide sihtfinantseerimine (Tabel 2). Viimastel aastatel on pisut suurenenud liikmemaksude laekumine. Osutatud teenused on aga marginaalse osakaaluga. Organisatsiooni töötajate arv on olnud stabiilselt kaks. Vastavalt vajadusele on kasutatud töövõtulepinguga töötajaid konkreetsete projektide elluviimiseks. Seega on tegemist LEADER-meetme vahendite toel toimiva organisatsiooniga, mille muud tulud ei võimalda püsipersonali olemasolu.

Tabel 2. MTÜ PAIK eelarved 2017–2021 (MTÜ PAIK)

	2017	2018	2019	2020	2021
Eelarve tulud kokku, sh:	84 609	110 866	135 348	96 461	139 882
Liikmemaksud	10 723	6 148	6 061	11 677	11 567
Osutatud teenused	1 472		3 665		
LEADER-tegevustulud (sihtfinantseerimine)	71 137	83 389	84 161	74 669	83 327
LEADER-projektide sihtfinantseerimine		20 699	40 861	10 113	43 905
LEADER-tegevusega seotud muu tulu	1 277	630	600	2	1 083
Eelarve kulud kokku, sh	85 231	117 545	125 071	98 257	132 565
Palgakulud	1 070	-	-	459	1 748
LEADER-tegevuskulud	73 725	88 860	77 999	73 989	78 194
<i>sh tööjõukulud</i>	<i>45 286</i>	<i>58 823</i>	<i>58 204</i>	<i>58 591</i>	<i>60 757</i>
LEADER projektide kulud	4 016	22 662	43 446	23 004	51 460
Muud kulud (üritused, LEADER-mitteabikõlblikud kulud)	6 420	6 023	3 626	805	1 163
<u>Töötajate arv</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>

PAIK-i juhtimisorganiteks on üldkoosolek ja juhatus. Kõrgeimaks organiks on liikmete **üldkoosolek**, kus iga liiget esindab volitatud esindaja. Üldkoosoleku pädevusse kuulub:

- Põhikirja ja eesmärkide muutmine
- Strateegia, tegevuskava ja eelarve kinnitamine
- Majandusaasta ja juhatuse tegevuse aruande kinnitamine
- Juhatuse liikmete volituste aja ning arvu kinnitamine
- LEADER-meetme raames antava kohaliku tegevusgrupi toetusega seotud projektide valikut tegeva hindamiskomisjoni ja seirekomisjoni moodustamine

PAIK-i liikmeteks võivad olla kohalikud omavalitsused, ettevõtted ja mittetulundusühingud, kelle põhitegevus asub Pandivere koostööpiirkonnas.

PAIK-i igapäevast tegevust korraldab 9-liikmeline **juhatuse**, kes valib oma liikmete hulgast esimehe. Juhatus ülesanded on loetletud põhikirjas⁵.

Organisatsioonis töötavad **juhataja** ja **nõustaja**. Vastavalt vajadusele kaasatakse tegevusse teisi spetsialiste ja eksperte ning moodustatakse komisjone. Juhataja ülesandeks on organisatsiooni strateegia elluviimine, arendustegevuste juhtimine projektipõhiselt, tegevusplaani ja eelarve koostamine ning nende elluviimise jälgimine, kommunikatsiooni korraldamine (sh huvigruppide kaasamine), riigisisese ja rahvusvahelise koostöö korraldamine ning organisatsiooni tegevuse ja projektitaotluste seire korraldamine. Nõustaja tegeleb toetuse taotlejate juhendamisega, eelarvete koostamise ja analüüsiga, tegevusgrupi tegevuse ja projektide aruandluse ning raamatupidamisega.

1.2 Koostöö ja võrgustumine

1.2.1 Piirkondlik koostöö

PAIK-i põhikirjaliste eesmärkide saavutamisel on koostöö olulisel kohal. PAIK-i ülesandeks on muuhulgas:

- Koostöö korraldamine kohaliku elu arenguprobleemide lahendamisel erinevates eluvaldkondades (ettevõtlus, maaelu, turism, planeerimine, keskkond, haridus, kultuur, sport, vaba aeg, sotsiaalhoolekanne, tervishoid, infotehnoloogia, elamumajandus ja infrastruktuur jt)
- Ühise koostööstrateegia väljatöötamine ja elluviimine
- Piirkonna teemagruppide ja erinevate sektorite vahelise koostöö ja infovahetuse korraldamine
- Ühiste koostööprojektide algatamine, väljatöötamine ja elluviimine

Selleks teeb PAIK koostööd nii oma liikmete kui ka teiste piirkonnas tegutsevate organisatsioonidega ning kaasab erinevaid gruppe kaasamine nii piirkonna olukorra analüüsimisel kui ka otsuste langetamisel.

PAIK-i organisatsioonisesteks partneriteks on liikmesorganisatsioonid, sh:

- Kohalikud omavalitsused – kujundavad läbi osaluse PAIK-i tegevussuundi, samuti taotlevad oma tegevustele toetust
- Kodanikuühendused – kujundavad piirkonna kogukondlikku liikumist, taotledes selleks oma tegevustele toetust
- Ettevõtted – kujundavad piirkonna ettevõtluskeskkonda, taotledes selleks oma tegevustele toetust

Piirkondliku (regionaalse) tasandi koostöö peamised partnerid on:

- **Piirkondlikul tasandil** – kohalikud omavalitsused, kolmanda sektori organisatsioonid, ettevõtted

⁵ Kättesaadav: <https://pandivere.eu/pohikiri>

- **Maakondlik tasandil** – Lääne-Viru Omavalitsuste Liit⁶, kes ühendab piirkonna omavalitsusi ning esindab nende huve ning tegeleb maakonna ettevõtjate, omavalitsuste ja kodanikuühenduste nõustamisega
- **Riiklikul tasandil** – teised LEADER-tegevusgrupid Eestis, Eesti Leader Liit, Maaeluministeerium, Maamajanduse Infokeskus, Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

Piirkondliku ja organisatsioonisisese koostöö peamiseks väljundiks on ühisprojektid⁷. Eelmisel perioodil viidi ühisprojekte ellu eelkõige ühisürituste korraldamiseks, sh:

- Aali Ajaviitetalu OÜ "Wähja festival 3" (2022). Wähja festivali korraldamine ettevõtete koostegemise võimaluste suurendamiseks.
- MTÜ Laekvere Päevakeskus "Laekvere kultuurseks läbi muusika" (2022) eesmärgiga läbi erinevaid muusikastiile tutvustavate ürituste rikastada piirkonna kultuuripilti, äratada noortes huvi kultuuri ja muusika vastu ja aktiveerida piirkonna elanikke.
- MTÜ Väike-Maarja Spordiklubi „Vaimu ja väega“ (2022) piirkondlike ürituste korraldamine kogukondlikku identiteedi tugevdamiseks, tutvustada paikkonda laiemale avalikkusele tutvustamiseks ning kohaliku spordi- ja kultuurielu rikastamiseks.
- Väike-Maarja Muusikaselts "Väike-Maarja muusikafestivali korraldamine" (2020) Pandivere kõrgustiku kultuurilise märgiürituse "Väike-Maarja Muusikafestival" ja selle osana toimuva Vello Jürna nimelise vokalistide konkursi korraldamiseks ja läbiviimiseks.
- MTÜ Salutem „Piirkonna areng läbi ühistegevuse“ (2022) piirkonnas elanike aktiveerimiseks ning arendamiseks kogukonna ja piirkonna mainekujundamisel. Korraldati Hobupäev Porkunis, ratsutamislaga, ratsapäev ning Jõulumaa.
- Rakke Kalaspordiklubi "Toiduga tuntuks" (2020) Eesti esimese vähifestivali korraldamine ja traditsioonilise paikkonnapäevase toidu tutvustamiseks läbi vähipüügi, toiduteemaliste õpitubade ja laada korraldamise.
- Tantsuselts Tarapita MTÜ "Kultuuriline kooskõla"(2016) eesmärgiga ühiselt algatada uusi piirkondlike üritusi ja arendada olemasolevaid regulaarüritusi, kasutades piirkonnale omast kultuuripärandit, sh Simunapäeva tähistamine, Väike-Maarja Muusikafestivali korraldamine jms.
- Mittetulundusühing Võivere Tuuleveski „Struve kaar kohaliku kultuuripärandi ühendaja“ (2016) Eesmärgiga Struve kaarega seotud piirkondliku kultuuripärandi tutvustamise kaudu Pandivere koostööpiirkonnakultuuri väärtustada ja ühtset identiteedi tugevdada ning vaba aja veetmise võimalusi suurendada (matka korraldamine, konverentsil kultuuripärandi tutvustamine jne).
- MTÜ Puhta Vee Teemapark "Pandivere veepäev- käimla- ja kuivkäimla tehnoloogiad" (2022) projekti eesmärgiks oli kuivkäimlate tehnoloogiate tutvustamine avalikkusele.
- Mittetulundusühing Nelikand "Muusikat siin- ja sealpool maanteed" (2019) eesmärgiks aidata kaasa Pandivere piirkonna elujõulisuse jätkusuutlikule säilimisele,

⁶ Senini on koostöö VIROL-iga olnud pigem vähene. Rohkem on olnud puutumust maakondliku arenduskeskusega noorte ettevõtlikkuse teemadel.

⁷ Rohkem infot PAIK-i ühis- ja koostööprojektide kohta <https://pandivere.eu/paik-uhis-ja-koostooprojektid>

piirkonna kultuurilis-loodusliku eripära rakendamisele läbi suvekontsertide sarja korraldamise.

- Mittetulundusühing Tumemaine Tuli "Pandivere muusikafestival" (2017).
- Väike-Maarja Vallavalitsus "Juurtega kodupaik" (2017) eesmärgiga läbi ühistegevuse ja koostöö tugevdada paikkonna identiteeti ning jäädvustada kogutud ajalooärandit korraldada Pandivere päeva.
- Rakke Vallavalitsus "Kultuurikontaktide laiendamine" (2016) mille raames korraldati kaks Emumäe laulupidu (2016 ja 2018), kaks Rakke valla päeva (2016 ja 2017) ning külapäevad Muugas.
- Väike-Maarja Vallavalitsus "Kultuuriküllane kodupaik" (2016) eesmärgiks oli pakkuda piirkonna elanikele võimalust osaleda kodukandi pidupäevadel, säilitades kodukoha kultuurilist järjepidevust, selleks korraldati Tamsalu päevad (2016 ja 2017), Pandivere päevad (2016 ja 2017), Muuga mõisa päeva (2016) jpm.
- Väike-Maarja Põllumeeste Selts "Seltsitegevuse tugevdamine läbi kultuurilise ühistegevuse" (2016) piirkonna vanimate järjepidevuse alusel tegutsevate seltside Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi ja Väike-Maarja Pasunakoori ühistegevuse kaudu Pandivere koostööpiirkonna identiteedi tugevdamine, paikkonna kultuuri väärtustamine, selleks erinevate ühissündmuste korraldamisega.

Lisaks toetati ettevõtluse ja noorte ettevõtlikkuse arendamisele suunatud projekte:

- Ühisprojekt „Tamsalu Loomemajanduse Koostöö ja Kompetentsikeskuse käivitamine“ (2016)
- MTÜ Kotli Maja "Pandivere ettevõtlikud noored" (2016) Väike-Maarja valla noorte ettevõtlikkuse ja loovuse suurendamiseks õpilasfirmade asutamise ning haridusasutuste ja ettevõtjate ühistegevuste soodustamise kaudu.

PAIK-i tegevusrühm viis ise ellu 2 projekti meetmest "Pandivere turismiinfo arendamine" (2017) ning "Pandivere piirkond tuntuks läbi digiloovuse" (2019) noorte digipädevuse arendamiseks.

1.2.2 Koostöö teiste LEADER-tegevusrühmadega

Koos PAIK-iga tegutseb Eestis 26 kohalikku tegevusrühma, luues mitmekülgeks koostööks tugeva baasi. PAIK teeb koostööd naabruses asuvate ja samalaadsete strateegiliste suundadega tegevusrühmadega, eelkõige teiste Virumaa ja Põhja-Eesti tegevusrühmadega.

Oluliseks mitut tegevusrühma hõlmavateks koostööprojektideks eelmisel perioodil olid:

- **„Põhja-Eesti toidukultuur – Paepalsed maitseed“ (2022–2024)**, partnerid MTÜ Arenduskoda, MTÜ Ida-Harju Koostöökoda, MTÜ Partnerid ja MTÜ Põhja-Harju Koostöökogu. Projekti eesmärgiks oli Põhja-Eestist üle-eestilise tuntud toidupiirkonna kujundamine ning Põhja-Eesti toidupiirkonna toidupärimuse ja toidukultuuri edendamine, võrgustikutöö edendamine ning teavitustöö korraldamine ning piirkondlike teemapäevade korraldamine. Projekti tegevusteks olid õpitubade, seminaride, toiduretkede ja piknike korraldamine, toidupakkide ja piknikupakkide ühtse tellimussüsteemi loomine, ideereiside korraldamine, Põhja-Eesti kohaliku toidu märgise

hoidmine ja väljaandmine, võrgustikutöö arendamine ja teavitustegevused ning piirkondlike toidupäevade korraldamine.

- **Koostööprojekt „Arukad külad“ (2021–2022)**, partnerid Tartumaa Arendusselts, MTÜ Valgamaa Partnerluskogu, Lääne-Harju Koostöökogu, Jõgevamaa Koostöökogu, MTÜ Võrumaa Partnerluskogu, Pärnu-Lahe Partnerluskogu, MTÜ Järva Arengu Partnerid, Ida-Harju Koostöökogu, Rohelise Jõemaa Koostöökogu, MTÜ Põhja-Harju Koostöökogu, Põlvamaa Partnerluskogu, MTÜ Virumaa Koostöökogu. Projekti eesmärgiks oli luua Eesti Arukate külade võrgustik ja seosed rahvusvahelise arukate külade (*Smart Rural 21*) võrgustikuga. Projekti tegevusteks olid: arukate külade strateegiate koostamine ja seda toetav arenguprogramm, seminaride ja koolituste korraldamine, pilootegevuste elluviimine, mentorlustugi küladele ning piirkondlike arenguseminaride korraldamine.
- **Koostööprojekt „Viru LEADER võrgustiku tugevdamine“ (2020–2022)**, partnerid MTÜ Arenduskoda, MTÜ Partnerid, MTÜ Peipsi-Alutaguse Koostöökoda, MTÜ Virumaa Koostöökogu, MTÜ Kirderanniku Koostöökogu. Projekti eesmärgiks oli panustada Viru võrgustiku tugevdamisele ja arendamisele läbi ühiste tegevuste ja arenguseminaride, et tagada parem koostöö ja piirkonna ühtlasem areng LEADER-maastikul. Projekti tegevusteks olid seminaride ja koolituste korraldamine, piirkondlike Eesti siseste ja välisõppereiside korraldamine ning piirkondlike arenguseminaride korraldamine.
- **Koostööprojekt „Põhja-Eesti kohalik toit tuntuks“ (2020–2022)**, partnerid MTÜ Arenduskoda, MTÜ Ida-Harju Koostöökoda, MTÜ Partnerid, Põhja-Harju Koostöökogu. Projekti eesmärgiks oli kujundada Põhja-Eestist üle-eestiliselt tuntud toidupiirkond, kaasates Põhja-Eesti toiduvõrgustikku toiduga seotud organisatsioonid ning piirkonnas tegutsevad kokad ja toitlustusasutused. Projekti raames kavandatud tegevused olid võrgustikutöö edendamine, Põhja-Eesti Toidumärgise arendamine ja väljaandmine, piirkonna toidu tutvustamine laiemale avalikkusele, koostöö kokkadega ning kohalike toidupäevade läbiviimine.
- **Koostööprojekt „Põhja-Eesti kohalik toit“ (2016–2019)**, partnerid MTÜ Arenduskoda, MTÜ Ida-Harju Koostöökoda, MTÜ Partnerid. Projekti eesmärkideks oli Põhja-Eesti kohaliku toidu märgise tuntuse ja usaldusväarsuse tõstmine ning märgise taotlemise suurendamine, piirkonna kohaliku toidu ja toiduga seotud ettevõtete nähtavuse suurendamine. Projekti tegevused: Põhja-Eesti toidumärgise sisu arendus ja teavitus; Põhja-Eesti kohaliku toidu turundus laiemalt ja koostöö omavalitsuste ning toitlustajatega.

1.2.3 Rahvusvaheline koostöö

Regionaalse ja rahvusvahelise koostöö arendamine oli eelmise strategiaperioodi üheks strateegiliseks eesmärgiks (vt ka peatükk 3.2).

Koostöö põhieesmärgiks on olnud kogemuste vahetus ning PAIK-i liikmete, piirkonna ja PAIK-i kui organisatsiooni võimekuse suurendamine. Koostöö keskmes oli maaelu edendamine ja proaktiivsete tegevuste eestvedamine. Elluviimisel on toetunud juba toimivate regionaalsete ja rahvusvaheliste võrgustike edasiarendamisele vastavalt piirkonna soovidele ja vajadustele.

Rahvusvahelise tasandil koostööpartnerid on teiste riikide LEADER-tegevusrühmad, rahvusvahelised LEADER-grupid, ettevõtluse ja elukeskkonna arengut suunavad avaliku ja kolmanda sektori organisatsioonid.

Rahvusvaheline koostöö tugineb nii Maamajanduse Infokeskuse poolt vahendatavatele võimalustele kui ka liikmete juba olemasolevatele sidemetele (nt omavalitsuste sõprusvaldadele).

Eelmiseks perioodiks **kavandatud** koostöö teemad olid:

- Noored
- Ettevõtlus, sh Pandivere ettevõtluspesa
- Tootearendus
- Kogukonna teenused
- Kohalik toit
- Turism
- Kultuuripärand
- Ühistrundus
- Kompetentside tõstmine
- Kõiki eelnevaid teemasid läbiv Struve mediaanikaare koostöövõrgustik, Virumaa LEADER Koda⁸

Olulisemad rahvusvahelised koostööprojektid eelmisel perioodil olid:

- **Koostööprojekt "Eco-North" (2018)**, partnerid LAG Kuudestan RY, LAG Ziemia Gotyku, LAG Ropazi Garkalne partnership LAG Daugavkrasts, LAG Riga District Rular Development (Läti). Projekti eesmärgiks on aktiveerida ja elavdada kohalikke elanikke ning parandada iga partneri kohaliku strateegia arendamise taset, propageerida elanike keskkonnasõbralikke hoiakuid ning vahetada häid tavasid ja meetodeid, parandada noorte ettevõtlusoskuste taset. Projekti tegevused olid noorte motivatsioonipäevade korraldamine, rahvusvaheliste noortelaagrite korraldamine Poolas, Lätis ja Soomes, seminaride ja koolituste korraldamine ettevõtlikkuse arendamiseks, ning ettevõtluspäevade korraldamine.
- **Koostööprojekt „Struve Route Network“ (2018–2020)**, partnerid Lapimaa Rakenduskõrgkool (Soome), KTG Tornedalen (Rootsi), SA Madona Omavalitsusfond (Läti). Projekti eesmärgiks oli arendada kohalikku teadlikkust ja Struve geodeetilise kaare (on UNESCO kaitsealune kultuuripärand) kui maailmapärandi ümbruse atraktiivsust. Projekti tegevused olid: seminaride korraldamine, turundus ja teadmiste suurendamine kohalikust Struve kaarest, erinevate infomaterjalide koostamine ja fotopanga loomine, kaasamisürituse ja seminaride korraldamine ning Struve kaare temaatilise animatsiooni ja mobiilirakenduse loomine.
- **Koostööprojekt „Noorte jõud“ (2016–2018)**, partner LAG Kuudestaan (Soome). Projekti eesmärgid olid julgustada ja inspireerida noori võtma ühiskonnas aktiivsemat rolli ja luua paremaid vaba-aja veetmise võimalusi noortele. Projekti tegevused: piirkonna noorte aktiveerime kaasates noortekeskusi, õppesõitude

⁸ Virumaa LEADER tegevusgruppide koostöökokkulepe, kättesaadav:

http://www.arenduskoda.ee/Data/2015/Dokumendid/L5_Koostoo_%20kokkulepped.pdf

korraldamine loovuskeskustesse noortele laagrite korraldamine Soomes ja Eestis ning kogemuste vahetamine.

Eelmisel perioodil sai siseriiklikult enim tähelepanu kohaliku toidu teema, kogukondade arendamine ning Virumaa LEADER-piirkondade koostöö arendamine. Rahvusvahelises koostöö keskmes olid eelkõige noorte, ettevõtlikkuse ning turundusega seotud teemad. **Niisiis kõiki kavandatud teemasid koostööprojektidega ei kaetud, mis on ka mõistetav, kuna teemade loetelu oli pikk.** Järgmist perioodi kavandades on asjakohane defineerida kõigepealt koostööpiirkonna eesmärgid ja seejärel teemad, milles ühiseid projekte ellu viia. Nii aitavad need paremini eesmärkide saavutamisele kaasa.

PAIK on perioodi jooksul läbi viinud läbi 8 koostööprojekti ning u 28 erinevat tüüpi elavdamisüritust, osalejate arvuga kokku üle 500 inimese. Suure osa üritustest moodustasid konverentsid (5), millel osales enim inimesi üle 250, lisaks siseriiklikud õppe- või tutvumisreisid (10) ja piiriülesed õppe- ja tutvumisreisid (13)⁹.

⁹ PAIK-i seirearuanne

2 Tegevuspiirkond

2.1 Piirkonna ruumimuster ja sidusus

PAIK-i tegevuspiirkond asub Lääne-Virumaa lõunapoolses osas, hõlmates tervikuna Väike-Maarja valda (endise Väike-Maarja ja Rakke valla territoorium) ja osaliselt Tapa valda (endise Tamsalu valla territoorium) kogupinnaga 898 km² (Joonis 1).

Tabel 3. PAIK-i tegevuspiirkonna omavalitsused (rahvastikuregister, Statistikaamet¹⁰)

Üksus	Elanike arv 2015 (RR)	Pindala, km ²	Asustustihedus, elanikku km ² kohta 2015	Elanike arv 2022 (RR)	Pindala, km ²	Asustustihedus, elanikku km ² kohta 2022
Kogu Eesti	1 350 548	43 468,18	31,1	1 339 458	43 466,17	30,8
Lääne-Virumaa	61 099	3 628,64	16,8	58 121	3 695,59	15,7
Tamsalu	3 941	215,60	18,3	3 473	215,60	16,1
Väike-Maarja	4 569	457,76	10,0	4 217	457,76	9,2
Rakke	1 639	224,67	7,3	1 481	224,67	6,6
Laekvere	1 542	352,21	4,4	1 391	352,21	3,9
PAIK	14 968	1385,76	10,8	9 171	898,03	10,2

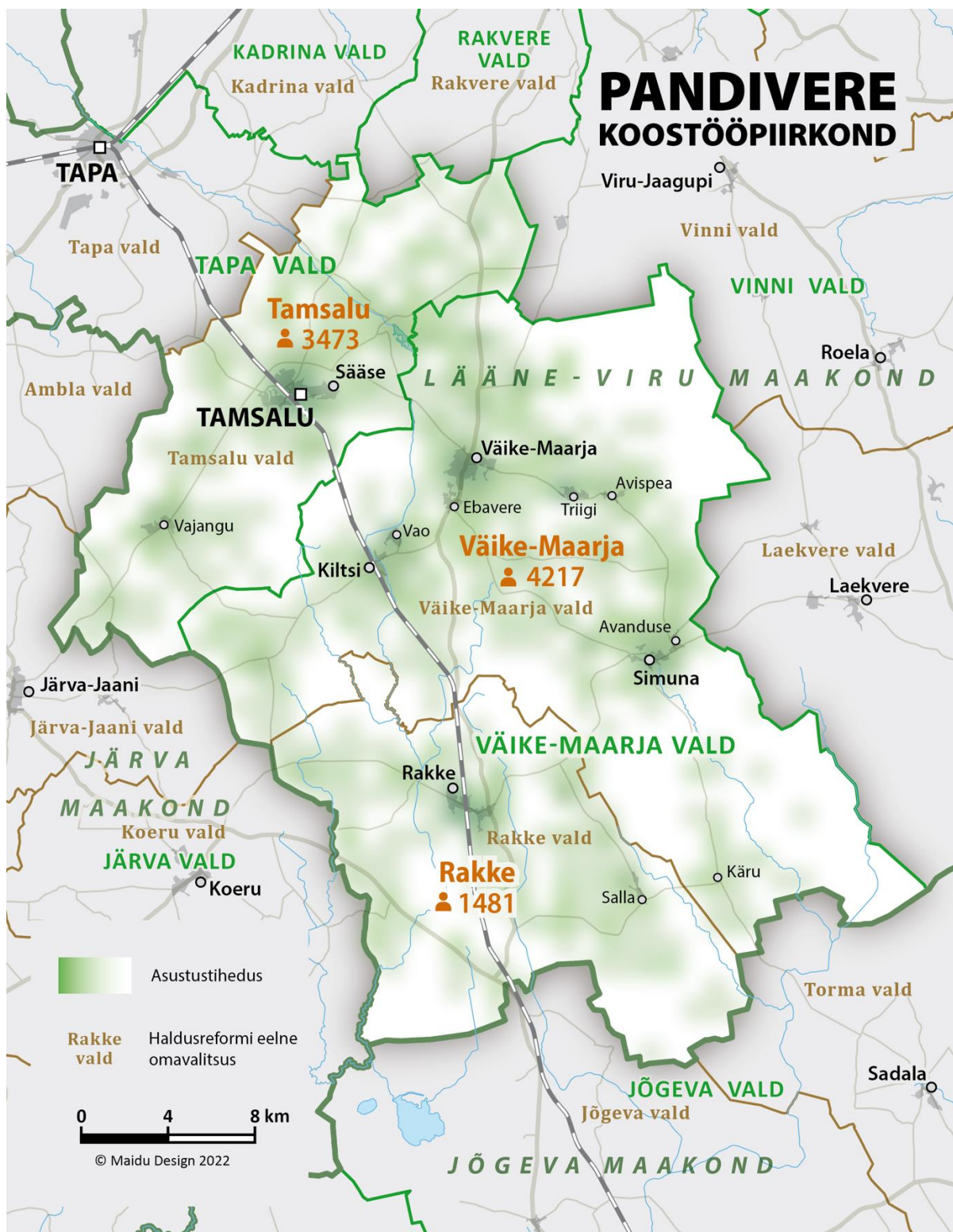
Pandivere koostööpiirkond asub Pandivere kõrgustiku ja Pandivere veekaitsealal, millest ka omanäoline piirkonda tutvustav tunnuslause – Pandivere Paeriik Allikate Allikal.

Pandivere kõrgustikul ja Kesk-Eesti tasandikul on Eesti parimad mullad, mis on kõrgustiku suurim loodusrikkus, mistõttu võib Pandiveret nimetada Eesti viljaaidaks. Mitmed kõrgustiku kõrgemad tipud asuvad PAIK piirkonnas Väike-Maarja vallas, nt Emumägi (166 m), kus asub maastikupark ja Emumäe kaitseks loodud Emumäe maastikukaitseala ning Ebavere mägi (146 m) ja selle kaitseks loodud Ebavere maastikukaitseala.

Pandivere veekaitseala on moodustatud Pandivere kõrgustikul asuvate allikate, jõgede ja seal moodustuva põhjavee kaitseks. Pandivere veekaitseala pindala on 350 875 ha ning seal asuvad ulatuslikud karstialad. Pandivere kõrgustiku nõlvade allikatest alguse 11 jõge: Pärnu jõgi, Jägala jõgi, Ambla jõgi, Soodla jõgi, Valgejõgi, Selja jõgi, Sõmeru jõgi, Kunda jõgi, Avijõgi, Pedja jõgi, Põltsamaa jõgi.

¹⁰ Rahvaarv, pindala ja asustustihedus (RV0291), kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/Lepetatud_tabelid_Rahvastik.Arhiiv_Rahvastikunaitajad%20ja%20koosseis.%20Arhiiv/RV0291 ja (RV0291U), kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0291U

Joonis 1. Pandivere koostööpiirkond

Pandivere piirkonna erilisus on silma paistnud rohkem kui saja aasta vältel. Piirkonda on koos hoidnud tema kultuuriline ja looduslik pärand. Pärandi omanäolisus on tänaseks

moodustanud piirkondliku terviku, mille majanduslik-sotsiaalne arendamine saab muuta Pandivere koostööpiirkonna ühtselt edukaks ja atraktiivseks keskkonnaks¹¹.

MTÜ PAIK tegevuspiirkonda iseloomustab:

- **Looduslik omanäolisus:**

- Paiknemine Pandivere kõrgustikul ja nitraaditundlikul alal, mis seab teatavad piirangud arendustegevusele.
- Samuti kuulub piirkond Pandivere veekaitsealasse, millest tuleneb ka tunnuslause: „**Pandivere Paeriik Allikate Allikal**“. Kõrgustiku keskosas puuduvad alalised jõed ja ojad. Seal toimub sademevee intensiivne imbumine pinnasesse, kihte läbides puhastumine ja mineraliseerumine ning põhjavee kogunemine kõrgustiku alla. **Seega on Pandivere kõrgustiku keskosas Eestis suurim mageveevarude täiendaja.**
- Eriliselt tähtsad allikad – Eestis arvatakse allikaid olevat kokku kuni 10 000, enamus neist on väikesed. Suuri allikaid on vaid viiesaja ringis. Kui mujal Eestis on allikad peamiselt maastikulise tähtsusega, siis Kesk-Eestis Pandivere kõrgustikul on nende seisund eriline. Just Pandivere kõrgustiku nõlval ja jalamil avanevad suured allikad. Sageli paiknevad rühmiti, nii et mitu suurt allikat on koos.
- Pandivere kõrgustikust saavad alguse paljud jõed ja kevadised karstijärvikud (Pandivere, Avispea, Savalduma, Vöhmetu-Lemmküla ja Assamalla).
- Karstinähtude esinemine pea kõigis piirkonna osades.
- Sarnased kliimaatilised tingimused – paksem lumikate ja pikem kestus võrreldes ülejäänud Eestiga. Kevad saabub piirkonda hiljem, sügis varem, ka külmapäeva periood on Eestis kõige lühem (50 päeva võrra lühem kui rannikul).

- **Demograafiline omanäolisus:**

- Tegevuspiirkonda võib pidada siseriiklikuks ääremaaks – tegemist on hõredalt asustatud piirkonnaga, mis hoolimata suhtelisest lähedusest Tallinnale ja Tartule on arengus mahajäänud.

- **Majanduslik omanäolisus:**

- Tegevuspiirkonnas on muust Eestis suurem põllumajandussektori osatähtsus. Väiketalud on aga asendunud suurtootmisega, mis soodustab asustustiheduse jätkuvat hõrenemist. See aga tingib omakorda vajaduse teenuste ümberprofileerimise järele ja paikse elulaadi säilitamiseks elustiili ettevõtluse toetamist.

- **Kultuuriline omanäolisus:**

- Paekivi eksponeerimine – Porkunis asub Eesti ainuke paemuuseum. Ajaloolised tööstuslikud tootmised on Tamsalus ja Rakkes.
- Sport – pikem lumeperiood ja kõrgustik on aluse pannud mitmetele ühistegevustele.
- Piirkonnas asub UNESCO maailmapärandi märkide võrgustik (Struve kaare punktid ja sellele ülesehitatud võrgustik: Kilti kaardiloss, Võivere tuuleveski, Porkuni Paemuuseum, Tamsalu lubjatööstuse pärand, Rakke lubjatööstuse pärand, Emumägi oma infrastruktuuriga, Ebavere spordikeskus koos matkaradade ja müütidega).

¹¹ Allikas: eelmise perioodi strateegia

- Piirkond on rikka kultuurilis-ajaloolise pärandiga piirkond; mitmed tuntud isikud on pärit piirkonnast (K. E. von Baer, F. Lütke, F.G.W. Struwe, J. A. von Krusenstern, E. Vilde, T. Vettik, O. Luts, J. Tamm, K. Merilaas, T. Neff).
- Omaaegsed mõisad olid omavahel tihedalt seotud – piirkonda iseloomustab suur haritud inimeste hulk, sh ka mitmed kuulsad maadeavastajad ja geograafid.
- Valdav osa piirkonnast on ajalooliselt kuulunud Virumaa koosseisu.

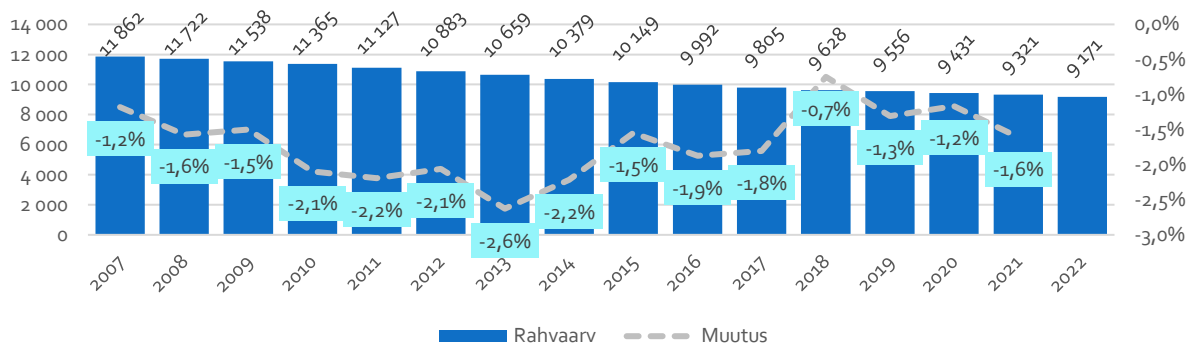
PAIK-i liikmete ja toetuse taotlejate hulgas läbi viidud küsitlusele vastanute hinnangul peetakse tegevuspiirkonna iseloomulikuks ühisosaks eelkõige ühist kultuurilugu ja traditsioone ning sarnaseid väljakutseid, eesmärgid ja probleeme – kohaliku elu edendamine, sidusus, koostöö ning ääremaastumisega seotus. Samuti kohaliku elu (külaelu) edendamise, kodanikuühiskonna ja külade arendamise tahet. Tegemist on ise hakkamasaava kogukonnaga, kes teab, et "valget laeva" ei tule ning kus on eesmärgiks kogukondade kultuuriruumi parendamine ja sotsiaalse heaolu loomine (kiire internet, infrastruktuur, energia säästlikus küttesüsteemid, keskkonnaküsimused, kultuuripärandi hoidmine ja säilitamine).

Piirkonda siduvana nähakse ka sarnast majanduskeskkonda – siin on palju väikeettevõtteid (mikroettevõtteid) ja palju põllumajanduslikku tootmist ning maaettevõtlust. Tegevuspiirkonnas on ka suuremaid ettevõtteid, kuid nende omanikud ja/või töötajad ei ela piirkonnas. Samas tuuakse välja ka madal ettevõtlusaktiivsus ning eriti noorte passiivsus, ka nii hooajalise kui kvalifitseeritud tööjõu puudust.

2.2 Rahvastik

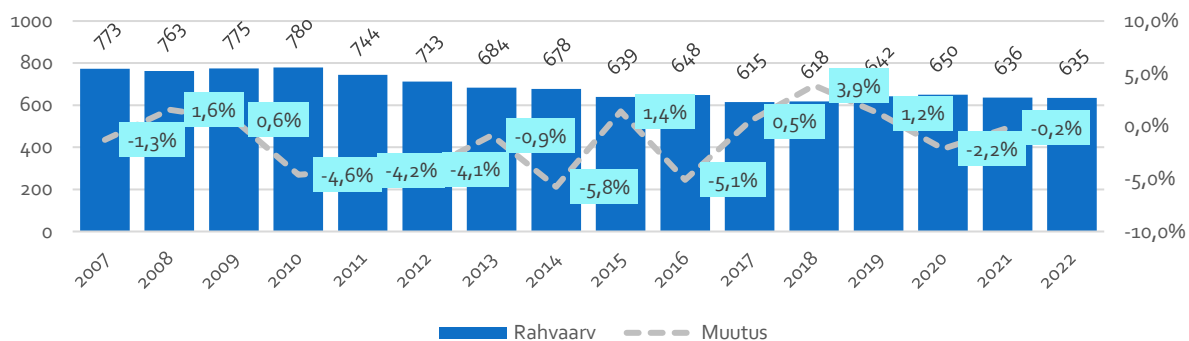
Lääne-Viru maakonnas elas 2022. a alguses kokku 58 122 elanikku. Maakonna rahvaarv on viimase 15 aasta jooksul kahanenud ligi 10 000 elaniku ehk aastakeskmiselt -1% võrra (haldusreformi käigus toimunud piiride muutuse mõju on näitaja seisukohalt vähetähtis). See on oluliselt kiirem kui Eesti rahvaarvu kahanemise tempo (aastakeskmiselt -0,1%).

Elanike arv PAIK-i tegevuspiirkonnas oli rahvastikuregistri andmetel 1. jaanuari 2022. a seisuga 9171 inimest. Tegevuspiirkonna rahvaarv moodustab 16% maakonna rahvaarvust. Viimase 15 aasta jooksul on rahvaarv tegevuspiirkonna territooriumil aastakeskmiselt kahanenud -1,5 %, kokku u 2700 inimese võrra, seega kiiremini kui maakonnas keskmiselt. Kahanemise tempo on olnud mõningate kõikumistega, haldusreformi järgsetel aastatel mõnevõrra madalam (Joonis 2).

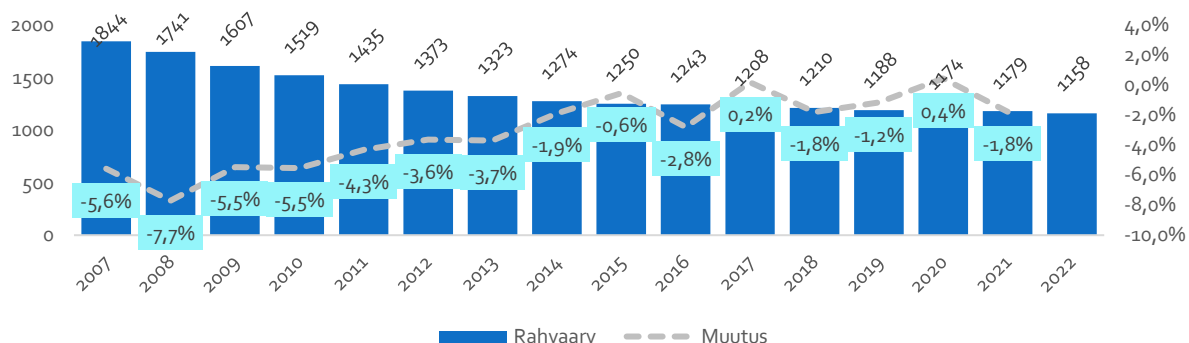
Joonis 2. Rahvaarvu muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Kuni 6-aastaste laste arv on kahanenud. Kui 2022. aasta alguses on vanuserühmas 635 last, siis 15 aastat tagasi oli neid ligi 140 võrra enam (773). Teisalt on viimasel neljal aastal püsinud vanuserühma arvukus võrreldes madalseisuga 2017. aastal kõrgemal tasemel (Joonis 3).

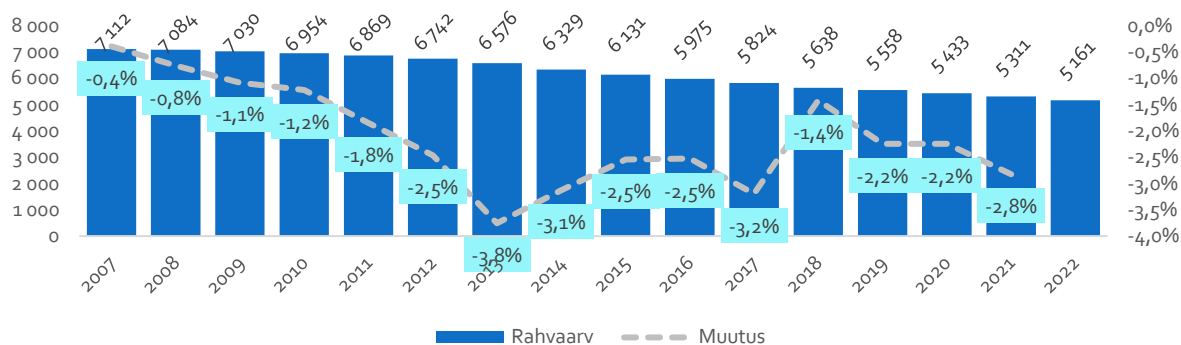
Joonis 3. Vanuserühma 0–6 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Kooliealiste laste arv on vaatlusperioodil samuti oluliselt vähenenud. Kui 2022. aasta algul elas piirkonnas 1158 7–18-aastast, siis 15 aastat tagasi u 700 võrra enam – 1884. Kooliealiste laste arv kahanes kiiremini perioodi esimesel poolel, 2019. aastast alates on see olnud suhteliselt stabiilne (Joonis 4).

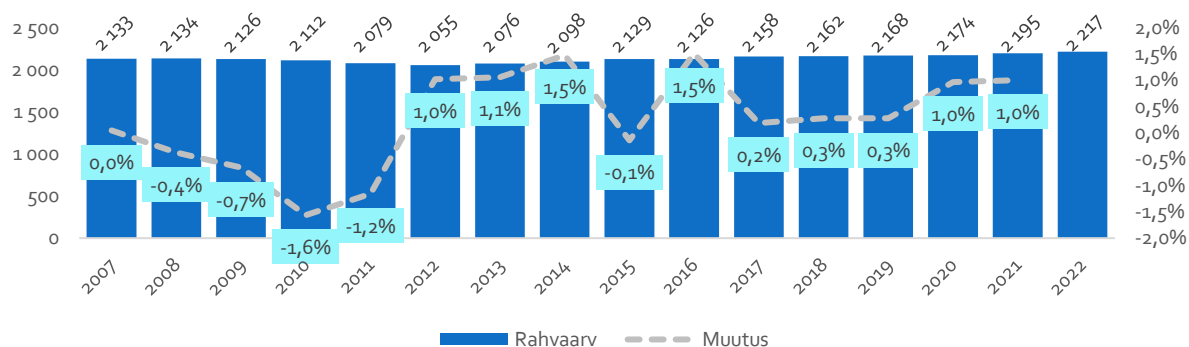
Joonis 4. Vanuserühma 7–18 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Tööealine elanikkond (vanuserühm 19–64) on perioodil 2007–2022 kahanenud igal aastal. Piirkonnas kokku on 5161 tööeas elanikku, mida on u 2000 võrra vähem kui 15 aastat tagasi (Joonis 5).

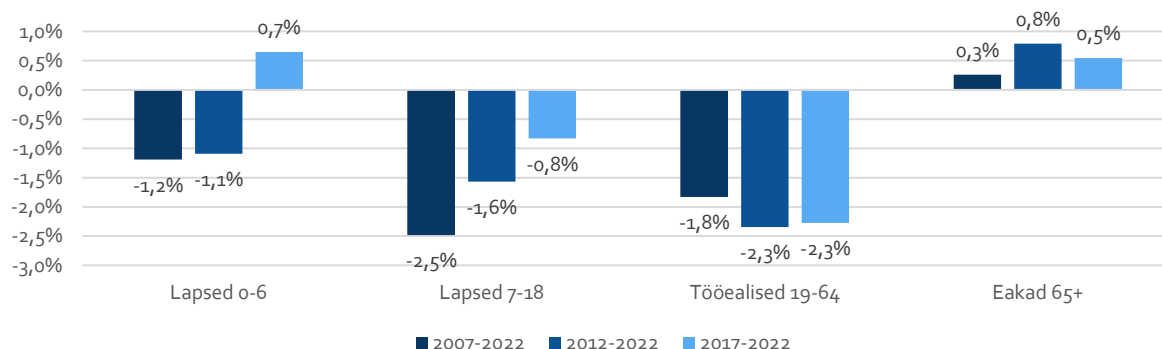
Joonis 5. Vanuserühma 19–64 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Eakate arvukus on perioodi kokkuvõttes olnud suhteliselt stabiilne. Kui kuni aastani 2012 toimus vanuserühma kahanemine, siis järgnevad on olnud kõik kasvuaastad. Viieteistkümne aasta jooksul kokku on 65-aastaste või vanemate elanike arv suurenenud ligi saja võrra (Joonis 6).

Joonis 6. Vanuserühma 65+ muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

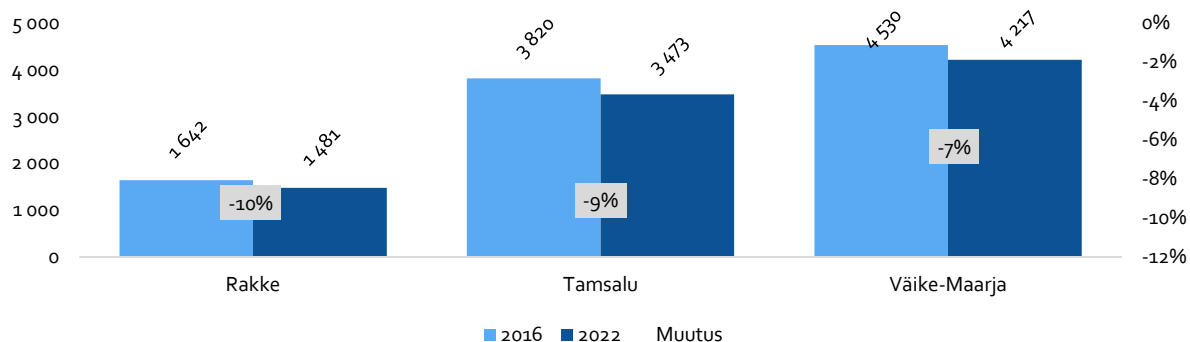
Vanuserühmade aastakeskmise muutuste dünaamika ajaperioodidel on olnud erinev. Kui kuni 6-aastaste kahanemine on möödunud viiel aastal pöördunud kasvule ja 7–18-aastaste kahanemise tempo ajas aeglustunud, siis tööealiste arvu vähenemise tempo on püsunud kõrge ja isegi kiirenenud (Joonis 7).

Joonis 7. Rahvaarvu aastakeskmise muutus vanuserühmades 2007–2022 (rahvastikuregister)

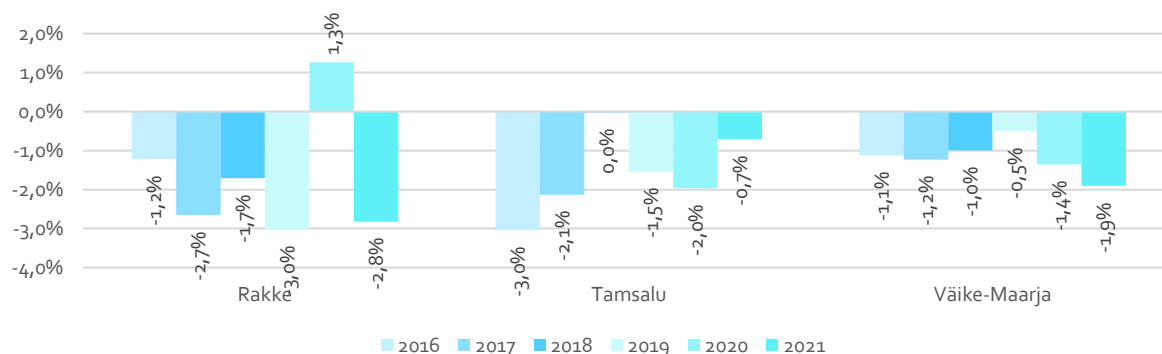
Tegevuspiirkond on töös jaotatud kolmeks alapiirkonnaks haldusreformile eelnenud omavalitsusüksuste jaotuse alusel – Rakke ja Väike-Maarja piirkond (praegune Väike-Maarja vald) ning Tamsalu piirkond (osa Tapa vallast). Rahvaarvult on suurim enam kui 4200 elanikuga Väike-Maarja piirkond. Tamsalu piirkonnas elab ligi 3500 ja Rakke piirkonnas ligi 1500 elanikku.

Viimase kuue aasta vaates on piirkondade rahvaarvu muutuse trend olnud sarnane. Kiiremini on kahanenud Rakke (-10%) ja Tamsalu (-9%) piirkonna elanike arv, mõne protsendipunkti võrra aeglasemalt Väike-Maarja (-7%) elanike arv (Joonis 8).

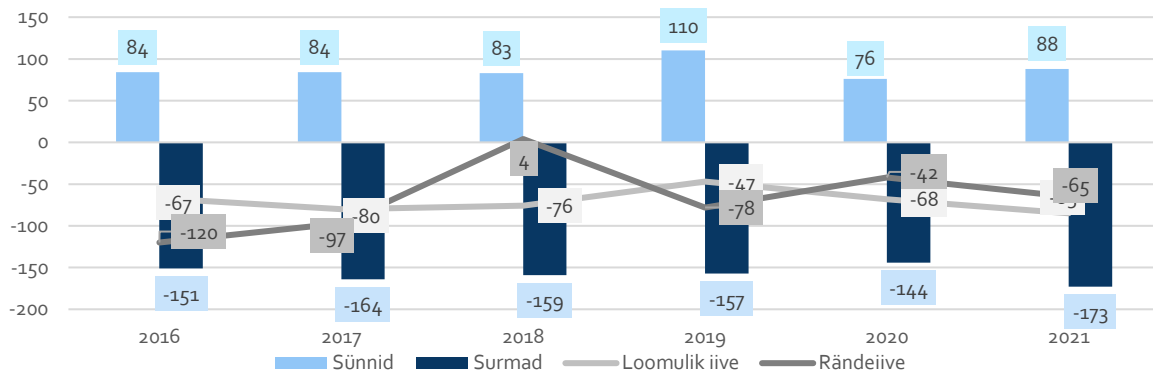
Joonis 8. Rahvaarvu muutus piirkondades 2016–2022 (rahvastikuregister)

Rahvaarvu kahanemine on leidnud aset kõikides piirkondades igal aastal (kahe erandiga). Suurimad muutuste aastad on kaasa toonud kuni 3% vähenemise (Joonis 9).

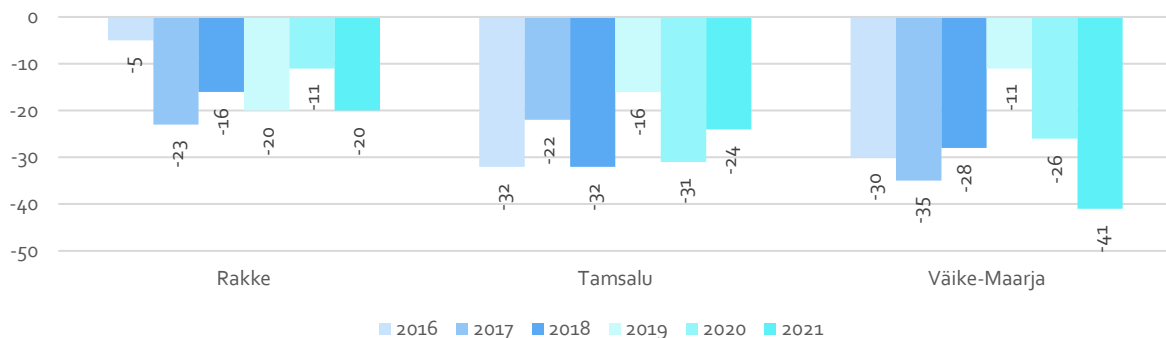
Joonis 9. Rahvaarvu muutus piirkondades aastate lõikes 2016–2021 (rahvastikuregister)

Loomulik iive on tegevuspiirkonnas perioodil 2016–2021 olnud järjepidevalt negatiivne. Aastane sündide arv piirkonnas tervikuna on olnud vahemikus 76–110, aastakeskmiselt on sündide 88. Aasta 2019 oli tavapärasest olulisemalt kõrgema sündide arvuga. Aastakeskmiselt on surmasid olnud 158. Seega piirkonna rahvaarv on negatiivse loomuliku iive tulemusel kahanenud keskmiselt 70 inimese võrra aastas. Perioodil kokku on aastakeskmiselt piirkonnast välja rännanud 66 inimest enam, kui saabunud. Võrreldes ülejäänud perioodiga, oli rändesaldo aastal 2018 tasakaalulähedane (Joonis 10).

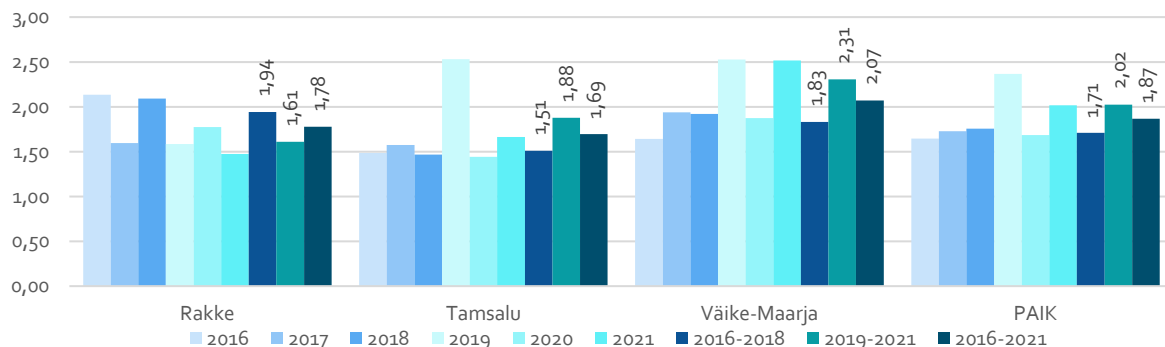
Joonis 10. Loomulik- ja rändeiive 2016–2021 (rahvastikuregister)

Sündimus- ja suremuskäitumine piirkondades on sarnane – surmade arv ületab kõikjal sündide arvu umbkaudu kahekordselt ja loomulik iive on tugevalt negatiivne (Joonis 11).

Joonis 11. Loomulik iive piirkondades 2016–2021 (rahvastikuregister)

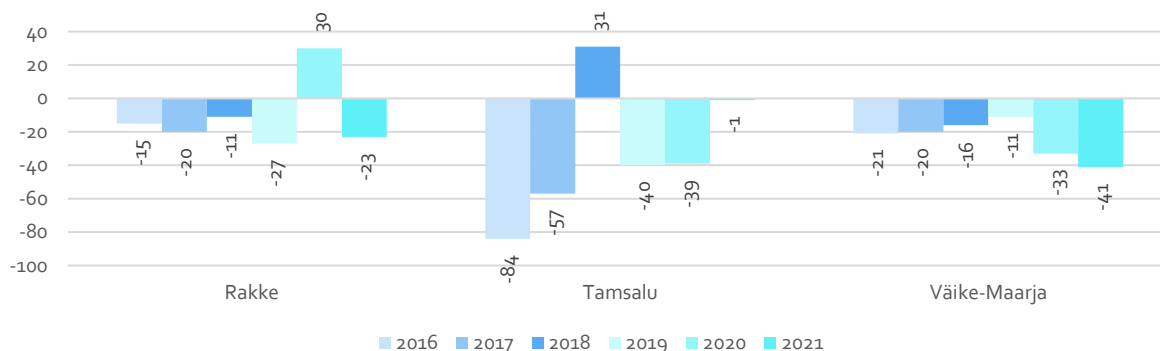
Summaarne sündimuskordaja on PAIK-i tegevuspiirkonnas kuuel aastal olnud vahemikus 1,64 kuni 2,37 last viljakas eas naise kohta, keskmiselt 1,87 last. See on küll mõnevõrra allpool rahvastiku taastetaset (keskmiselt 2,1 last), kuid kõrgem võrreldes Eesti keskmisega samal perioodil (1,62 last viljakas eas naise kohta). Piirkondadest on kordaja olnud kõrgeim Väike-Maarjas (2,07), keskmisest madalamal tasemel Rakke (1,78) ja Tamsalu (1,69) piirkondades. Kui Tamsalu ja Väike-Maarja piirkonnas on sündimuskordaja perioodide 2016–2018 ja 2019–2021 võrdluses püsunud stabiilne, siis Rakke piirkonnas langenud (Joonis 12).

Joonis 12. Summaarne sündimuskordaja aastatel 2016–2021

Sarnaselt loomulikule iibele on ka rändeiive kõikides piirkondades olnud negatiivne (kahe erandiga). Absoluutnumbrites on perioodi 2016–2021 aastakeskmise rändesaldo olnud negatiivseim Tamsalu piirkonnas (-32 elanikku), Väike-Maarja ja Rakke piirkondades

vastavalt -24 ja -10 elanikku. Perioodide 2016–2018 ja 2019–2021 võrdluses olulisi muutusi aset leidnud ei ole (Joonis 13).

Joonis 13. Rändeiive 2016–2021 ja aastakeskmine rändeiive perioodidel piirkondades (rahvastikuregister)

Kokkuvõtvalt on viimasel kuuel aastal aastakeskmine loomuliku- ja rändeiibe mõju tegevuspiirkonna rahvaarvu muutusele olnud võrdne, mõlemad -0,7%. Loomuliku iibe negatiivne mõju on olnud suurim Rakke piirkonnas (-1%) ja rändeiibe mõju Tamsalu piirkonnas (-0,9%) (Tabel 4).

Tabel 4. Loomuliku- ja rändeiibe mõju rahvaarvu muutusele piirkondades 2016–2021 (rahvastikuregister)

Loomuliku iibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Rakke	-0,3%	-1,4%	-1,0%	-1,3%	-0,7%	-1,3%	-1,0%
Tamsalu	-0,8%	-0,6%	-0,9%	-0,4%	-0,9%	-0,7%	-0,7%
Väike-Maarja	-0,7%	-0,8%	-0,6%	-0,3%	-0,6%	-1,0%	-0,6%
Kokku	-0,7%	-0,8%	-0,8%	-0,5%	-0,7%	-0,9%	-0,7%
Rändeiibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Rakke	-0,9%	-1,2%	-0,7%	-1,7%	2,0%	-1,5%	-0,7%
Tamsalu	-2,2%	-1,5%	0,9%	-1,1%	-1,1%	0,0%	-0,9%
Väike-Maarja	-0,5%	-0,4%	-0,4%	-0,3%	-0,8%	-1,0%	-0,5%
Kokku	-1,2%	-1,0%	0,0%	-0,8%	-0,4%	-0,7%	-0,7%

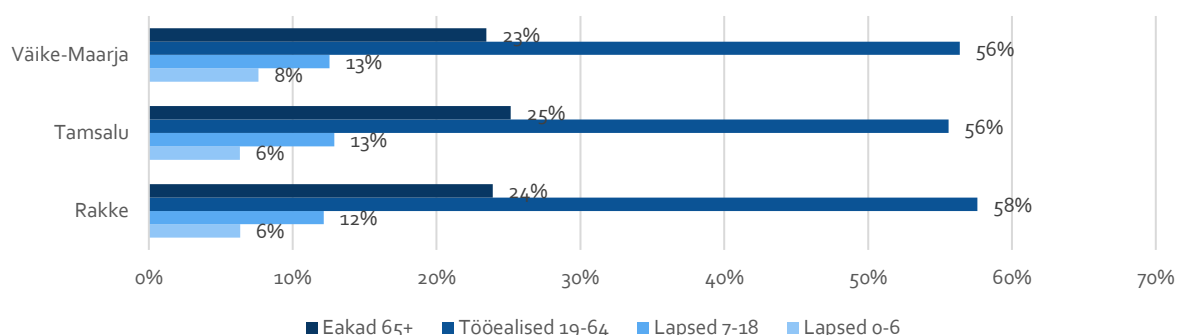
Võrreldes rahvastiku vanusstruktuuri 2022. aastal kuue aasta taguse ajaga (arvestades sünde, arvestamata surmasid), on tegevuspiirkonna kui terviku kui ka piirkondade vaates näha rändemustris nii sarnasusi kui ka erinevusi.

Väljarände raskuskese on vanuserühmades 15–39 sealhulgas eriti 25–29 ja 30–34. Nii on see kõikides piirkondades. Positiivse rändesaldoga on ainult kaks noorimat vanuserühma 0–4 ja 5–9 eluaastat, kuid seda eelkõige Väike-Maarja (vähemal määral ka Tamsalu) piirkonna arvel. Rakke piirkonnas on toimunud väheldane väljaränne ka noorimatest vanuserühmadest (Tabel 5).

Tabel 5. Rändesaldo perioodil 2016–2021 5-astastes vanuserühmades (rahvastikuregister)

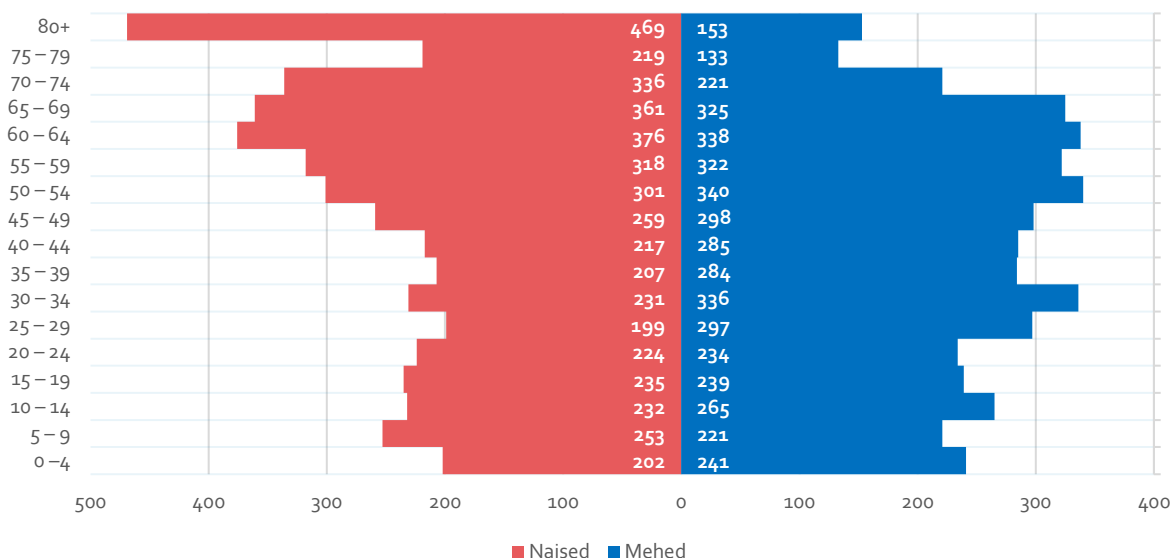
Vanus	Rakke	Tamsalu	Väike-Maarja	PAIK
0–4	-7	4	12	9
5–9	-7	7	17	17
10–14	-7	-9	1	-15
15–19	-5	-17	-18	-40
20–24	-14	-28	-29	-71
25–29	-41	-57	-43	-141
30–34	-8	-48	-52	-108
35–39	-18	-13	-15	-46
40–44	10	-25	-4	-19
45–49	-2	-14	8	-8
50–54	2	-6	-27	-31
55–59	-5	-23	-28	-56
Kokku	-102	-229	-178	-509

Tegevuspiirkonna elanikest 6,9% on kuni 6-aastased, 12,6% vahemikus 7–18 eluaastat, tööealisi on 56,3% ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke 24,2 % kogurahvastikust. Kuni 18-aastaste osakaal kogurahvastikus (19,6%) on ligilähedane Eesti keskmisele näitajale (20,2%). Samas on tööealisi võrreldes Eesti keskmisega (59,6%) oluliselt vähem ning eakate osakaal rahvastikus on sellevõrra kõrgem (Eesti keskmine on 20,2%). Piirkondade lõikes on vanusjaotuses erinevused pigem tagasihoidlikud (Joonis 14).

Joonis 14. Vanuserühmade osakaal piirkondades 2022 (rahvastikuregister)

Aastaks 2022 on kujunenud piirkonna elanikkonna soo-vanuskoosseis, kus elanike jaotus on vanuselisel tasakaalust väljas. Arvukaimad 5-aastased vanuserühmad (elanike arv u 650 või suurem) on vahemikus 50–69 eluaastat. Vanuserühmade vahemikus 25–49 eluaastat suurus on u 500 elaniku tasemel, kuni 24-aastaste vanuserühmade suurus aga u 450 elanikku (Joonis 15).

Joonis 15. Rahvastiku soo-vanusjaotus PAIK-i tegevuspiirkonnas seisuga 1.01.2022 (rahvastikuregister)

Ülalpeetavate määr iseloomustab ülalpeetavate (0–14-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate) põlvkondade summaarse arvukuse suhet tööealiste (15–64-aastaste) arvukusse. Mida väiksem see suhe on, seda väiksem koormus on tööelistel. Eesti keskmine näitaja on 0,58. PAIK-i piirkonna näitaja tasemel 0,66 sedastab, et ülalpeetavate osakaal elanikkonnas on kõrgem, seda eelkõige eakate arvel.

Demograafiline tööturusurve indeks arvutatakse kui 5–14-aastaste elanike ja 55–64-aastaste elanike arvukuse suhe. Indeks iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenevate ja sealt väljuvate põlvkondade arvukuse vahet (tasakaalus rahvastiku korra võrdub ühega). PAIK piirkonna on tööturule sisenevad põlvkonnad väiksemad kui sealt väljuvad. Indeksi väärtus tasemel 0,72 on madalam võrreldes Eesti keskmisega (0,86). Lihtsustatult siseneb järgmisel kümnendil tööturule u 30% vähem inimesi, kui sealt väljub.

Sugude suhe näitab meeste arvu suhtena 100 naise kohta. Sugude suhe on piirkonnas kogurahvastiku vaates üldjoontes tasakaalus. Samas peamises fertiilses eas vanuserühmas (20–39) on mehi oluliselt enam kui naisi. Näitaja tase 1,34 sedastab, et igal neljandal mehel vanuses 20–39 ei ole võimalik tegevuspiirkonnast kaaslast leida.

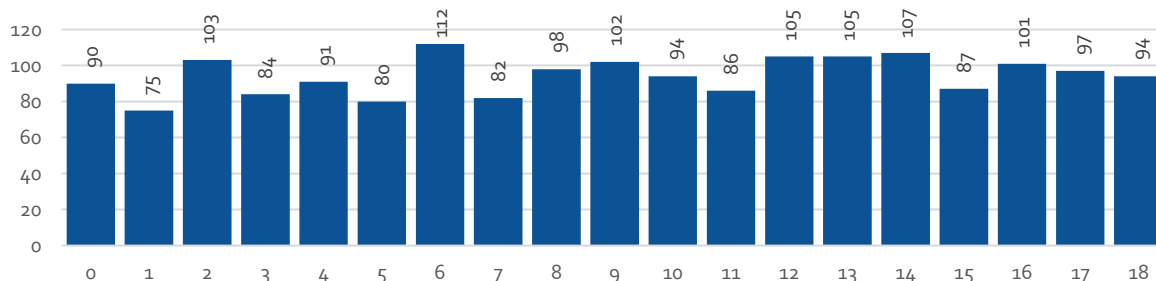
Kokkuvõttev profiil PAIK-i ja selle piirkondade peamistest demograafilistest näitajatest on esitatud Tabel 6.

Tabel 6. Demograafilised näitajad PAIK-i tegevuspiirkonnas ja piirkondades 1.01.2022 (rahvastikuregister)

PAIK	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ülalpeetavate määr	0,56	0,57	0,59	0,60	0,62	0,63	0,66
Demograafilise tööturusurve indeks	0,66	0,64	0,66	0,68	0,67	0,70	0,72
Sugude suhe	0,97	0,97	0,97	0,97	0,98	0,98	0,98
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,35	1,37	1,41	1,36	1,35	1,38	1,34

Piirkonnad 2022	Rakke	Tamsalu	Väike-Maarja
Ülalpeetavate määr	0,62	0,67	0,66
Demograafilise tööturusurve indeks	0,64	0,71	0,75
Sugude suhe	1,05	0,94	0,98
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,48	1,32	1,30

Tegevuspiirkonnas on suuremaid laste aastakäike (100 last või enam) nii lasteaia kui ka koolilaste hulgas. Kõige arvukamate (112 last) ja tagasihoidlikumate (75 last) aastakäikude vahe on ligi 40 last ehk kahe lasteaiaühma-klassikomplekti jagu (Joonis 16).

Joonis 16. Kuni 18-aastased lapsed PAIK-i tegevuspiirkonnas 1.01.2022 (rahvastikuregister)

Vaadeldes lapsi kolmeaastaste vanuserühmadena, on näha, et hetkel on suurim laste arv III kooliastmes ja gümnaasiumi/kutsekooli eas (u 295 last). Samas ei ole I ja II kooliastme ning järgneval kolmel aastal kooli minevate laste arv oluliselt madalam (u 285 last rühmas). Kõige vähem on neid, kes siirduvad kooli 4–6 aasta möödudes. Piirkondade vaates eristub üldmuster Väike-Maarja, kus kõik 3-aastased rühmad on väga sarnase suurusega (Tabel 7).

Tabel 7. Lapsed 3-aastaste vanuserühmadena piirkondades 1.01.2022 (rahvastikuregister)

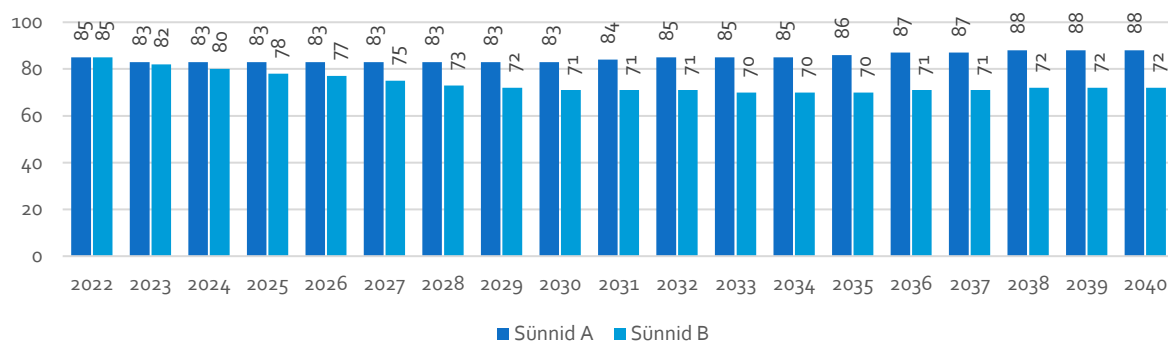
	PAIK	Rakke	Tamsalu	Väike-Maarja
Kooli 4–6 aasta pärast	262	35	93	134
Kooli 3. a jooksul	283	48	100	135
I aste	282	44	104	134
II aste	285	44	109	132
III aste	299	47	118	134
Gümnaasium	292	45	117	130

PAIK-i tegevuspiirkonna seniste rahvastikuarengute kohta saab kokkuvõtvalt välja tuua järgneva:

- Viimase 15 aasta jooksul on rahvaarv territooriumil aastakeskmiselt kahanenud - 1,5%, seejuures kahanemise tempo on haldusreformi järgsetel aastatel mõnevõrra madalam. Kokku on piirkonna elanikkond vähenenud 2700 inimese võrra. Tegevuspiirkonna elanikkond on aastakeskmiselt kahanenud kiiremini kui maakonna oma.
- Rahvaarvu muutuse mõjutegurid on olnud võrdsed – kahanemine on olnud põhjustatud ½ ulatuses negatiivsest rändesaldost ja ½ ulatuses negatiivsest loomulikust iibest.
- Tegevuspiirkonna siseste piirkondade rahvaarvu muutuse dünaamika on olnud sarnane – möödunud kuuel aastal on kahanemine piirkondades olnud 7%–10%.
- Rahvastiku vanusjaotus on tasakaalust väljas. Vanuserühmade arvukus näitab, et tegevuspiirkonna rahvaarv saab tulevikus stabiliseeruda olemasolevast madalamal tasemel.

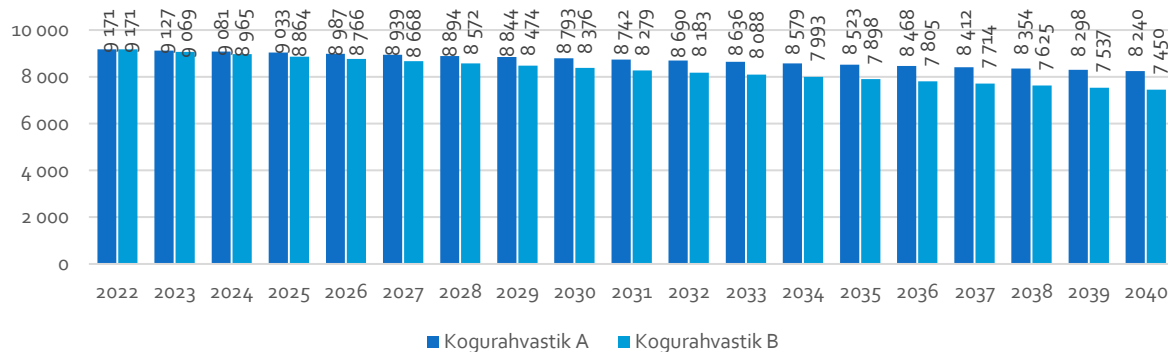
2.3 Rahvastikuprognosis

Senise sündimuskäitumise jätkudes jäävad tuleviku sünnipölvkonnad baas-stsenaariumi (A) korral samale tasemele prognoosiperioodi lõpuni. Rändestsenaariumi (B) järgi toimub lähikümnendil langus, misjärel toimub stabiliseerumine ja sündide arv jääb ühtlaseks prognoosiperioodi lõpuni. Rändeta püsib sündide arv tasemel u 85 sündi aastas. Väljarände korral sünnib uue kümnendi algul võrreldes lähteastatega u 15 last vähem (Joonis 17).

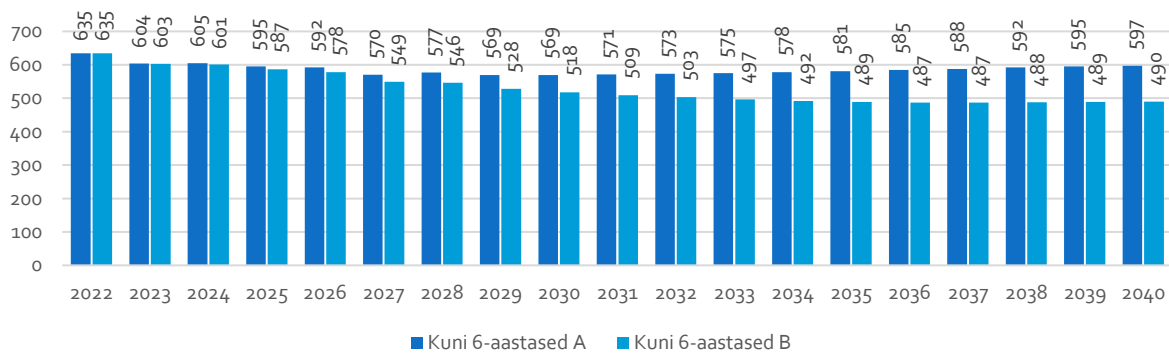
Joonis 17. Sündide arvu prognoos aastani 2040

Tegevuspiirkonna tervikvaates kahaneb tuleviku rahvaarv igal juhul. Ilma rändeliikumisteta elab piirkonnas kümnendi lõpul 400 ja aastal 2040 900 elanikku vähem. Rände-eelduste realiseerudes toimub aastaks 2030 rahvaarvu kahanemine 8400 elanikuni ja prognoosiperioodi lõpuks 7500 elanikuni ehk elanikke saab olema 1700 võrra vähem (Joonis 18).

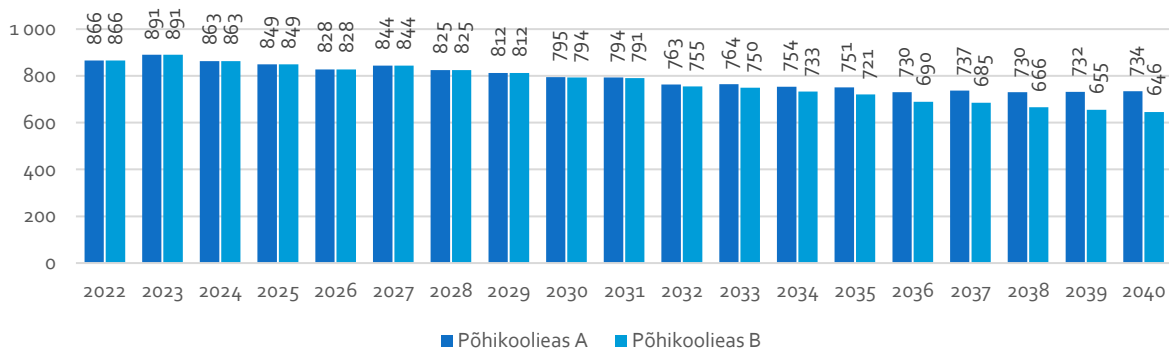
Joonis 18. Kogurahvastiku prognoos aastani 2040

Kuni 6-aastaste laste arv kahaneb igal juhul. Ilma rändeta on kümnendi lõpul vanuserühmas u 70 last vähem, seejärel jääb laste arv pigem stabiilseks. Jätkuva väljarände korral on kümnendi lõpuks vanuserühmas kuni 120 last vähem, seejärel kahanemise tempo aeglustub oluliselt (Joonis 19).

Joonis 19. Kuni 6-aastaste laste arvu prognoos aastani 2040

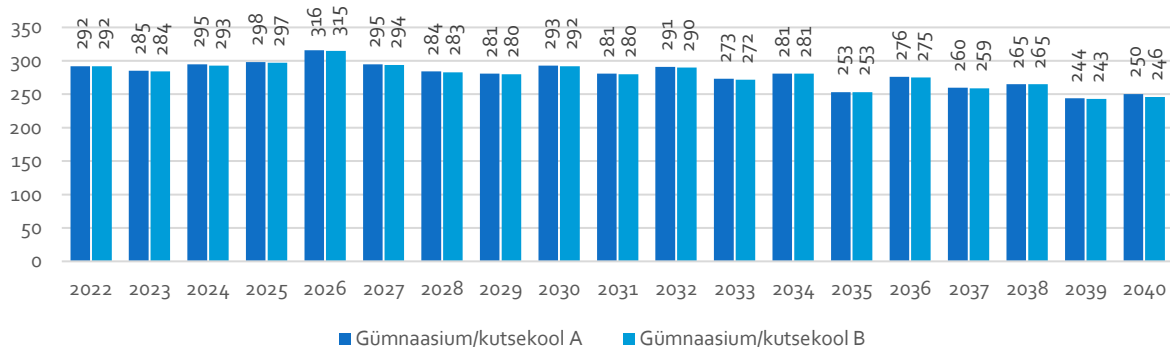
Põhikoolieas laste (7–15 eluaastat) arv kahaneb tulevikus samuti. Käimasoleval kümnendi lõpuks on võrreldes lähteaastaga u 70 õpilast vähem. Baas- ja rändestsenaariumi (väiksem sündide arv) erisus ilmneb järgmisel kümnendil. Aastaks 2040 on väheneb vanusegrupp võrreldes lähteaastaga vastavalt u 130 ja u 220 õpilase võrra (Joonis 20).

Joonis 20. Põhikoolieas laste arvu prognoos aastani 2040

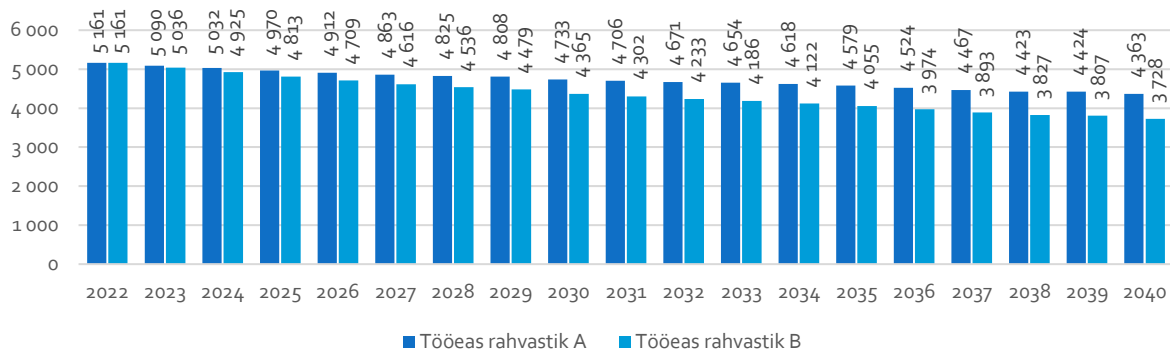
Rände-eeldustes on arvestatud, et kuni 14-aastaste hulgas rändeliikumisi ei toimu, kuna möödunud kuuel aastal on vanuserühmas 0–9 eluaastat esinenud vaid väikesemahuline sisserränne. Teisalt võib trendi jätkumine kaasa tuua olukorra, kus lasteaia- ja põhikoolieas laste arv väheneb võrreldes esitatud prognoosistsenaariumidega mõnevõrra vähem.

Gümnaasiumi- või kutsekoolieas noorte (16–18 eluaastat) arvukus on mõlema prognoosistsenaariumi korral järgneval kümnel aastal pigem stabiilne (enam kui 280 noort). Mõningane kahanemine leiab aset järgmisel kümnendil, kus noorte arv võib lähteaastaga väheneda kuni 50 võrra (Joonis 21).

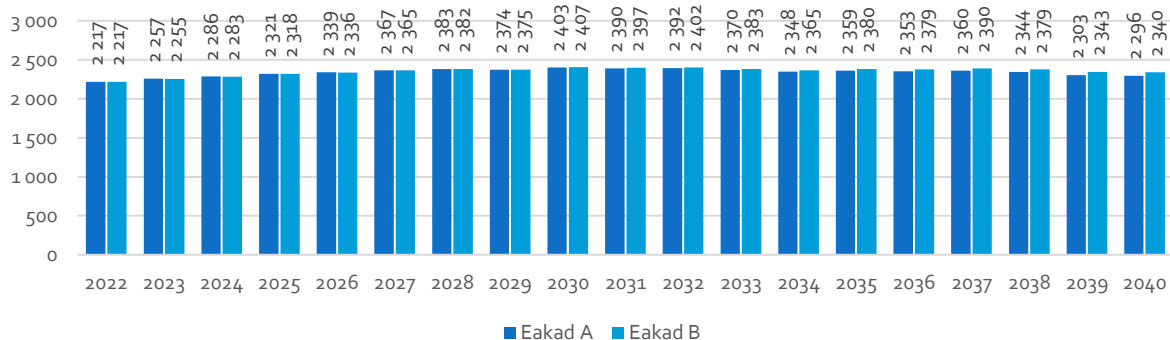
Joonis 21. Gümnaasiumi/kutsekooli eas laste arvu prognoos aastani 2040

Tööeas elanikkond (19–64 eluaastat) kahaneb igal juhul tulenevalt olemasolevast rahvastiku vanusjaotusest olulisel määral. Ka sisserände puudumisel on juba kümnendi lõpuks vanuserühmas u 400 ja aastaks 2040 ligi 800 elanikku vähem. Väljarände korral on vähenemine veelgi suurem, kümnendite lõpus saab olema võrreldes lähteaastaga vastavalt u 800 ja u 1400 elanikku vähem (Joonis 22).

Joonis 22. Tööeas rahvastiku vanuses 19–64 prognoos aastani 2040

Eakama elanikkonna (vanus 65+) arv suureneb tegevuspiirkonnas igal juhul, kuid mitte suurel määral. Juba käesoleva kümnendi lõpul on eakaid paarisaja võrra enam, misjärel toimub stabiliseerumine (Joonis 23).

Joonis 23. Eaka rahvastiku vanuses 65+ prognoos aastani 2040

Eraldi väärib märkimist, et kiiremini kasvab vanuserühm 80+. Kui aastal 2022. oli piirkonnas vastavas eas elanikke 622 (28% 65+ vanuserühmast), siis oodatava eluea pikenedes (rändestsenaariumi korral) aastaks 2040 juba u 830 (34% 65+ vanuserühmast).

Tuleviku rahvastiku vanusstruktuuris jääb laste ja kooliealiste osakaal prognoositavalt samaväärsele tasemele. Aset leiab eaka rahvastiku osakaalu suurenemine tööealise rahvastiku arvel (Tabel 8).

Tabel 8. Vanuserühmade osakaalu muutuse prognoos

Vanuserühmad	2022	2030 A	2030 B	2040 A	2040 B
0-6 eluaastat	7%	7%	6%	7%	7%
7-15 eluaastat	13%	12%	13%	12%	12%
19-64 eluaastat	56%	54%	52%	53%	50%
65+ eluaastat	24%	27%	29%	28%	31%

2.4 Piirkonna sotsiaalmajanduslikud näitajad

Piirkonna sotsiaalmajanduslik analüüs (avaliku ja kolmanda sektori olulisemad arengunäitajad jms) eesmärgiks on kirjeldada, milline on olnud piirkonna areng ja mis on peamised väljakutsed andmetest lähtuvalt, mis on lähtekohaks PAIK-i uue strateegiaperioodi meetmete kujundamisele.

2.4.1 Töötus ja tööhõive

Peamised sotsiaalmajandusliku olukorra kirjeldamisel kasutatavad näitajad on ülalpeetavate määr ja demograafiline töötururinde indeks, mis iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenejate ja sealt väljujate arvukuse vahet (vt Tabel 6) ning tööhõive näitajad – töötute arv, tööjõu osalemise määr, tööhõive määr, töötuse määr ning palgatöötajate keskmine brutotulu. Lisaks antakse ülevaade erinevatest tööhõive ja sotsiaalmajandusliku olukorda mõjutavatest sihtrühmadega seotud näitajatest, sh osalise töövõime, puudega ja hoolduskoormusega inimestest ning elanike heaolu laiemalt kirjeldavast oodatavast elueast ja tervena elatud aastatest piirkonnas.

Registreeritud töötute arv 1000 elaniku kohta oli PAIK-i piirkonnas 2022. aasta seisuga veidi alla Eesti keskmise (33,7 töötut 1000 elaniku kohta võrreldes 34,6 töötuga Eestis keskmiselt). Töötute suhtarv oli suurem Tapa vallas, Väike-Maarja vallas jäi see alla nii Eesti kui maakonna keskmisele. Võrreldes 2018. aastaga on töötute arv tõusnud PAIK-i piirkonnas sarnases proportsioonis Eesti keskmisega. Seda on mõjutanud negatiivselt nii COVID-kriis kui sõda Ukrainas, viimase osas ei ole mõju veel statistilises profiilis veel väga tuntav (v.a töötuse osas, kus statistika hõlmab perioodi 2022. aasta juulini, seega sisaldab ka ukrainlastest töötuid) (Tabel 9).

Tabel 9. Tööhõive näitajad PAIK-i piirkonnas 2018. ja 2022. aasta seisuga (Statistikaamet)¹²

	Registreeritud töötud (kuude keskmine)		Registreeritud töötud 1000 elaniku kohta	
	2018	2022	2018	2022
Kogu Eesti	30800	46027	23,3	34,6
LÄÄNE-VIRU MAAKOND	1358	1867	22,7	31,8
Tapa vald	287	409	26,0	37,5
Väike-Maarja vald	148	169	24,9	29,8
PAIK keskmine	217,5	289	25,4	33,7

Piirkonnas on kõige arvukamalt töötuid 25–54-aastaste naiste vanuserühmas, mis on iseloomulik mõlemale piirkonna vallale (Tabel 10).

Tabel 10. Registreeritud töötud soo ja vanuserühmade kaupa (Statistikaamet)¹³

		Tapa vald	Väike-Maarja vald	PAIK
Mehed ja naised	Vanuserühmad kokku	414	172	586
	16-24	59	23	82
	25-54	264	109	373
	55 ja vanemad	91	41	132
Mehed	Vanuserühmad kokku	207	83	290
	16-24	28	11	39
	25-54	129	50	179
	55 ja vanemad	50	22	72
Naised	Vanuserühmad kokku	207	89	296
	16-24	31	12	43
	25-54	135	58	193
	55 ja vanemad	41	19	60

Tööjõus osalemise määr näitab kui suur osa tööealisest elanikkonnast (15–74 aastat) on majanduslikult aktiivne, see tähendab on kas tööga hõivatud või on töötu, kuid otsib tööd. Lääne-Virumaal oli tööhõives osalemise määr 2021. aastal 66,0%, mis jääb alla nii Eesti keskmisest (71,1%) kui Põhja-Eesti regiooni keskmisest (75,8%) vastavast näitajast (Tabel 11).

Tööhõive määr näitab, kui suur osa tööealisest rahvastikust on tööga hõivatud¹⁴. Lääne-Virumaal oli tööhõive määr 2021. aastal 62,2%, mis samuti jäi alla nii Eesti kui Põhja-Eesti keskmisest. 2021. aasta seisuga oli tööhõive määr Eestis 66,7% (sh meestel 69,5% ja naistel 64,0%). Tööhõive määr on piirkonnas viimastel aastatel olnud suhteliselt stabiilne, v.a 2018, mil see oli 1,5% võrra madalamal.

¹² Registreeritud töötud haldusüksuse järgi TTo65, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tootud_luhiajastatistika/TTo65

¹³ Registreeritud töötud haldusüksuse järgi TTo65, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tootud_luhiajastatistika/TTo65; 16-26-aastased registreeritud töötud (NH07), kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_noorteseire/NHo7

¹⁴ Hõivatud on isik, kes uuritava ajal töötas ja sai selle eest tasu palgatöötaja, ettevõtja või vabakutselisena. Hõivatud on ka töötaja, kes töötas otsese tasuta pereettevõttes, oma talus või ei teinud tööd ajutiselt. Allikas: Statistikaamet

Töötuse määr omakorda näitab kui näitab, kui suur osa majanduslikult aktiivsest rahvastikust ehk tööjõust on töötud¹⁵. Tööealisest rahvastikust oli Lääne-Virumaal 2021. aastal¹⁶ töötud 5,8%, mis on nii Eesti keskmisest näitajast madalam (vastavalt 6,2%) ja jääb samale tasemele Põhja-Eesti regiooni töötuse määraga (5,7%).

Tabel 11. Tööjõus osalemise, tööhõive ja töötuse määr tööealise elanikkonna (15–74 aastat) seas (Statistikaamet)

		2017	2018	2019	2020	2021
Tööjõus osalemise määr, %	Eesti	71,6	71,9	71,6	71,6	71,1
	Põhja-Eesti	..	77,3	77,5	76,5	75,8
	Lääne-Viru maakond	65,7	64,3	64,6	66,3	66,0
Töehõive määr, %	Eesti	67,5	68,1	68,4	66,7	66,7
	Põhja-Eesti	..	73,9	74,8	71,9	71,5
	Lääne-Viru maakond	61,6	60,0	61,6	61,5	62,2
Töötuse määr, %	Eesti	5,8	5,4	4,4	6,8	6,2
	Põhja-Eesti	4,8	4,4	3,4	6,1	5,7
	Lääne-Viru maakond	6,2	6,6	4,6	7,2	5,8

Palgatöötajate keskmine brutotulu kuus 2021. aastal oli PAIK-i piirkonnas vahemikus 1212–1232 eurot, mis moodustab Eesti keskmisest (1475 eurot) u 82–83% ning maakonna keskmisest u 94–95%. Brutotulu iga-aastane kasv on PAIK-i piirkonna valdades olnud veidi madalam Eesti keskmisest, jäädes iga-aastaselt vahemikku 5–7%. Kui Eestis keskmiselt on brutotulu tõusnud võrreldes 2017. aastaga 28% võrra, siis Väike-Maarja vallas on palgad tõusnud 25% ja Tapa vallas 22% võrra. **Seega on piirkondlik palgalõhe kasvanud.**

Tabel 12. Palgatöötajate keskmine brutotulu ja brutotulu saajad (Statistikaamet)¹⁷

		Palgatöötaja kuu keskmine brutotulu, eurot	Brutotulu saajad
2017	Kogu Eesti	€1 155,0	528735
	LÄÄNE-VIRU MAAKOND	€1 029,8	23766
	Tapa vald	€994,9	4167
	Väike-Maarja vald	€989,0	2264
2021	Kogu Eesti	€1 475,1	532667
	LÄÄNE-VIRU MAAKOND	€1 288,6	21945
	Tapa vald	€1 212,5	3700
	Väike-Maarja vald	€1 232,3	2075

Vanuserühmade võrdluses on kõige kõrgem töötasu 25–49-aastastel meestel (1467,6 eurot) ning kõige madalam – enam kui 2,5 korda väiksem – alla 25-aastastel naistel (835,4 eurot). Mõlemad jäävad alla nii Eesti kui ka Lääne-Virumaa keskmisest töötasust selles vanuserühmas (Tabel 13).

¹⁵ Töötu on isik, kes ei tööta kusagil, kuid otsib aktiivselt tööd ja on selle leidmise korral kohe (kahe nädala jooksul) valmis tööd alustama. Allikas: statistikaamet

¹⁶ 2022. aasta andmed ei ole kättesaadavad.

¹⁷ Palgatöötaja keskmine brutotulu ST004, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sissetulek/ST004

Tabel 13. Palgatöötajate kuu keskmine brutotulu vanuserühmade lõikes 2021. aastal (Statistikaamet)¹⁸

		Kogu Eesti	Põhja-Eesti	Lääne-Virumaa	Tapa vald	Väike-Maarja vald	PAIK
Mehed ja naised	Vanuserühmad kokku	1475,11	1651,83	1288,58	1212,54	1232,25	1222,40
	Alla 25	989,22	1022,06	959,62	943,82	978,08	960,95
	25-49	1657,18	1868,60	1404,31	1328,44	1311,99	1320,22
	50-62	1361,67	1507,13	1258,06	1197,23	1228,16	1212,70
	63 ja vanemad	1083,23	1131,10	1030,46	984,24	1072,29	1028,27
Mehed	Vanuserühmad kokku	1634,94	1848,42	1442,38	1355,22	1364,78	1360,00
	Alla 25	1084,95	1107,67	1073,09	1059,57	1104,63	1082,10
	25-49	1821,34	2074,38	1573,50	1488,62	1446,60	1467,61
	50-62	1476,58	1652,63	1380,35	1303,80	1359,15	1331,48
	63 ja vanemad	1169,74	1227,81	1107,41	1048,33	1128,01	1088,17
Naised	Vanuserühmad kokku	1326,86	1478,38	1136,85	1072,42	1082,43	1077,43
	Alla 25	899,76	950,48	843,55	819,24	851,66	835,45
	25-49	1477,99	1662,26	1201,75	1132,40	1121,02	1126,71
	50-62	1274,74	1399,58	1160,91	1111,39	1108,16	1109,78
	63 ja vanemad	1026,10	1066,56	973,26	941,48	1023,02	982,25

PAIK piirkonnas elab 1000 elaniku kohta **116,8 puudega isikut**, sh neist enim tööealisi, mis on pigem erandlik, üldjuhul moodustavad suurima osa eakaid. See moodustab 11,7% piirkonna elanikkonnast, mis on veidi kõrgem kui Lääne-Viru maakonnas keskmiselt – 9,7%. Maakondade näitajate võrdluses on Lääne- Virumaal puudega isikute osakaal elanikkonnast keskmiste seas (Joonis 24).

PAIK-i piirkonnas on 2019. aastast alates puudega isikute arv vähenenud, v.a eakate oma, mis hakkas langema alles 2021. aastast (Tabel 14). Puudega inimeste osakaaludes on samuti näha langustrendi.

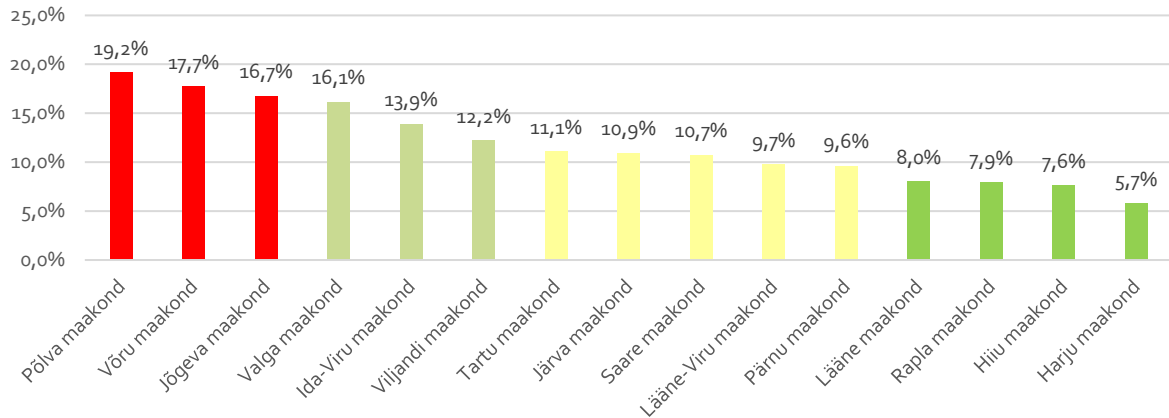
Tabel 14. Puudega inimeste arv ja suhtarv vanusegruppide ja aastate lõikes (Sotsiaalkindlustusamet)¹⁹

		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tapa	Laps	153	151	117	107	95	101	20,1	13,4	10,6	9,9	8,9	9,6
	Tööealine	681	782	768	700	646	595	89,5	69,5	69,3	65,0	60,7	56,4
	Eakas	615	680	675	687	624	588	80,8	60,4	60,9	63,8	58,6	55,7
	KOKKU	1 449	1 613	1 560	1 494	1 365	1 284	190,4	143,4	140,8	138,8	128,3	121,7
Väike-Maarja	Laps	54	52	55	52	54	54	12,0	8,6	9,2	8,9	9,3	9,5
	Tööealine	316	359	357	336	312	299	70,4	59,7	60,0	57,2	53,5	52,4
	Eakas	253	279	291	305	277	261	56,4	46,4	48,9	52,0	47,5	45,8
	KOKKU	623	690	703	693	643	614	138,9	114,7	118,2	118,1	110,3	107,7
PAIK	Laps	207	203	172	159	149	155	17,1	11,8	10,1	9,6	9,0	9,5
	Tööealine	997	1 141	1 125	1 036	958	894	82,4	66,1	66,1	62,3	58,2	55,0
	Eakas	868	959	966	992	901	849	71,7	55,5	56,7	59,6	54,7	52,2
	KOKKU	2 072	2 303	2 263	2 187	2 008	1 898	171,3	133,4	132,9	131,5	121,9	116,8

¹⁸ Palgatöötaja keskmine brutotulu ST004, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sissetulek/ST004

¹⁹ Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, kättesaadav: https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/asutus_kontaktid/statistika-ja-aruandlus

Joonis 24. Puuetega inimeste osakaal elanikkonnast maakondade lõikes (SKA)

Vähenenud töövõimega inimesi oli PAIK-i piirkonna valdades 2022. aasta seisuga 146 (s.o 9,04 vähenenud töövõimega isikut 1000 elaniku kohta), mis on üle Eesti keskmise (7,6).

Leibkonnas hooldajate, s.o inimeste, kes hooldavad oma leibkonnaliiget või liikmeid osakaal elanikkonnast oli Lääne-Virumaal 5%, sh 3% taluvad suurt hoolduskoormust. Viimane jääb maakondade võrdluses kõrgeimate näitajate hulka (maakondade hooldajate osakaal jääb vahemikku 1–10% ning talumatult suurt koormust taluvate isikute osakaal vahemikku 0–5%)²⁰.

Oodatav eluiga on inimese sünnihetkel keskmiselt elada jäänud aastate arv, kui suremus ei muutu. Näitaja arvutatakse vastava aasta suremusnäitajate põhjal ja kehtib ainult siis, kui need ei muutu. Statistikaameti andmetel oli 2021. aastal Eesti elanike oodatav eluiga sünnimomendil 77,2 aastat, **Lääne-Virumaal** sellest veidi madalam – 77,02 eluaastat. Meeste oodatav eluiga oli 72,95 (Eestis keskmiselt 72,8) ja naistel 81,01 (Eestis keskmiselt 81,4 aastat). Mõlema soo esindajate oodatav eluiga on eelmise aastaga võrreldes lühenenud²¹.

Tervena elada jäänud aastad näitavad keskmist aastate arvu, mis inimene tõenäoliselt elab igapäevategevuse piiranguteta, kui suremus ja rahvastiku tervisenäitajad jäävad samaks. Tervena elavad mehed Lääne-Virumaal eeldatavalt 54,77 (Eestis keskmiselt 55,1) ja naised 60,64 (Eestis keskmiselt 58,7) eluaastat ja see on viimastel aastatel mõnevõrra tõusnud, kuigi jääb alla Eesti keskmise²².

Tabel 15. Tervena elada jäänud ja elada jäänud aastad Harjumaal (Statistikaamet)

	Tervena elada jäänud aastad			Elada jäänud aastad		
	Mehed ja naised	Mehed	Naised	Mehed ja naised	Mehed	Naised
Kogu Eesti	56,97	55,19	58,72	77,2	72,80	81,40
Lääne-Viru maakond	57,47	54,70	60,64	77,02	72,95	81,01

²⁰ Allikas: Turu-uuringute AS (2022) Elanikkonna hoolduskoormuse uuring. Kättesaadav: <https://sm.web.tehnik.ee/media/2686/download> ja <https://sm.ee/media/2687/download>

²¹ Statistika andmebaas: elada jäänud aastad (RV0452), kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_demograafilised-pehinaitajad/RV0452

²² Statistika andmebaas: tervena elada jäänud aastad (TH753), kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tervishoid_tervislik-seisund/TH753

Erinevate vajadustega elanikkonna sihtrühmade vajadustega arvestamist peegeldab ka teenuste **ligipääsetavus**, mis näitab, kas kogu elanikkond on elu- ja infokeskkonda kaasatud ja kõikidele on tagatud võrdsed võimalused ühiskonnaelust osa võtta. KOV-ide teenustasemete võrdlusnäitajate alusel on ligipääsetavuse näitajad PAIK-i piirkonna valdades keskmisena Eesti keskmisega samal tasemel, jäädes õige pisut alla selle ja seda kõigis hinnatavates kategooriates – süsteemsus (ligipääsetavuse käsitlemine KOV-i kordades ja strateegiates), hoonete ja teenuste ligipääsetavus. Samas tuleks arvestada, et ka keskmised tulemused küllaltki tagasihoidlikud, kuna teenustasemeid hinnatakse 0–9-pallisel skaalal, aga valdade keskmine punktisumma on 1 (mediaan keskmine 2)²³.

Tabel 16. Ligipääsetavuse hindamiskriteerium KOV-ide teenustasemete seires (Rahandusministeerium)

KOV	Süsteemsus	Hoonete ligipääsetavus	Teenuste ligipääsetavus	KOKKU
Tapa vald	0	0	4	1
Vinni vald	1	0	1	0
Väike-Maarja vald	7	0	3	2
PAIK-i keskmine	2,7	0,0	2,7	1,0
Omaavalitsuste keskmine	2,8	0,2	2,9	1,0
Mediaan omaavalitsus	2	0	2	2

Sotsiaalmajandusliku olukorra ülevaates eristuvad tööhõive näitajad teistest laiemast sotsiaalsest heaolust näitajatest. Enamus tööhõivega seotud näitajad PAIK-i piirkonnas on alla Eesti keskmise – demograafiline töötururisk indeks, tööhõive ja töötuse määr, keskmine brutotulu, vähenenud töövõimega isikute arv. Samas erinevad sotsiaalsest olukorrast laiemalt kirjeldavad näitajad jäävad Eesti keskmisele tasemele, sealhulgas oodatav eluiga ja tervena elatud aastatega (meestel alla keskmise, naistel üle Eesti keskmise), puuetega inimeste osakaal elanikkonnast, inimeste üldine hoolduskoormus ning ka erinevate sihtrühmade ligipääsetavus avalikele teenustele.

2.4.2 Omaavalitsuste finantsid ja tulubaas

Kuna LEADER-tegevusrühmade strateegilised eesmärgid ja tegevused hõlmavad kolme eri sektori toimijate – avaliku sektori, ettevõtjate ja mittetulundusühenduste – tegevust ning KOV on oluline partner mõjusate projektide elluviimisel, on PAIK-i tegevuskeskkonna analüüsimisel oluline ka piirkonna omaavalitsuste finantsvõimekusest lühiülevaade anda.

Tapa valla põhitegevuse tulude maht oli 2021. aasta eelarve täitmise järgi ligi 16,8 miljonit eurot. Põhitegevuse kulusid oli ligi 16 miljonit eurot. Seega moodustas põhitegevuse tulek 4,7% ehk 800 tuhat eurot. Väike-Maarja valla põhitegevuse tulude maht oli ligi 10,3 miljonit eurot ja põhitegevuse kulusid oli 9,4 miljoni euro vääringus ning põhitegevuse tulek 8,2%

²³ Allikas: KOV-ide teenustasemed, kättesaadav: <https://minuomavalitsus.fin.ee/et/omavalitsuse-detailvaade>

ehk 850 tuhat eurot. (Tabel 17). Võrdluseks, Eesti keskmine näitaja on 13–14%, seega jäävad Väike-Maarja ja Tapa valla tegevustulemid alla Eesti keskmise.

Netovõlakoormus oli 2021. aastal suurem Tapa vallal (52,4%), kus võlakohustusi oli 8,8 miljonit eurot ning vaba netovõlakoormust veel 4,6 miljonit eurot²⁴. Väike-Maarja valla võlakoormus oli kõigest 7,7%, võlakohustuste summa veidi alla 800 tuhande euro ja vaba võlakoormust 7,6 miljonit eurot.

Tabel 17. Tapa ja Väike-Maarja valla eelarvenäitajad perioodil aastal 2021 (Rahandusministeerium)

	Tapa vald	Väike-Maarja vald
Põhitegevuse tulud	€16 853 022	€10 299 451
Põhitegevuse kulud	-€16 054 070	-€9 451 515
Põhitegevuse tulem	€798 951	€847 936
Tulemi osakaal tuludest	4,7%	8,2%
Põhitegevuse tulud elaniku kohta	€1 566	€1 781
Põhitegevuse tulem elaniku kohta	€74	€147
Võlakohustused aasta lõpu seisuga	€10 455 959	€1 552 293
Likviidsed varad aasta lõpu seisuga	€1 630 111	€757 166
Netovõlakoormus (eurodes)	€8 825 848	€795 128
Netovõlakoormuse %	52,4%	7,7%
Netovõlakoormuse ülemmäär (€)	€13 482 417	€8 479 361
Netovõlakoormuse ülemmäär (%)	80%	82%

Viimase kuue aastaga on omavalitsuste põhitegevuse tulude maht kasvanud piirkonna valdades 2–4 miljoni võrra (mis teeb kasvaks ligi kolmandiku Väike-Maarja vallas ning üle 40% Tapa vallas). Füüsilise isiku tulumaks moodustab tuludest 45–49% (enam Väike-Maarja vallas), saadavad sihtotstarbelised toetused 43% Tapa vallas ning 41% Väike-Maarja vallas. Tasandusfondi eraldis on vahemikus 11–12%. Ressursitasude²⁵ osakaal tuludes on tagasihoidlik, jäädes paarikümne tuhande euro piiresse (Tabel 18).

Tabel 18. Tapa ja Väike-Maarja valla põhitegevuse tulude jaotus 2021 eelarves (Rahandusministeerium)

	Tapa vald	Väike-Maarja vald
PÕHITEGEVUSE TULUD	€16 853 022	€10 299 451
Maksutulud	€8 575 576	€4 984 473
Füüsilise isiku tulumaks	€8 287 900	€4 601 900
Maamaks	€287 400	€382 600
Tulud kaupade ja teenuste müügist	€945 583	€1 034 010
Saadavad toetused tegevuskuludeks	€7 205 663	€4 234 673
Tasandusfond	€1 891 500	€1 246 000
Toetusfond	€4 909 300	€2 630 600
Muud saadud toetused tegevuskuludeks	€404 900	€358 100
Muud tegevustulud	€126 200	€46 295
Kaevandamisõiguse tasu	€20 100	€20 300
Laekumine vee erikasutusest	€27 600	€13 400
Saastetasud ja keskkonnale tekitatud kahju hüvitis	€0	€0

²⁴ S.o maksimaalne summa, mille omavalitsus võib laenata

²⁵ Kaevandamisõiguse tasu, laekumine vee erikasutusest ning saastetasud ja keskkonnale tekitatud kahju hüvitis

Nii Tapa kui Väike-Maarja valla puhul on tegemist toimetulevate²⁶ omavalitsustega, mille põhitegevuse tulem on olnud positiivne ja netovõlakoormus võimaldab uusi laene teenindada. Tapa vallas on olemasolev laenukoormus piisavalt suur ja tulem suhteliselt väike selleks, seega laenuvõimekus tulevikus olulisi investeeringuid teha on väiksem kui Väike-Maarja vallas, kus see võimaldab suuremal määral uusi laene teenindada. Samas ei ole põhitegevuse tulem kummaski vallas piisavalt suur väga mahukate investeeringute tegemiseks.

Viimase kuue aasta vaates on piirkondade rahvaarvu muutuse trend olnud suhteliselt sarnane – veidi kiiremini on kahanenud Rakke (-10%) ja Tamsalu (-9%) piirkonna elanike arv, mõne protsendipunkti võrra aeglasemalt Väike-Maarja (-7%) elanike arv. Põhitegevuse tulud on ligi pooles ulatuses sõltuvuses üksikisiku tulumaksust, mistõttu tööhõive vähenemine (tööealise elanikkonna arvukuse kahanemise tulemusel) avaldab tulevikus omavalitsuse tulubaasile tuntuvat negatiivset mõju hakates kahandama võimalusi põhitegevuse kulude ning investeeringute osas.

Ka eelarvepositsioonilt on tegemist suhteliselt sarnaste näitajatega valdadega – põhitegevuse tulud on kasvanud sarnases tempos, tulem jääb alla Eesti keskmise. Samuti teenivad nende valdade elanikud samas suurusjärgus keskmist brutotulu ning on Eesti keskmisest madalama ettevõtlusaktiivsusega.

Kokkuvõttes, kuigi valdade eelarvenäitajad jäävad mõnevõrra alla Eesti keskmise, on tegemist toimetulevate omavalitsustega, kellel on positiivne põhitegevuse tulem ja piisavalt vaba laenuvõimekus, et teenindada uusi laene ning teha investeeringuid. Järgmise strateegiaperioodi jooksul tasuks eesmärkide saavutamiseks ja toetuste mõju suurendamiseks suurendada ka süsteemset koostööd omavalitsustega.

2.4.3 Rahulolu avalike teenustega

Piirkonna elanike üldine **rahulolu oma elukeskkonnaga** peegeldab seda, mida ka erinevad sotsiaalmajanduslikud näitajad näitavad – üldjuhul taset alla Eesti keskmise. Seda eelkõige näitajate osas, mis hõlmavad üldist elukeskkonda ja peamiste avalike teenustega seotud aspekte – rahulolu vaba aja kultuurse veetmise võimalustega, liikumis- ja sportimisvõimalustega ning ühistranspordi teenusega.

Enim rahul on piirkonna elanikud jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalustega ning sõiduteede ja tänavatega, kus rahulolevate inimeste osakaal on kõrgem kui Eestis keskmiselt (Tabel 19).

²⁶ minuomavalitsus.fin.ee andmetel

Tabel 19. Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga (Statistikaamet²⁷)

		Väga rahul	Pigem rahul	Väga rahul ja Pigem rahul kokku	Pigem ei ole rahul	Üldse ei ole rahul	Üldse ei ole rahul ja pigem ei ole rahul kokku
Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga	Kogu Eesti	14,2	70,3	84,5	12,6	2,8	15,4
	Tapa vald	9,4	68,5	77,9	19,7	2,4	22,1
	Väike-Maarja vald	9,0	74,8	83,8	12,6	3,6	16,2
Rahulolu vaba aja kultuurse veetmise võimalustega	Kogu Eesti	15,4	56,1	71,5	19,5	9,0	28,5
	Tapa vald	7,0	51,3	58,3	29,6	12,2	41,8
	Väike-Maarja vald	7,1	62,6	69,7	19,2	11,1	30,3
Rahulolu liikumis- ja sportimisvõimalustega	Kogu Eesti	24,2	55,1	79,3	14,5	6,3	20,8
	Tapa vald	14,4	55,9	70,3	16,9	12,7	29,6
	Väike-Maarja vald	23,7	54,6	78,3	15,5	6,2	21,7
Rahulolu ühistranspordi teenusega	Kogu Eesti	18,1	48,3	66,4	20,7	13,0	33,7
	Tapa vald	20,9	44,5	65,4	25,5	9,1	34,6
	Väike-Maarja vald	10,9	42,4	53,3	29,3	17,4	46,7
Rahulolu jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalustega	Kogu Eesti	31,2	48,3	79,5	12,5	8,0	20,5
	Tapa vald	28,8	53,6	82,4	9,6	8,0	17,6
	Väike-Maarja vald	38,5	42,2	80,7	13,8	5,5	19,3
Rahulolu rohealade (haljasalad, pargid) piisavuse ja ligipääsetavusega	Kogu Eesti	32,7	52,0	84,7	11,3	4,0	15,3
	Tapa vald	28,5	55,3	83,8	10,6	5,7	16,3
	Väike-Maarja vald	37,0	51,9	88,9	7,4	3,7	11,1
Rahulolu arhitektuuri ja miljööga	Kogu Eesti	14,3	58,1	72,4	20,7	6,9	27,6
	Tapa vald	10,8	51,7	62,5	30,0	7,5	37,5
	Väike-Maarja vald	21,6	59,8	81,4	16,5	2,1	18,6
Rahulolu avalike aladega (väljakud, turud, jalakäijate alad, pargid)	Kogu Eesti	15,1	57,5	72,6	20,1	7,3	27,4
	Tapa vald	13,9	55,7	69,6	22,1	8,2	30,3
	Väike-Maarja vald	23,5	59,2	82,7	13,3	4,1	17,4
Rahulolu sõiduteede ja tänavatega	Kogu Eesti	8,3	49,6	57,9	27,6	14,5	42,1
	Tapa vald	12,5	46,9	59,4	32,8	7,8	40,6
	Väike-Maarja vald	6,4	54,5	60,9	27,3	11,8	39,1

Rohealade (haljasalad, pargid) piisavuse ja ligipääsetavuse, piirkonna arhitektuuri ja miljööga ning avalike aladega (väljakud, turud, jalakäijate alad, pargid) rahulolu erineb piirkonna valdades, jäädes Tapa valla elanike seas alla Eesti keskmise ja Väike-Maarja vallas üle Eesti keskmise.

2.4.4 Kodanikuühendused ja -aktiivsus

Kodanikuaktiivsuse hindamisel võib tugineda MTÜ-de arvule, selle muutusele ning suhtarvule elanikkonna suhtes. PAIK-i piirkonnas on eelmise perioodi jooksul MTÜ-de arv mõnevõrra kahanenud.

Tabel 20. Mittetulundusühendused PAIK-i piirkonnas (Äriregister)

Mittetulundusühendused	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tapa vald	37	21	22	20	15	13
Väike-Maarja vald	69	70	69	71	62	57
Kokku	106	91	91	91	77	70

²⁷ KO12, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_piirkondlik-rahulolu/KO12

Valdade võrdluses on enim MTÜ-de arv Väike-Maarja vallas kasvanud aastani 2019 ja siis hakanud kahanema, Tapa vallas (Tamsalu piirkonnas) on olnud kogu perioodi languses. MTÜ-dest suurima osa moodustavad piirkondlikku või kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid (17%) ja teised kunsti, meelelahutuse ja vaba aja valdkonnas tegutsevad ühendused (25%), sh spordiklubid (9%) ning mitmeid teised vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevusega või huvialadega seotud ühendused ning huviklubid (6%) (Tabel 21).

Tabel 21. PAIK-i piirkonna MTÜ-de jaotus (arv) tegevusalade lõikes (Äriregister)

Tegevusala	Valdkond	Tapa vald	Väike-Maarja vald
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	Jahindus ja seda teenindavad tegevusalad		3
	Metsamajandust abistavad tegevused		1
Info ja side	Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	1	
Kinnisvaraalaane tegevus	Hoonete ja üürimajade haldus (korterühistud, elamuühistud, hooneühistud jms)		1
	Enda või renditud kinnisvara üürileandmine ja käitus		1
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	Muu mujal liigitamata kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus		1
Avalik haldus ja riigikaitse	Tuletõrje- ja päästeteenistused, vetelpääste, häirekeskused	1	
Haridus	Haridust abistavad tegevused	1	1
	Muu huvikoolitus	2	1
	Spordi- ja vabaajakoolitus		1
	Mujal liigitamata koolitus		2
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	Mujal liigitamata sotsiaalhoolekanne majutuseta		2
	Mujal liigitamata tervishoiualad		1
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	Spordiklubide tegevus	1	5
	Spordirajatiste käitus		1
	Sportlik ja meelelahutuslik jahipidamine ja kalapüük		2
	Mujal liigitamata sporditegevus		2
	Kunstialane loometegevus	1	2
	Kontsertide lavastamine ja esitamine, muusikaline loometegevus jms		1
	Teatri ja tantsuetenduste lavastamine ja esitamine		1
	Muud mujal liigitamata lõbustus- ja vaba aja tegevused		1
	Piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid	3	12
	Noorte- ja lasteühendused ning noorte ja laste heaolu edendavad ühendused	1	
Muud teenindavad tegevused	Vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevusega või huvialadega seotud ühendused ning huviklubid	1	3
	Kirikute, koguduste ja kloostrite tegevus		3
	Usuorganisatsioonide tegevus		1
	Muude usuorganisatsioonide tegevus		1
	Kodanikuõiguste kaitse ja eestkoste; teatud elanikegrupi huvide kaitse		1
	Keskkonna- ja looduskaitseühendused		1
	Mujal liigitamata organisatsioonide tegevus		3
	Muu mujal liigitamata teenindus		1
	Saunade, solaariumite ja massaažisalongide tegevus jm füüsilise heaoluga seotud teenindus		1
	Muu mujal liigitamata teenindus	1	
Kokku		13	57

2.5 Piirkonna majanduse ja ettevõtluse ülevaade

Piirkonna ettevõtlusvaldkonna ülevaade perioodil 2016–2021 lähtub Äriregistri ja osalt täiendavalt Statistikaameti andmetest. Ülevaates tuuakse välja piirkonna olulisemad arengumootorid, s.o suurima müügitulu, töötajate arvu ja ekspordimahuga ettevõtjad, võrreldakse neid näitajaid olulisemate sektorite lõikes ning antakse lühiülevaade turismivaldkonnaga seotud ettevõtetest.

Äriregistri andmed kajastavad ainult neid ettevõtteid, kelle registreeritud aadress on PAIK-i tegevusrühma territooriumil (s.o Väike-Maarja vallas või Tapa valla Tamsalu piirkonnas), kuid mitte neid, kes tegutsevad piirkonnas, kuid on registreeritud mujal. Seega ei kajastu käesolevas peatükis ettevõtete analüüsis suurettevõtete ja nt kaubanduskettide (Selver, Rimi jt) müügitulu ja töötajate andmed, kuna ettevõtted on registreeritud mujal ning infot eristatult ei esitata. Väikeettevõtete osas – kes LEADER-strateegia ja tegevuste peamiseks objektiks – on andmete registritest tulenevad ebatäpsused ebaolulisemad.

2.5.1 Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ja ettevõtete müügitulu

Lääne-Virumaa puhul on tegemist regiooniga, kus peamiste majandussektorite osakaalud on Eesti keskmisest mõnevõrra erinevad – kõige suurem on erinevus keskmisest madalamas hõives teenindussektoris, keskmisest suurem on hõivatus põllumajandus ja tööstussektoris (Tabel 22).

Tabel 22. Majandussektorite osakaal hõives 2020 protsentides (Statistikaamet)

	Primaarsektor	Sekundaarsektor	Tertsiaarsektor
Eesti	3,0	29,1	67,9
Lääne-Viru maakond	5,9	38,6	55,5

Majanduslikult aktiivsete ettevõtete suhtarv 1000 elaniku kohta PAIK-i piirkonna valdades on pea poole madalam Eesti keskmisest näitajast (85,7 vs 42–44 ettevõtet 1000 elaniku kohta). See on märgatavalt madalam ka maakonna keskmisest näitajast (59,6 ettevõtet 1000 elaniku kohta) (Tabel 23).

Tabel 23. Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ja ettevõtete sünni ja surmamäär (Statistikaamet)²⁸

		2017	2018	2019	2020
Aktiivsete ettevõtete arv	Eesti	104 628	108 465	110 446	113 883
	Lääne-Viru maakond	3284	3362	3466	3511
	Tapa vald	434	455	465	456
	Väike-Maarja vald	241	249	267	257
	Eesti	79,5	82,2	83,4	85,7

²⁸ Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ER071U, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_majandusüksused_ettevetluse-demograafia/ER071U

Aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta	Lääne-Viru maakond	55,8	56,2	58,4	59,6
	Tapa vald	38,9	41,2	42,7	42,4
	Väike-Maarja vald	40,0	41,9	45,5	44,4
Ettevõtete sünnimäär	Eesti	11,9	12,4	11,2	12,2
	Lääne-Viru maakond	10,6	10,6	10,6	10,0
	Tapa vald	13,1	11,2	10,3	7,5
	Väike-Maarja vald	10,0	10,0	13,1	7,8
Ettevõtete surmamäär	Eesti	10,1	11,0	10,4	10,2
	Lääne-Viru maakond	8,7	9,8	9,9	9,3
	Tapa vald	7,4	11,2	10,8	8,6
	Väike-Maarja vald	6,2	10,0	10,1	10,1

PAIK-i tegevuspiirkonna majanduse süvaanalüüsis kasutati Äriregistri päringuna saadud juriidiliste isikute majandusnäitajaid ajavahemikus 2016–2020. 2021. a tegutses piirkonnas 457 äriühingut ning 70 mittetulundusühendust (Tabel 24).

Mittetulundusühendused võivad osaleda majandustegevuses, majanduskeskkonna analüüsi kontekstis ei oma juriidiline vorm tähtsust. Umbes 25% MTÜ-de tegevusala oli kunst, meelelahutus, vaba aeg ning muu teeninduse valdkonda kuuluvad ühingud, kellest enamus valdav osa on piirkondlikku ja kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid. Arvestades, et paljud MTÜ-d on rahaliselt toetatud avaliku sektori poolt ning nende mõju majandustegevusele võrreldes äriühingutega on vähene, siis MTÜ-sid ettevõtete analüüsis ei käsitleta (**MTÜ-de ülevaade asub peatükis 2.4.4**).

Tabel 24. Äriühingud j PAIK-i piirkonnas (Äriregister)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Äriühingud						
Tapa vald	178	125	127	131	148	93
Väike-Maarja vald	343	363	402	434	429	364
Kokku	521	488	529	565	577	457

Ettevõtete analüüsimiseks äriühingud rühmitati. Selle aluseks on võetud Euroopa Komisjoni määruse definitsioon, kus suurus määratakse kas töötajate arvu või aastakäibe järgi²⁹. Eraldi on mõistlik seada teatav nn ettevõtluse aktiivsuse piir, millest alates on ettevõtte valimis kajastamine oluline – antud töös on selleks piiriks **aastane müügitulu suurem kui 10 000 eurot ja töötajate arv vähemalt 1**³⁰.

Tabel 25. Ettevõtete klassifitseerimise meetodika

Ettevõtte kategooria	Aastakäive €		Töötajate arv	
	Alampiir €	Ülempiir €	Alampiir	Ülempiir
Suurettevõtte	50 000 000	-	250	-
Keskmise suurusega ettevõtte	10 000 000	50 000 000	50	250

²⁹ <https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/vke-definitsiooni-selgitus.pdf> ja https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-definition_en

Märkida tuleb, et Raamatupidamise seaduses on definitsioonid mõnevõrra erinevad:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/125052012016?leiaKehtiv>.

³⁰ Arvestades seadusega kehtivat töötasu alammäära on 1 inimese aastane palgafond 9376,68 eurot.

Väikeettevõtte	2 000 000	10 000 000	10	50
Mikroettevõtte	10 000	2 000 000	1	10

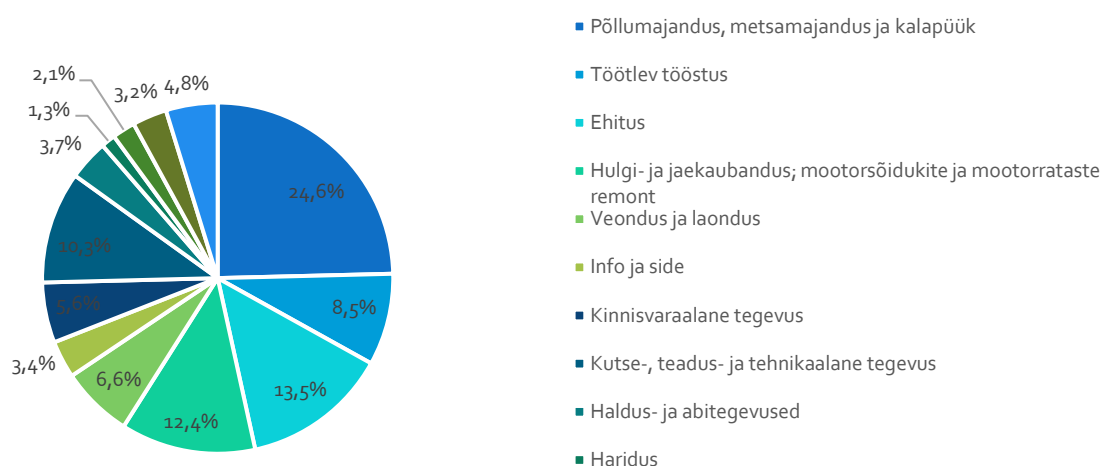
PAIK-i piirkonna ettevõtete kogu müügitulu 2021. a Äriregistrile esitatud majandusaasta aruannete andmetel oli 144 miljonit eurot, millest eksporditulu moodustas 23,8 miljonit eurot, mis oli 17% müügitulust. Ettevõtetes oli tööga hõivatud 1218 inimest.

Edasisest detailsemast analüüsist on välja jäetud ettevõtted, mis filtreerimiskriteeriumitele ei vastanud. Nende ettevõtete arv moodustas kogu ettevõtete arvust 34%, müügitulu aga kogu piirkonna ettevõtete müügitulust alla 0,25% ning nende töötajate arv jäi alla 2% kogu kõigi piirkonna ettevõtete töötajate arvust. Analüüsi valimis on 207 ettevõtet, kelle müügitulu oli 137,1 miljonit eurot, eksporditulu 20,9 miljonit eurot ning hõivatute arv 1195 inimest (Tabel 26).

Tabel 26. PAIK-i piirkonna ettevõtted (Äriregister)

	Kõik ettevõtted	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 10 000 eurot ja 1 töötaja)	nn „passiivsed ettevõtted“
Ettevõtete arv	439 ³¹	207	232
Müügitulu (EUR)	€ 144 011 741	€ 137 141 660	€ 6 870 081
Töötajate arv	1218	1 195	23
Eksportivate ettevõtete arv	38	31	7
Eksporditulu (EUR)	€ 23 873 092	€ 20 950 092	€ 2 923 000

Kõige enam aktiivseid ettevõtteid tegutses põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonnas (78), ehituses (45) ning hulgi- ja jaekaubanduses (37) (Joonis 25).

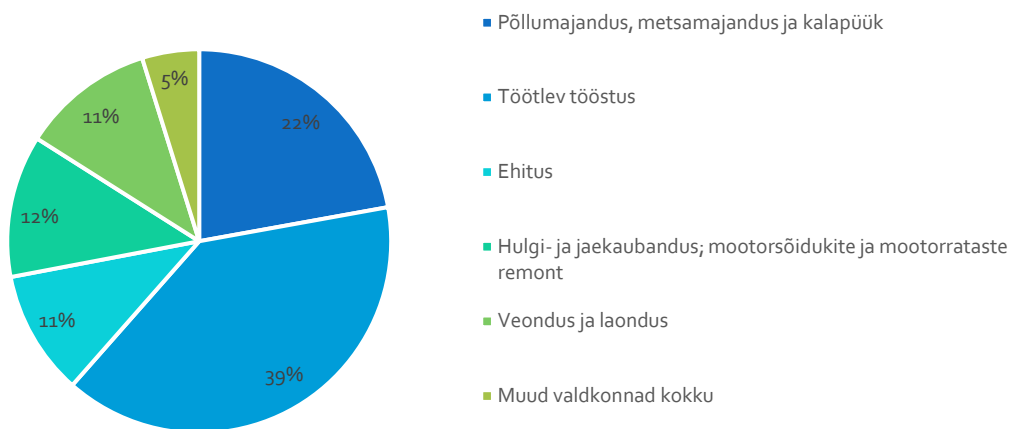

Joonis 25. PAIK-i piirkonna ettevõtluse struktuur registreeritud ettevõtete arvu põhjal 2021. aastal (Äriregister)

Müügitulu põhjal annab maakonna majandusstruktuuris tooni veidi enam kui kolmandiku moodustav **töötlev tööstus (38%)**, teisel kohal on **põllumajandus (21%)**, milles tegutses

³¹ Number ei kattu Tabelis 17 esitatuga, kuna siin on hõlmatud ainult 2021. aasta majandusaasta aruande esitanud ettevõtted.

piirkonnas enim ettevõtteid. Tähtsuset kolmandal ja neljandal kohal võrdselt on **hulgi- ja jaekaubandus (11%)** ning **veondus ja laondus (11%)** ja seejärel **ehitus (10%)**. Nende viie sektori osakaal kogu müügis oli 2021. aastal **91%** (Joonis 26).

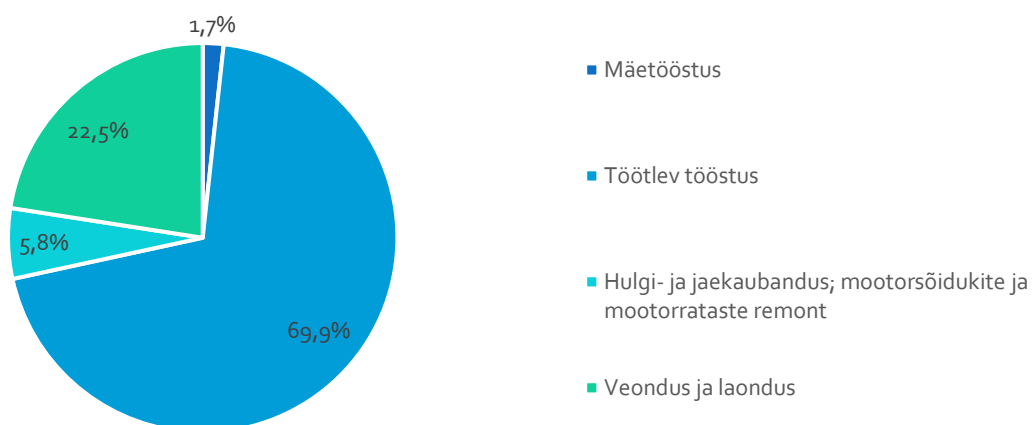
Joonis 26. PAIK-i piirkonna ettevõtluse struktuur aktiivsete ettevõtete müügitulu põhjal 2020. aastal (Äreregister)

Ülejäänud osa müügitulust moodustasid valdkonnad, mille osatähtsus jäi valdavalt alla 1%, seda ületas ainult tervishoiu- ja sotsiaalvaldkond (1,7%).

Eesti ettevõtete müügitulu tegevusalade TOP 2020. a oli hulgi- ja jaekaubandus 42%, töötlev tööstus 19%, ehitus 9%, veondus-laondus 8%, info ja side 4%, põllumajandus-metsandus oli 6.–10. kohal 3% osakaaluga (Statistikaamet). Maapiirkondade struktuuris on Eesti keskmisest suurem osakaal töötleva tööstusel ja põllumajandusel.

Piirkonnas tegutsevate ettevõtete eksporditulu oli 2021. a 23,8 miljonit eurot, mis loodi 38 ettevõtte poolt. Ekspordi panustasid statistiliselt viis valdkonda, kuid **98% ekspordimahust andsid töötlev tööstus (11 ettevõtet), veondus ja laondus (4 ettevõtet) ning hulgi- ja jaekaubandus (7 ettevõtet)**. Mäetööstus panustas ekspordi 1,7%-ga ja teised valdkonnad alla 1% (Joonis 27).

Ekspordi geograafia hõlmas 26 riiki, olulisemad sihtriigid olid Soome (20%), Norra (9%) ja Läti (8%) ja teised juba väiksema osakaaluga.

Joonis 27. Eksporditulu peamiste sektorite lõikes 2021. aastal (Äreregister)

2.5.2 Olulisemate sektorite näitajad

PAIK-i piirkonnas **töötlevas sektoris** tegutses kokku 25 ettevõtet. Töötleva sektori müügi käive 2021. a oli **53,9 miljonit eurot**, mis moodustas aktiivsete ettevõtete **38% kogukäibest**. Sektori ekspordi osatähtsus oli **69,9%**, tööd andis sektor **301 inimesele** (25%). Allharude lõikes ja ettevõtete arvu järgi eristub kolm peamist valdkonda: metalli tööstus, sh metallitöötlus, metallkonstruktsioonide ja nende osade tootmine (6 ettevõtet), puidutöötlemine, sh mööbli jm puittoodete ja saematerjali tootmine (7 ettevõtet), toiduainete tootmine, sh liha, puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine, jahu ja tangainete ning õli ja rasva tootmine, lemmikloomade toidu tootmine ning kange alkoholi destilleerimine (6 ettevõtet).

Töötleva tööstuse sektoris tegutses 7 ettevõtet, mille müügitulu ületas miljoni euro piiri ning 2 ettevõtet, kus töötajaid oli 50 või enam. Suurimad ettevõtjad valdkonnas on puittooteid tootev, OÜ Ebavere Graanul ning lubja- ja kipsitootja Nordkalk AS.

Tabel 27. Üle 1 MEUR müügi käibega töötleva tööstuse ettevõtete TOP 2021. a (Äriregister)

Nimi	Tegevusala	Töötajate arv	Müügitulu
OÜ Ebavere Graanul	Muude puittoodete tootmine; korgist, õlest ja punumismaterjalist toodete tootmine	31	€18 654 000
Nordkalk AS	Lubja- ja kipsitootmine	78	€17 496 213
Osaühing Pandivere L.T.	Lemmikloomade valmistoidu tootmine	60	€5 621 391
Scanest OÜ	Masinate ja seadmete remont	23	€3 371 000
AS VIREEN	Õli ja rasva tootmine	15	€3 036 700
OÜ Egesten Metallehitused	Metallkonstruktsioonide ja nende osade tootmine	42	€2 521 347
ESTRADE EESTI OÜ	Elektrimootorite, -generaatorite ja trafode tootmine	16	€1 231 247

Põllumajandussektoris, mis on PAIK-i piirkonna majanduses teisel kohal, tegutses kokku 93 ettevõtet. Primaarsektori müügi käive 2021. a oli **30 miljonit eurot**, mis moodustas **21% kogukäibest**, andes **tööhõivet 22% (261) inimestest**.

Valdkonna ettevõtted tegelesid peamiselt teraviljakasvatusega (21), piimakarjakasvatusega (6) ja metsamajanduse abitegevustega (7). Valdkonnas oli 9 enam kui miljoni eurose müügituluga ettevõtet, suurimad neist metsamajanduse abitegevustega tegelev MAIX TRANS OÜ ning piimakarjakasvatusega tegelevad JK Otsa Talu Osaühing, Vao Agro Osaühing ja Osaühing Triigi Farmer.

Tabel 28. Üle 1 MEUR müügi käibega põllumajandusettevõtete TOP 2021. a (Äriregister)

Nimi	Tegevusala	Tootajate arv	Müügitulu
MAIX TRANS OÜ	Metsamajandust abistavad tegevused	7	€3 628 017
JK OTSA TALU OSAÜHING	Piimakarjakasvatus	29	€3 465 708
Vao Agro Osaühing	Piimakarjakasvatus	30	€2 997 750
Osaühing Triigi Farmer	Piimakarjakasvatus	21	€1 635 055
OSAÜHING K & G SAARELT	Teravilja- (v.a riis) ja kaunviljakasvatus; õlitaimeseemnete kasvatus	9	€1 498 708
Osaühing Avispeamees	Teravilja- (v.a riis) ja kaunviljakasvatus; õlitaimeseemnete kasvatus	8	€1 483 949
DINER Osaühing	Piimakarjakasvatus	7	€1 460 344
Osaühing Kõpsta Seafarm	Seakasvatus	7	€1 388 105
Aktsiaselts Võhmuta PM	Piimakarjakasvatus	26	€1 365 519

Hulgi- ja jaekaubandusettevõtetes tegutses 2020. a 26 aktiivset ettevõtet (10 mootorsõidukite hoolduse ja remondi valdkonnas), 7 hulgikaubanduses ja 6 jaekaubanduses, milles töötas kokku 145 inimest (12%). Valdonna müügitulu 2021.a oli **16,4 miljonit eurot ja selle osatähtsus müügitulus 11%**, eksporditulu 1,2 miljonit eurot ja osakaal koguekspordis 5,8%³².

Kaubandussektoris tegutses 3 ettevõtet, mille müügitulu ületas miljoni euro piiri. Suurimate ettevõtete tegevusvaldkonnaks oli spetsialiseerimata toodete jaemüük (Osaühing SF Pandivere), põllumajandusmasinate, -seadmete ja lisaseadmete hulgimüük (RV OÜ) ning teravilja, töötlemata tubaka, seemnete ja loomasööda hulgimüük (Osaühing Rotaks-R).

Tabel 29. Üle 1 MEUR müügikäibega kaubandusettevõtete TOP 2021. a (Äriregister)

Nimi	Tegevusala	Tootajate arv	Müügitulu
Osaühing SF Pandivere	Jaemüük spetsialiseerimata kauplustes, kus on ülekaalus toidukaubad, joogid ja tubakatooted	80	€5 559 663
RV OÜ	Põllumajandusmasinate, -seadmete ja lisaseadmete hulgimüük	2	€3 602 673
Osaühing Rotaks-R	Teravilja, töötlemata tubaka, seemnete ja loomasööda hulgimüük	9	€3 145 859

Veonduse ja laonduse valdkonna ettevõtetes tegutses 2021. a 21 aktiivset ettevõtet, kus töötas kokku 173 inimest (15%). Valdonna müügitulu 2020.a oli 15,3 miljonit eurot ja selle Valdtkonnas tegutses 6 ettevõtet, mille müügitulu ületas miljoni euro piiri. Suurimate ettevõtete tegevusvaldkonnaks on kaubavedu maanteel (ANDCAR OÜ, OÜ Ilves Transport, PolarVenture OÜ, OÜ Ralfi Veosed, OÜ Väike-Maarja Auto JA OÜ Tõnu Eiki Transport).

Tabel 30. Üle 1 MEUR müügikäibega veonduse ja laonduse valdkonna ettevõtete TOP 2021. a (Äriregister)

Nimi	Tegevusala	Tootajate arv	Müügitulu
ANDCAR OÜ	Kaubavedu maanteel	39	€2 934 786
Osaühing Ilves Transport	Kaubavedu maanteel	20	€2 635 188
PolarVenture OÜ	Kaubavedu maanteel	17	€1 967 600
OÜ Ralfi Veosed	Kaubavedu maanteel	15	€1 596 674
Osaühing Väike-Maarja Auto	Kaubavedu maanteel	15	€1 442 871
Osaühing Tõnu Eiki Transport	Kaubavedu maanteel	10	€1 058 495

Kokkuvõttes oli PAIK-i piirkonnas 2021. a üle 1 miljoni euro käibega ettevõtteid **27, mille müügitulu kokku oli 101,9 miljonit eurot ja moodustas 71% aktiivsete ettevõtete müügikäibest**. 0,5–1 MEUR käibega ettevõtteid oli 20, 100–500 tuhande eurose käibega ettevõtteid oli 71 ning enim oli alla 100 tuhande eurose müügituluga ettevõtteid – 89 (Tabel 31).

³² Olulise piiranguna peab välja tooma asjaolu, et suurte kaubanduskettide (nt Selver, Rimi) müügitulu ja töötajate andmed infos ei kajastu, kuna ettevõtteid on registreeritud mujal ning maakondlikku infot eristatult ei esitata.

Tabel 31. Ettevõtete käive ja töötajad käibe suuruse põhjal 2021. aasta seisuga (Äriregister)

Ettevõtte käibe suurus	Ettevõtete arv	Käive kokku	Töötajate arv
üle MEUR	27	€101 964 719	665
500-1 000 000	20	€13 665 634	168
100 000-500 000	71	€17 286 740	244
alla 100 000	89	€4 224 567	118
	207	€137 141 660	1195

LEADER-strateegiad keskenduvad eelkõige väikeste ettevõtete toetamisele. Antud juhul võiks keskenduda neile, kelle aastakäive jääb alla 0,5 miljoni euro. Selliseid ettevõtteid on piirkonnas 160, s.o 78% kõikidest ettevõtetest.

2.5.3 Turismivaldkonna ettevõtted

Turismivaldkonna ettevõteteks saab eelkõige pidada toitlustuse ja majutusvaldkonna ettevõtteid. 2021. aasta eest ettevõtete poolt esitatud majandusaasta aruannete andmete põhjal tegutseb toitlustuse valdkonnas tegutseb PAIK-i piirkonnas vaid 3 ettevõtet, milles oli kokku 4 töötajat ning kelle käive jäi alla 200 000€. Üle 10 000€ käibega oli neist vaid kaks: Kõrts OÜ (müügitulu 129 tuhat eurot) ning Viki Kontor OÜ (müügitulu 54 tuhat eurot). 2021. aastal PAIK piirkonnas majutuse valdkonnas tegutsevate ettevõtete andmeid ei ole esitatud.

2020. aastal on PAIK-i piirkonnas siiski enam toitlustus ja majutusvaldkonna ettevõtteid tegutsenud, enamuses neis siiski alalisi töötajaid ei ole (v.a OÜ Joosand) ning müügitulu jääb alla 10 000€ (va Kõrts OÜ, Rita kodukohvik OÜ ning Viki Kontor OÜ). Samas ei ole äriregistri andmed täielikud, kuna mitmete valdkonnas tegutsevatele toitlustus või majutusasutuste esmaseks põhitegevusalaks on midagi muud (nt jaekaubandus).

Väike-Maarja vallas on välja kujunenud järgnevad turismipiirkonnad: Väike-Maarja, Ebavere, Äntu ja Emumäe. Olulisemad vallas asuvad turismiobjektid on näiteks Äntu järvede puhkeala ja looduse õpperada, Emumäe vabaaja maastikupark, Kiltsi Kaardiloss, Vao tornlinnus, Ebavere Tervisespordikeskuse jooksu-, suusa- ja matkarajad, Simuna looduse õppe- ja matkarada, Võivere tuuliku külastuskeskus ja matkarada, Rohu raketibaas (vt lisa Tabel 32).

Vaatamata erinevatele turismiobjektidele tuntakse puudust tuntud ja tugevast turismiatraktsioonist, tootest või teenusest. Lisaks nähakse Väike-Maarja vallas arenguruumi ühises turismikorralduses (viidastamine, infotahvlid, voldikud, meened, reklaamid, giidiprogrammid, ühised teenuste paketid jms) ja loodusturismi, kui ühe võimaliku tuluallika, senisest laiaulatuslikumas rakendamises³³.

Tapa valla osas on olulisemateks turismiobjektideks Puhta vee teemapark, Tamsalu Spordikeskuse jooksu-, suusa- ja matkarajad, Paemuuseum ja lubjatootmise tööstuspärand ning Porkuni järv. Viimase potentsiaal on aga kasutamata, kuna piirkond on välja arendamata.

³³ Väike-Maarja valla arengukava 2022-2027, kättesaadav:

https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4011/0202/1006/2021_m34_lisa1.pdf#

Tabel 32. PAIK-i piirkonnas tegutsevad turismivaldkonnaga seotud ettevõtted ja MTÜ-d (MTÜ PAIK andmed)

Tegevusala	Ettevõtte nimi
Toitlustus	<ul style="list-style-type: none"> • OÜ Joosand – Georgi Söögituba ja majutus • Route22 (Kõrts OÜ) • Rakkes– Kadaka kohvik • Kohvik Kulles (Porkuni) • Kuubiku pitsa Porkunis • Vajangu kohvik VajanQ • Kirsimari söögituba (Tamsalu) • Assamalla grill • Rita kodukohvik • Dagobert OÜ – Emumäe
Majutus	<ul style="list-style-type: none"> • Toomihkli külalistemaja (Emumäe) • Kåbala kmping • Porkuni klmping • Laululinnu külalistemaja • Ao paisjärve puhkekompleks (uue omaniku arenduses) • Savi turismitalu Assamallas • Krvelaane Turismitalu
Muuseumid	<ul style="list-style-type: none"> • Emumäe muuseum • Väike-Maarja muuseum • Vao tornlinnus (muuseum) • Porkuni Paemuuseum (Porkuni tornlinnus ja Tamsalu lubjaahjud, matkarajad)
Spordikeskus	<ul style="list-style-type: none"> • Ebavere Spordikeskus • Tamsalu Spordikeskus • Vao Ratsaspordikeskus • Salutem MTÜ (Porkuni tall)
Tervise ja matkarajad	<ul style="list-style-type: none"> • Porkuni Energiarada • Tamsalu Terviserajad • Emumägi (torn, matkarajad) • Ebavere jooksu, suusa- ja matkarajad.
Misad	<ul style="list-style-type: none"> • Porkuni mis • Kiltsi mis – kaardiloss • Vohmuta mis
Tuuleveskid	<ul style="list-style-type: none"> • Võivere Tuuleveski • Struve punktid (Võivere tuuleveski)
Muud vaatamisvarsused	<ul style="list-style-type: none"> • Puhta vee teemapark – Järsi • 100 Tamme park Tamsalus • Tamsalu lubjaahjud • Väike-Maarja tall

PAIK on toetanud mitmeid olulisi investeeringuid piirkonna turismiobjektidesse, kaasates ka teisi rahastusallikaid või rahastajaid, näiteks Kilsi kaardiloss (Norra EMP vahendeid enam kui miljon eurot, lisaks PAIK-i enda vahendid), Emumägi, Struve kaare UNESCO pärandiga seotud tegevused (u 350 tuhat eurot), Porkuni paemuuseum, Puhta vee teemapark jt. Samas vajab turismivaldkond ja tugevate atraktsioonide loomine palju enam ressursi, kui see LEADER-eelarve ja meetmete mahtude juures võimalik on. Oluline on turismi arendamisel jätkata koostööd omavalitsuste, turismi arendusorganisatsioonide ja teiste rahastajatega ning puda sihistada toetusi sinna, kus on ka teisi rahastajaid või kus see enam piirkonna turismipotentsiaali võimendab.

3 Perioodi 2015–2022 analüüs

MTÜ PAIK strateegia 2015–2020 kinnitati üldkoosolekul 14.10.2015. Meetmete rakendamine algas järgmisel aastal ning kinnitatud strateegia kohaselt viidi taotlusvoore läbi kuni 2019, mil muudeti meetet 2.2 (Kultuuriküllane Pandivere) ja selle indikaatoreid ja nende siltasemeid). 1.07.2021. aastal muudeti strateegiat ulatuslikumalt – strateegia kehtivust pikendati aastani 2025 ning lisandusid selleks täiendavad vahendid, samuti lisati täiesti uus COVID-meede. Üleminekuperioodil muudeti ka olemasolevaid meetmeid ja nende sihttasemeid: ettevõtluse arendamise eesmärgi alla jäi meede 1.1: Kasvav Pandivere (ei jätkatud meetmetega 1.2-1.4). Samuti uue meetmena lisandus arukate külade meede.

PAIK-i eelarve jaotusest perioodil 2015–2022 annavad ülevaate alljärgnevad tabelid. Samas tuleb arvestada, et strateegiaperiood veel kestab ning momendil ei ole võimalik teha lõplikke järeldusi ellu viidud projektide mahu ja mõju kohta. Strateegia elluviimist mõjutas olulisel määral ka COVID-kriis, sest sellega seoses vähenesid kontaktid ja ürituste korraldamise võimalused, mistõttu vähenes otsene suhtlus. Samuti oli raskendatud projektide elluviimine. PRIA poolt küll pikendati projektide tähtaegu, kuid siiski tingis see mitmetest projektidest loobumise ehk nn katkestamise. Kogu perioodi elluviimist perspektiivis mõjutab ka sõda Ukrainas – inflatsioon, tööhõive, tarne- ja turustusprobleemid ning vähenenud omafinantseerimise võimekus suurendab projektide katkestamise osakaalu ja vähendab taotlemise aktiivsust.

Kõige suurem osakaal projektitoetustest on perioodil suunatud ettevõtluse arendamise meetmesse (54% elluviimise järgi), sh tegutsevate ettevõtete toetamise (M1.2 40%). Suurusjärgult järgmisena toetati eelmisel perioodil tegevuspiirkonna üldise elukvaliteedi parandamist ja atraktiivsuse tõstmist (M2.1 26%), ülejäänud meetmete osakaal jäi alla 10%.

Tabel 33. Perioodi 2016–2022 eelarve jaotus meetmete lõikes

Meetme nimetus	Perioodi 2015–2022 eelarve	Osakaal (elluviimise järgi)	Esialgne osakaal
Meede 1. Ettevõtluse arendamine	€1 626 265	54%	60%
Meede 1.1 – Tärkav Pandivere	€319 059	8%	15%
Meede 1.2 – Kasvav Pandivere	€1 137 041	40%	37%
Meede 1.3 – Ettevõtlik Pandivere	€21 271	1%	1%
Meede 1.4 – Puhas Pandivere	€148 894	5%	7%
Meede 2. Elukeskkonna arendamine	€984 963	38%	34%
Meede 2.1 – Kodupaik Pandivere	€662 339	26%	28%
Meede 2.2 – Kultuuriküllane Pandivere	€172 624	6%	6%
Meede Pandivere arukad külad	€150 000	5%	0%
Meede 3. Koostöö arendamine	€193 064	8%	6%
Meede 3.1 – Rahvusvaheline Pandivere	€193 064	8%	6%
Kokku	€2 804 292	100%	100%
COVID-19 meede	€140 776		
Meetmete eelarve kokku	€2 945 067		
Tegevusrühma eelarve	€701 071		
Eelarve kokku	€3 646 138		

3.1 Jagatud toetuste ülevaade

Eelmisel perioodil esitatud 339 taotlusest said toetuse 201 projekti kogusummas 2,9 miljonit eurot. Selgelt enim on toetust saanud ettevõtted (üle 50%) ning populaarseimad on olnud meetmed alustavatele ja tegutsevatele ettevõtetele (M1.1 ja M1.2) ning väga tagasihoidlik on olnud huvi noorte ettevõtlikkuse tõstmisele suunatud meetmele 1.3. (Ettevõtlik Pandivere), millest on rahastatud kogu perioodi jooksul 3 taotlust.

MTÜ-de seas on populaarseimad olnud neile suunatud meetmed 2.1 (Kodupaik Pandivere) ja 2.2 (Kultuuriküllane Pandivere), sh esimene neist – elukeskkonna arendamisele suunatud meede – on olnud kaks korda populaarsem kui kultuuri ja identiteedi toetamisele suunatud meede 2.2 (Tabel 34).

Tabel 34. Projektide jaotus taotlejate lõikes aastatel 2015–2022 (31.12.2022 seisuga)

Meetme nimetus	Voorude arv	Esitatud taotluse arv	Toetatud taotluste arv	Toetatud taotluste osakaal	Toetuse summa	Toetust saanud taotlejate jagunemine			Keskmine toetuse summa
						MTÜ, SA	KOV	ÄU, FIE	
M 1.1 - Tärkav Pandivere	6	50	35	17%	225 734	1		34	€6 012
M 1.2 - Kasvav Pandivere	8	153	62	31%	1 125 802	3		59	€13 191
M 1.3 - Ettevõtlik Pandivere	2	4	3	1%	31 027	1	1	1	€10 970
M 1.4 - Puhas Pandivere	4	16	13	6%	140 980	4	2	7	€10 806
M 2.1 - Kodupaik Pandivere	9	83	51	25%	729 382	36	14	1	€13 917
M 2.2 - Kultuuriküllane Pandivere	5	16	15	7%	178 616	11	3	1	€12 532
M 3.1 - Rahvusvaheline Pandivere		11	11	5%	233 981	11			€10 181
COVID-19 meede	2	12	12	6%	140 776	2		10	€7 846
Pandivere arukad külad	1	4	3	1%	149 992	1	2		
Kokku	35	339	201	100%	2 902 480	69	21	111	€11 303

Piirkondlikus vaates on enim toetusi läinud Väike-Maarja vallas tegutsevatele taotlejatele, seda proportsionaalselt enam kui tegevuspiirkonna elanike arvu proportsioon – Väike-Maarja vallast on toetatud kolm korda enam taotlusi kui Tapa vallast, elanike arvu poolest on Väike-Maarja elanike arv u kaks korda kõrgem kui Tapa valla Tamsalu piirkonnas.

2022. a elanike arvu aluseks võttes on kõige rohkem toetusi saanud Vinni valla elanikud (464 eurot inimese kohta). Väike-Maarja puhul on näitaja 251 ja Tapa puhul 165 eurot. Seega on toetuse jagunemine olnud ebaproportsionaalne.

Tabel 35. Projektide jaotus KOV-ide lõikes aastatel 2015–2022 (seisuga 31.12.2022)

Meetme nimetus	Voorude arv	Esitatud taotluse arv	Toetatud taotluste arv	Toetatud taotluste osakaal	Toetust saanud taotlejate jagunemine		
					Väike-Maarja	Tapa	Vinni
M 1.1 - Tärkav Pandivere	6	50	35	17%	21	6	8
M 1.2 - Kasvav Pandivere	8	153	62	31%	37	12	13
M 1.3 - Ettevõtlik Pandivere	2	4	3	1%	2	1	
M 1.4 - Puhas Pandivere	4	16	13	6%	9	2	2
M 2.1 - Kodupaik Pandivere	9	83	51	25%	34	10	6
M 2.2 - Kultuuriküllane Pandivere	5	16	15	7%	10	2	2
M 3.1 -Rahvusvaheline Pandivere		11	11	5%			
COVID-19 meede	2	12	12	6%	5	5	2
Pandivere arukad külad	1	4	3	1%	1	1	1
Kokku	35	339	201	100%	116	40	34

3.2 Eesmärkide sihttasemete täitmine

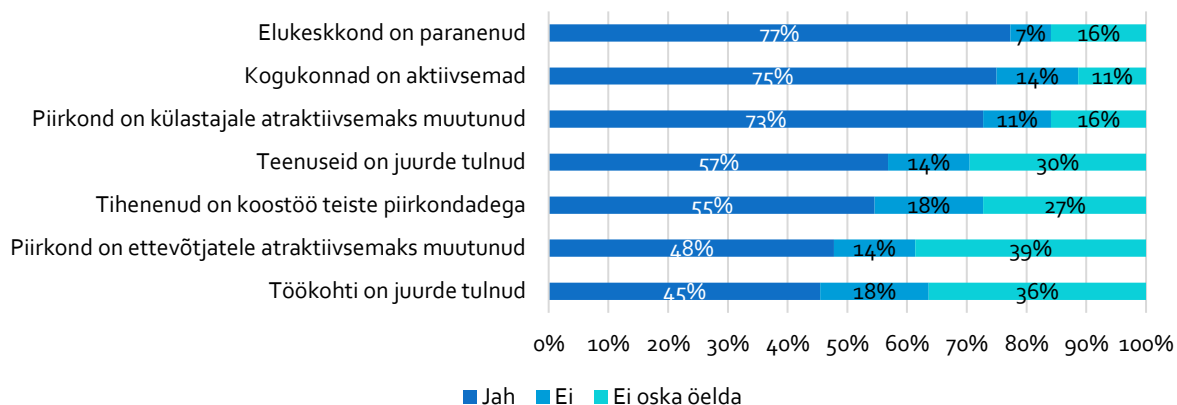
Pandivere koostööpiirkonna visiooni kohaselt on Pandivere Paeriik Allikate Allikal aastal 2025 mitmekülgse ettevõtlusega, elujõuline, kultuuri ja koostööd väärtustav kodupaik Tallinna ja Tartu vahel³⁴.

Visiooni elluviimiseks oli eelmisel strategiaperioodil kolm strateegilist eesmärki:

- Eesmärk 1: mitmekesine ja konkurentsivõimeline ettevõtlus
- Eesmärk 2: elamisväärne elukeskkond
- Eesmärk 3: Regionaalse ja rahvusvahelise koostöö arendamine

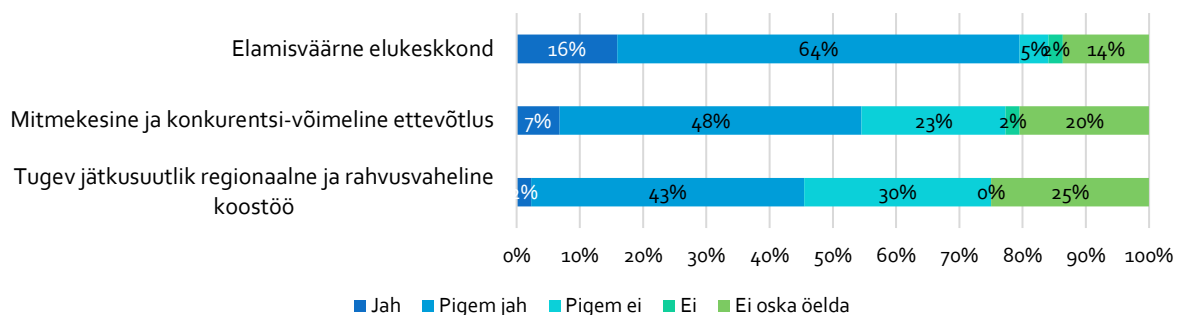
Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad PAIK-i liikmed toetumete mõju üldiselt pigem kõrgelt – enim nähakse toetuste mõju elukeskkonna paranemisele, kogukondade aktiivsemaks muutumisele ning piirkonna külastajatele atraktiivsemaks muutumisele (Joonis 28).

³⁴ Võrdluseks, üle-eelmise strateegia visioon kõlas järgmiselt: „Aastal 2013 on Pandivere koostööpiirkond kogukondade ja elanike rühmade vajadusi ning huvisid arvestav, aktiivselt koostööd tegev, efektiivselt ja säästvalt ressursse kasutav, arenev, tuntud ja kvaliteetseid avalikke teenuseid pakkuv piirkond“. Märkimist väärib, et toona ettevõtlust visiooni tasemel ei käsitletud.

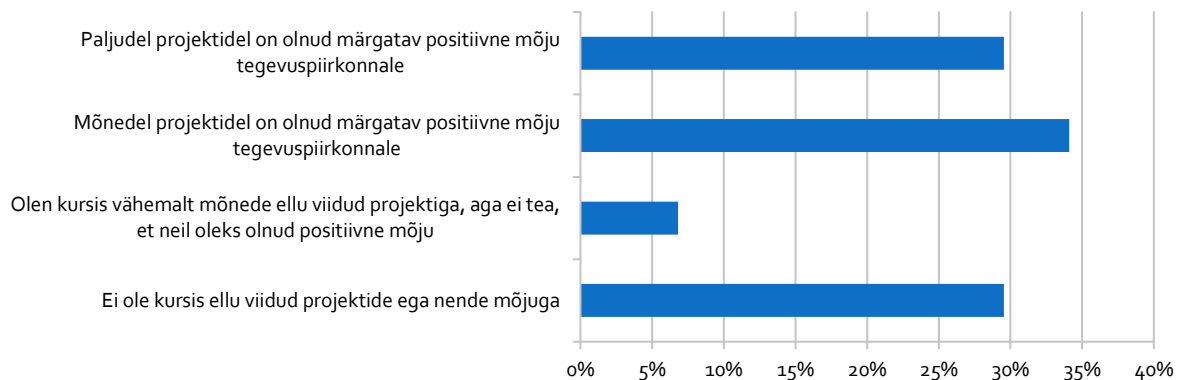
Joonis 28. Üldine hinnang meetmete mõjule (küsitlus, n=44)

Hinnangud eesmärkide saavutamisele kattuvad üldmise hinnanguga, mis piirkonnas on paremaks muutunud. Eesmärkide lõikes hinnatakse kõrgeimalt elukeskkonna arendamise meetme (M1) eesmärkide saavutamist – 80% vastanutest päevad eesmarke täidetuks või pigem täidetuks), teiste eesmärkide osas on hinnangud tagasihoidlikumad, jäädes 45–55% piiresse (Joonis 29).

Joonis 29. Hinnang strateegia eesmärkide täitumisele (küsitlus, n=44)

Samas, kui konkreetset projektide mõju kohta arvamust küsiti, jaotusid vastused sisuliselt kolmeks ning pea võrdselt vastajaid arvas, et projektidel on olnud kas märgatav positiivne mõju tegevuspiirkonnale, mõningane positiivne mõju või ei ole projektide ja nende mõjuga kursis (Joonis 30).

Joonis 30. Hinnang projektide eesmärkide täitumisele (küsitlus, n=44)

3.2.1 E1. Ettevõtluse arendamine

Ettevõtlikkuse arendamise eesmärgile on enim seirenäitajaid seatud, mida on jooksvalt seiratud (Tabel 36).

Tabel 36. E1. Ettevõtluse arendamise eesmärgi seirenäitajad ja saavutatud tase (seireauranne, meetmelehed)

Ettevõtluse arendamine	Sihttase	Tegelik
Toetatud projektide arv	1.1. Vähemalt 10 projekti taotlusvoorus (6 vooru) 1.2. Vähemalt 6 projekti taotlusvoorus (7 vooru) 1.3. Vähemalt 9 projekti taotlusvoorus (2 vooru) 1.4. Vähemalt 4 projekti taotlusvoorus, sh (4 vooru) - Vähemalt 2 integreerimisele suunatud toetatud projekti taotlusvoorus - Vähemalt 2 keskkonnasäästlikumale majandamisele suunatud projektide arv toetatud projekti taotlusvoorus Kokku: 136	121
Uute toodete/teenuste arv	1.1. 10 (taotlusvooru kohta) (6 vooru) 1.2. 14 (taotlusvooru kohta) (7 vooru) Kokku: 158	55
Ettevõtlikkuse ja noorte praktiliste oskuste arendamisele suunatud projektide arv	Vähemalt 4 ettevõtlikkuse arendamisele suunatud projekti taotlusvoorus Kokku: 8	2
Ühisprojektide arv	1.2. Vähemalt 2 toetatud koostööprojekti taotlusvoorus 1.3. Vähemalt 2 toetatud koostööprojekti taotlusvoorus Kokku: 18	3
Toetatud ettevõtete arv	1.1. Vähemalt 10 projekti taotlusvoorus 1.2. Vähemalt 6 projekti taotlusvoorus 1.3. Vähemalt 9 projekti taotlusvoorus 1.4. Vähemalt 4 projekti taotlusvoorus Kokku: 136	89
Keskkonnasäästlikumale majandusele suunatud projektide arv	1.4. Vähemalt 2 toetatud projekti taotlusvoorus Kokku: 8	8

Läbivalt on strateegia kinnitamise ajal indikaatorid ja nende sihttasemed valdavalt üledimensioneeritud. Teisisõnu, indikaatoreid on seatud liiga palju, mistõttu ei ole kõiki neid jõutud strateegia elluviimisel seirata, samuti on sihttasemed seatud liialt optimistlikult või läbimõtlematult.

Sihttasemete mittetäitmine ei viita otseselt eelmise perioodi vähesele tulemuslikkusele või ebapiisavusele, see on samaväärselt ka planeerimisprobleem. Samas tuleb arvestada ka küsitlusele vastanute hinnangut, mis on märkimisväärselt negatiivsem kui elukeskkonna arendamise meetme osas – kõigest 55% vastanutest peavad eesmärgid täidetuks või pigem täidetuks ning veerand vastajatest on hinnangul, et eesmärgid pigem ei saavutatud (Joonis 29).

3.2.2 E2. Elamisväärne elukeskkond

Elukeskkonna arendamisele on indikaatorid ja nende sihttasemed samuti seatud liiga optimistlikult, mida valdavalt ei ole suudetud täita, v.a ühisturundusprojektide ning läbi viidud ürituste osas (Tabel 37).

Tabel 37. E2. Elukeskkonna arendamise eesmärgi seirenäitajad ja saavutatud tase (seireauranne, meetmelehed)

Elukeskkonna arendamine		
Toetatud projektide arv	2.1. Vähemalt 10 projekti taotlusvoorus (8 voo ru) 2.2. Vähemalt 8 projekti taotlusvoorus (5 voo ru) Kokku: 120	65
Uute või parendatud toodete/teenuste arv	2.1. Vähemalt 10 uut/parendatud kogukonnateenust taotlusvoorus Kokku: 80	16
Parendatud objektide arv	2.1. Vähemalt 6 uut/parendatud objekti taotlusvoorus Kokku: 48	19
Ühisturundusprojektide arv	2.2. Vähemalt 1 ühisturundusprojekt taotlusvoorus Kokku: 8	11
Läbiviidud ürituste arv	2.2. Taotlusvoorus vähemalt 6 läbiviidud üritust Kokku: 30	34

Elukeskkonna arendamise eesmärgi puhul on vastajad kõige positiivsemalt meelestatud – 80% vastajatest peab seatud eesmärgi täidetuks või pigem täidetuks (Joonis 29).

3.2.3 E3. Tugev ja jätkusuutlik regionaalne ja rahvusvaheline koostöö

Kolmanda eesmärgi - rahvusvahelise ja regionaalse koostöö arendamise – osas on küsitlusele vastanud kõige skeptilisemad – 45% vastanutest arvab, et eesmärgid täideti või pigem täideti, samal ajal kui 30% vastanutest arvavad, et need ei saanud täidetud. Kõige suurem on ka vastanute osakaal, kes ei osanud vastata – 25%. (Joonis 29). Samas on koostööprojektid sageli tegevusrühma enda initsieeritud ning keskmise taotleja või liikme teadlikkus neist ongi madalam.

Koostöö arendamise eesmärgi mõjuindikaatoriks on seatud koos- ja ühisprojektide arv, mille osas on kavandatud sihttase täidetud (7 projekti).

3.3 Meetmete sihttasemete täitmine

Strateegilistest eesmärkidest lähtuvalt rakendati perioodil seitset meetet (M1.1–M3.1).

Mitmekesise ja konkurentsivõimeline ettevõtluse toetamiseks rakendati nelja investeeringumeedet:

- M 1.1. Tärkav Pandivere: suunatud kohalikul ressursil põhineva piirkonnas kuni 24 kuud tegutsenud ettevõtluse toetamisele. Tähelepanu noore tööjõu ümberasumisele maapiirkondadesse.
- M 1.2. Kasvav Pandivere: fookuseks on vähemalt 12 kuud tegutsenud piirkonna ettevõtete tootlikkuse ja lisandväärtuse suurendamine ning kohalikul ressursil põhinevate uudsete toodete (samuti kogukonnateenuste) ja teenuste väljaarendamine.
- M 1.3. Ettevõtlik Pandivere: suunatud ettevõtlikkuse suurendamisele ning ettevõtete konkurentsivõime kasvule.
- Meede 1.4. Puhas Pandivere: fookus PAIK-i tegevuspiirkonna ettevõtete konkurentsivõime suurendamisel läbi nende parema integreerituse ja keskkonnasäästlikuma majandamise.

Elamisväärse elukeskkonna arendamise toetamiseks rakendati kahte investeeringumeedet:

- M 2.1. Kodupaik Pandivere: tegevused suunatud tegevuspiirkonna üldise elukvaliteedi parandamisele ja atraktiivsuse tõstmisele.
- M 2.2. Kultuuriküllane Pandivere: tegevused keskenduvad piirkonna miljööväärtuse, pärimuskultuuri ning atraktiivsuse säilitamisele ja parandamisele.

Regionaalse ja rahvusvahelise koostöö arendamise toetamiseks rakendati ühte investeeringumeedet:

- M 3.1. Rahvusvaheline Pandivere

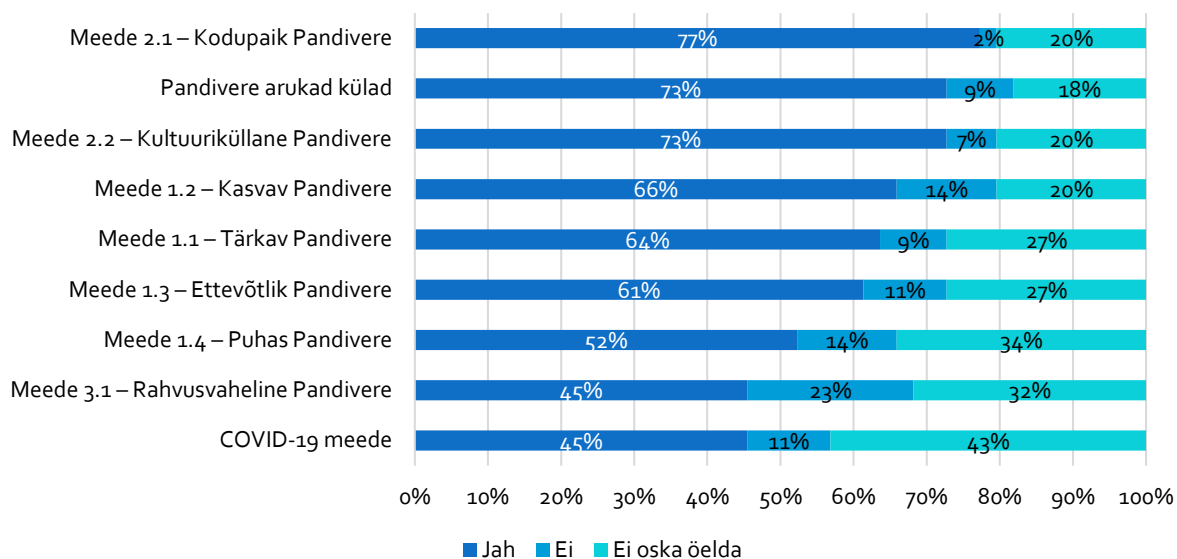
3.3.1 Meede 1.1. Tärkav Pandivere

Perioodil 2015–2022 on meetmest 1.1 toetatud 36 projekti summas 243 tuhat eurot. Suurim osa rahastatud projektidest oli seadmete soetamise toetamiseks (17 projekti, sh näiteks OÜ-le Simuna Värkstuba lailint lihvmasina ja plaatmaterjalide töötlusseadmete soetamine või Viru Arborist OÜ-le arboristi teenuse mitmekesistamiseks mobiilse puiduhakkuri ja kännufreesi soetamine); olemasoleva teenuse arendamiseks (10 projekti, sh nt PGB OÜ Veiseliha grilltoodete arendamine Porkunis, Pandivere Teraviljaühistu projekt liikmete e-teenuste arendamiseks ning Colorhouse OÜ puitmaterjalide värvimisteenuse arendamine Pandivere piirkonnas); või ettevõtluseks vajalike ruumide renoveerimise rekonstrueerimise või muude ehitustööde toetamiseks (9 projekti, sh nt kasvuhoone renoveeriminevürtsi- ja maitsetaimede kasvatamiseks (Mahemek OÜ) ja puitmaterjalide värvimisteenuse arendamine Pandivere piirkonnas (Colorhouse OÜ)).

Lisaks rahastati meetme raames ka uue vaba aja teenuste loomist (5), nt kogukonnaköögi rajamine Kotli majja, täpsusorienteerumise püsiraja ja mobiilse orienteerumise raja rajamine Pandivere kõrgustikule, Viburaja rajamine Järsi külla ning jalgrattalaenuuspunkti loomine Tamsalu spordihoone ja ühistranspordikeskuse baasil.

Suurimad toetussumma on olnud ca 9000 euro taotleja kohta ja väikseim alla 2000 euro, keskmine toetussumma taotluse kohta oli ca 6100 eurot.

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad 64% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on suhteliselt keskmine hinnang (Joonis 31).

Joonis 31. Meetmete vastavus vajadusele (küsitlus, n=44)

Meetmele 1.1 oli seatud 5 indikaatorit, mille sihttasemed on samuti liiga optimistlikud olnud, samas on selle meetme osas 40% indikaatoritest täidetud ning ülejäänud 40% indikaatoritest jäävad napilt alla sihttaseme. Ainukesena jääb kõige enam jääb alla sihttaseme toetatud projektide arv, mis on kõige selgemalt seotud taotlejate ootuste ja vajaduste teadmise ja sellest lähtuva tegevuste planeerimisega (Tabel 38).

Tabel 38. Meetmele 1.1 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2022)
Mõjuindikaator ³⁵ : uute ettevõtete arv	Eesmärk 80 uut ettevõtet (allikas: Statistikaamet)	104
Väljund- ja tulemusindikaator: toetatud projektide arv	Vähemalt 10 projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused), kokku 60	36
Väljund- ja tulemusindikaator: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Eesmärk: aastas vähemalt 45% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	44%

³⁵ Mõõdetakse perioodi lõpus

Väljund-ja tulemusindikaator: uute toodete/teenuste arv	Eesmärk: aastas vähemalt 10 uut toodet ja teenust (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring), kokku 50	55
Väljund-ja tulemusindikaator: taotlejate poolt loodud töökohtade arv projektide kohta	Vähemalt 5 uut töökohta ühes taotlusvoorus esitatud (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring, taotlejate majandusaasta aruanded), kokku 30	27

3.3.2 Meede 1.2. Kasvav Pandivere

Perioodil 2015–2022 on meetmest 1.2 toetatud 60 projekti summas 1,09 miljonit eurot. Tegemist on suurima mahuga meetmega.

Projektid olid suunatud sarnaselt eelmise meetmega ruumide renoveerimiseks (30 projekti, sh näiteks muuseum-seminariruumi rajamine Näkiuurimiskeskuses (Aali jajaviitetalu OÜ), tööstuskompleksi laoplatsi ja sissesõidutee parendamine Tamsalus (EJ Projekt Grupp OÜ), tootmisbaasi juurdeehituse ehitamine (OÜ Emekan) ning tootmishoone parendamine (OÜ Egesten Metallehitused); seadmete, tehnika või varustuse soetamisele (21 projekti, sh näiteks Limonaadi tootmiseseadmete ostmise (Vinkymon OÜ), – puidu töötlemise CNC freespingi ja teleskooplaadur-tõstuki soetamine (Merti Tootmine OÜ), Teleskooplaaduri koos lisatarvikutega soetamine (OÜ Võivere Kuivati), hambaravi teenuse arendamiseks kaasaegse hambaraviseadme soetamine (OÜ A&K Caritas) jne); või olemasoleva teenuse arendamiseks (9 projekti, sh autoremonditöökoja laiendamine teenuste osutamiseks vajalike seadmete soetamine (Veermikuproff OÜ), jahiturismikeskuse ja lasketiiru teenuste arendamine (Laekvere Jahimeeste ühing), kuivatikompleksi arendamine (OÜ Võivere Kuivati) ning mesinduskompleksi arendamine (OÜ Muhe Mesi).

Suurim toetussumma on olnud üle 60 000 euro taotleja kohta ja väikseim alla 2000 euro, keskmine toetussumma taotluse kohta oli u 19 500 eurot.

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad 66% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on veidi üle keskmise keskmise hinnang (Joonis 31).

Meetmele 1.2 on seatud 9 indikaatorit, millest kolmandikku osas ei ole nende saavutamiseks vajalikke andmeid seiratud (toetust saanud ettevõtete käibe, lisandväärtuse ning palga kasv). Samas kajastaks need näitajad kõige selgemalt konkreetse toetuse mõju toetust saanud ettevõtete tegevusele. Ülejäänutest indikaatoritest poolte osas on sihttase saavutatud (paranenud konkurentsivõimega ettevõtete arv, toetatud projektide arv ning loodud töökohtade arv) ning ülejäänud poolte osas mitte. Oodatavate väljunditena on saavutamata jäänud esimese aasta jooksul ellu viidu projektide osakaal, uute toodete ja teenuste arv ning toetatud koostööprojektide arv (Tabel 39).

Tabel 39. Meetmele 1.2 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)³⁶

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2022)
Mõjuindikaator ³⁷ : toetatud ettevõtete käibe kasv/käibe muutus	Käibe kasv vähemalt 20% kahe aasta jooksul alates projekti lõpetamisest (allikas: taotlejate majandusaasta aruanded)	Saada olevatest andmetest ei ole võimalik väita LEADER toetuste mõju ettevõtete käibe kasvule
Mõjuindikaator: paranenud konkurentsivõimega ettevõtte arv (ettevõtete käibe kasvu alusel)	10 ettevõtet, kelle konkurentsivõime on paranenud (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring)	26 ettevõtet (eksperthinnang)
Mõjuindikaator: ettevõtete lisandväärtuse kasv töötaja kohta	Lisandväärtus kasv töötaja kohta vähemalt 20% kahe aasta jooksul alates projekti lõpetamisest (allikas: taotlejate majandusaasta aruanded)	Saada olevatest andmetest ei ole võimalik väita LEADER toetuste mõju ettevõtete lisandväärtuse kasv töötaja kohta
Mõjuindikaator: taotlejate poolt pakutava brutopalgas kasv	Brutopalgas kasv 10% võrreldes taotluse esitamise hetkel esitatud majandusaasta aruande baasaastaga (allikas: taotlejate majandusaasta aruanded)	Saada olevatest andmetest ei ole võimalik väita LEADER toetuste mõju ettevõtete brutopalgas kasvu osas
Väljund- ja tulemusindikaator: toetatud projektide arv	Vähemalt 6 projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 42	58
Väljund- ja tulemusindikaator: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Aastas 45% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	32%
Väljund- ja tulemusindikaator: uute toodete/teenuste arv	Vähemalt 14 uut toodet ja teenust ühes taotlusvoorus esitatud projektide kohta (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 98	55
Väljund- ja tulemusindikaator: toetatud koostööprojektide arv	Vähemalt 2 toetatud koostööprojekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 14	3
Väljund- ja tulemusindikaator: loodud töökohtade arv	Vähemalt 5 uut loodud töökohta ühes taotlusvoorus esitatud projektide kohta (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 35	45

³⁶ 1.07.2021 strateegia muudatusega muudeti indikaatoreid ja nende sihttasemeid. Meetme 1.2. tulemus- ja väljundindikaatoriteks perioodiks 2021–2022 on:

- Taotlusperioodil toetatud projektide koguarv 8, sh rohe- ja ringmajandust toetavaid projekte 4
- Toetust saanud/arendatud ettevõtete arv 8
- Säilitatud või loodud uusi töökohti 10.

³⁷ Mõõdetakse perioodi lõpus.

3.3.3 Meede 1.3. Ettevõtlik Pandivere

Meetmest 1.3 eesmärk oli suurendada noorte ettevõtlikkust, ettevõtete konkurentsivõimet ning soodustada ühistegevust. Meetmest toetati perioodil 2016–2022 kõigest 3 projekti summas 31 tuhat eurot, keskmine toetussumma taotluse kohta oli seega 10 000 eurot. Toetust sai MTÜ Kotli Maja projekt Pandivere ettevõtlikud noored, Tamsalu Vallavalitsuse projekt Tamsalu Loomemajanduse koostöö ja kompetentsikeskuse käivitamiseks ning Alo ettevõtte OÜ projektile Kartulipealinn Simuna.

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad 61% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on suhteliselt keskmine hinnang (Joonis 31) ning meetme tegelikku mahtu arvestades pigem tunnetuslik kui faktipõhine hinnang.

Meetmele 1.3 on seatud 8 indikaatorit, millest kahe osas on sihttase täidetud (uute ettevõtete arv ja kasvanud käibega ettevõtete arv), kolme sihttase on täitmata (toetatud projektide arv, esimesel aasta ellu viidud projektide arv ning ettevõtlikkusele ja noortele suunatud projektide arv) ning 3 osas andmed puuduvad (Tabel 40).

Tabel 40. Meetmele 1.3 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2022)
Mõjuindikaator: uute ettevõtete arv	Eesmärk 80 uut ettevõtet (allikas: Statistikaamet)	104
Mõjuindikaator: paranenud konkurentsivõimega ettevõtte arv (ettevõtete käibe kasvu alusel)	10 ettevõtet, kelle konkurentsivõime on paranenud (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring)	26 ettevõtet (eksperthinnang)
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud projektide arv	Vähemalt 9 projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 18	3
Väljund- ja tulemusindikaatorid: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Aastas 45% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	7% (3 projekti 43-st projektist, seirearuanne)
Väljund- ja tulemusindikaatorid: ettevõtlikkuse ja noorte praktiliste oskuste arendamisele suunatud projektide arv	Vähemalt 4 ettevõtlikkuse arendamisele suunatud projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 8	2
Väljund- ja tulemusindikaatorid: ettevõtete konkurentsivõime suurendamisele suunatud projektide arv	Vähemalt 3 ettevõtlikkuse arendamisele suunatud projekti taotlusvoorus, (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 6	Saada olevatest andmetest ei ole võimalik väita vaid LEADER toetuste mõju ettevõtete konkurentsivõime suurendamisel
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud ühisturundusprojektide arv	Vähemalt 2 toetatud ühisturundusprojekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused)	2
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud koostööprojektide arv	Vähemalt 2 toetatud koostööprojekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused)	Andmed puuduvad

3.3.4 Meede 1.4. Puhas Pandivere

Perioodil 2015–2022 on meetmest 1.4 toetatud 13 projekti summas 140 tuhat eurot.

Suurim osa rahastatud projektidest oli küttesüsteemide parendamise toetamiseks (5 projekti, sh näiteks Simuna Vabatahtliku Tuletõrje Selts õhksoojuspumpade paigaldamise toetamine või Võivere Tuuleveskis soojustagastusega ventilatsioonisüsteemi paigaldamise toetamine) ning taastuv- või päikeseenergia rakendamise toetamiseks (3 projekti, nt A&K Caritas päikeseelektrijaama rajamine) või muud energiasäästule suunatud tegevused, näiteks bussipeatustesse alternatiivenergiaga põhinevate valgustite paigaldamine Laekvere vallas ja Väike-Maarja vallas.

Suurimad toetussumma on olnud üle 32 000 euro taotleja kohta ja väikseim alla 3000 euro, keskmine toetussumma taotluse kohta oli 19 000 eurot.

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad 52% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on oluliselt alla keskmise hinnang (Joonis 31).

Meetmele 1.4 on seatud 6 indikaatorit, millest ühe osas on sihttase täidetud (keskkonnasäästule suunatud projektide arv), kahe sihttase on täitmata, kuid üsna napilt (toetatud projektide arv, esimesel aasta ellu viidud projektide arv) ning kolme osas andmed puuduvad, millest kahe puhul on tegemist mõjuindikaatoritega (keskkonnasäästlike meetmeid rakendanud ettevõtete arv, integreeritud ettevõtete arv) (Tabel 41).

Tabel 41. Meetmele 1.4 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2022)
Mõjuindikaator: keskkonnasäästlike meetmeid rakendanud ettevõtete arv	Vähemalt 8 ettevõtet perioodis (allikas: projekti aruanded)	6
Mõjuindikaator: integreeritud ettevõtete arv	Vähemalt 8 ettevõtet perioodis (allikas: projekti aruanded)	Andmed puuduvad
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud projektide arv	Vähemalt 4 projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 16	14
Väljund- ja tulemusindikaatorid: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Aastas 45% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	42,60%
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud integreerimisele suunatud projektide arv	Vähemalt 2 toetatud projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 8	2
Väljund- ja tulemusindikaatorid: toetatud keskkonnasäästlikumale majandamisele suunatud projektide arv	Vähemalt 2 toetatud projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 8	9

3.3.5 Meede 2.1. Kodupaik Pandivere

Perioodil 2015–2022 on meetmest 2.1 toetatud 49 projekti summas 708 tuhat eurot, seega tegemist on populaarsuselt ja meetme mahult teise meetmega tegutsevate ettevõtjate toetamise meetme järel.

Enamuse rahastatud projektide fookuses oli vaba aja, spordi või huvitegevuse võimaluste rajamine või parendamine, muuseumide, kogukonna- ja seltsimajade ning muude avalike või turismiobjektide kordategemiseks, sh mitmed struve kaare teemakeskused (Võivere Tuulik).

Suurimad toetussumma on olnud 20 000 eurot taotleja kohta ja väikseim alla 2000 euro, keskmine toetussumma taotluse kohta oli u 19 000 eurot.

Liikmete seas läbiviidud küsitluse põhjal hindavad 77% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on kõige kõrgem hinnang (Joonis 31).

Meetmele 2.1 on seatud seitse indikaatorit, millest kuue osas on sihttase täitmata ning ühe osas andmed puuduvad (Tabel 42 Tabel 41).

Tabel 42. Meetmele 2.1 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)³⁸

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2022)
Mõjuindikaator: elanike arv	Elanike arvu vähenemine ei ole suurem kui 500 inimest võrreldes baasaastaga (allikas: Statistikaamet)	Vähenenud 561 (allikas: rahvastiku-register)
Mõjuindikaator: piirkonna külastatavuse kasv võrreldes baas-aastaga	Piirkonna külastatavuse kasv võrreldes baasaastaga vähemalt 50% (allikas: mobiilpositsioneerimise uuring)	Andmed puuduvad
Väljund- ja tulemusindikaator: Toetatud projektide arv	Vähemalt 10 projekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 80	49
Väljund- ja tulemusindikaator: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Aastas 50% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	44%
Väljund- ja tulemusindikaator: uute/parendatud kogukonnateenuste arv	Vähemalt 10 uut/parendatud kogukonnateenust taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 80	25
Väljund- ja tulemusindikaator: uute/parendatud objektide arv	Vähemalt 6 uut/parendatud objekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 48	40
Väljund- ja tulemusindikaator: Toetatud huvitegevusprojektide arv	3 toetatud huvitegevusprojekti taotlusvoorus (Allikas: Projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 24	19

³⁸ 1.07.2021 strateegia muudatusega muudeti indikaatoreid ja nende sihttasemeid. Meetme 2.2 tulemus- ja väljundindikaatoriteks perioodiks 2021–2022 on:

- Toetatud taotluste arv (sihttase aastaks 2022: vähemalt 4 taotlust)
- Uute/ parendatud teenuste ja vabaajategevuste arv (sihttase aastaks 2022: 3)
- Parendatud investeringuobjektide arv (sihttase aastaks 2022: 3)

3.3.6 Meede 2.2. Kultuuriküllane Pandivere

Perioodil 2015–2022 on meetmest 2.2 toetatud 16 projekti summas 185 tuhat eurot.

Suurim osa rahastatud projektidest oli suunatud erinevate ürituste korraldamisele, nt Wähja festival, Pandivere päev, Pandivere muusikafestival, suvekontserdid. Samuti koostati ja anti välja trükiseid ja raamatuid ning korraldati näituseid.

Suurimad toetussumma on olnud üle ca 17 000 euro taotleja kohta ja väikseim alla 2500 euro, keskmine toetussumma taotluse kohta oli 11 000 eurot.

Liikmete seas läbiviidud küsitluse põhjal hindavad 73% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on üks kõrgematest hinnangutest kogukonna meetme ja arukate külade meetme järel (Joonis 31).

Meetmele 2.2 on seatud 5 indikaatorit, millest kahe osas on sihttase täidetud (läbi viidud ürituste ja ühisturundusprojektide arv) ning kolme osas on sihttase täitmata (elanike rahulolu kohaliku kultuuriga, esitatud projektide arv, esimesel aastal ellu viidud projektide osakaal ning) (Tabel 43).

Tabel 43. Meetmele 2.2 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)³⁹

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase (2020)
Mõjuindikaator: elanike rahulolu piirkonna kultuuri ja identiteediga	Vähemalt 75% kogukonna elanikest on rahul piirkonna kultuurieluga (allikas: rahulolu-uuring)	64%
Väljund- ja tulemusindikaator: toetatud projektide arv	Vähemalt 8 projekti taotlusvoorus (Allikas: Projektitaotlused) Kokku: 40	16
Väljund- ja tulemusindikaator: esimese aasta (alates taotluste esitamise tähtajast) jooksul ellu viidud (lõpparuanne esitatud) projektid	Aastas 80% projektidest on ellu viidud (allikas: projektitaotlused)	4%
Väljund- ja tulemusindikaator: läbiviidud ürituste arv ja nendes osalejate arv	Taotlusvoorus vähemalt 6 läbiviidud üritust (allikas: projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring) Kokku: 30	34
Väljund- ja tulemusindikaator: ühisturundusprojektide arv	Vähemalt 1 ühisturundusprojekti taotlusvoorus (allikas: projektitaotlused) Kokku: 5	11
Väljund- ja tulemusindikaator: integratsiooniprojektide arv	2 integratsiooniprojekti perioodil (allikas: projektitaotlused)	39

³⁹ 1.07.2021 strateegia muudatusega muudeti ka indikaatoreid ja nende sihttasemeid. Meetme 3.1 tulemus ja väljundindikaatoriteks perioodiks 2021–2022 on:

- Toetatud projektide arv (sihttase aastaks 2022: 3)
- Uute/ parendatud teenuste ja vabaajategevuste arv (sihttase aastaks 2022: 3)
- Kaasatud organisatsioonide arv (sihttase aastaks 2022: 6)

3.3.7 Meede 3.1. Rahvusvaheline Pandivere

Perioodil 2016–2022 on meetmest 3.1 toetatud 9 projekti summas 211 tuhat eurot, kõik need projektid on olnud PAIK-i tegevusrühma enda projektid (täpsemalt vt ptk 1.2.2 ja ptk 1.2.3).

Liikmete seas läbiviidud küsitluse põhjal hindavad 45% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele, mis on madalaim hinnang (sama madalalt hinnati ka COVID-meetme vajadusele vastavust) (Joonis 31).

Meede 3.1 eristub indikaatorite vähesuse ning sihttasemete täitmise osas – mõlemad meetmele seatud indikaatori sihttasemed on saavutatud – koostööprojektide arv ning üritusel osalejate arv) (Tabel 44).

Tabel 44. Meetme 3.1 seatud mõju, väljund- ja tulemusindikaatorid (meetmeleht)⁴⁰

Mõõdik	Sihttase	Tegelik tase
Mõjuindikaator: regionaalsete ja rahvusvaheliste koostöö- ja ühisprojektide arv	6 regionaalset ja rahvusvahelist projekti (Allikas: Projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring)	11 (sh 4 lõpetatud, 7 pooleli)
Väljund-tulemusindikaator: üritustel osalejate arv	Vähemalt 30 osalejat ühe ürituse kohta (Allikas: Projektitaotlused, rahastatud projektide mõju-uuring)	30,6

3.3.8 Hinnang indikaatoritele ja nende seostatusele

Meetmetele seatud **indikaatorid on selgelt üledimensioneeritud** nii nende arvu kui neile omistatud sihttasemete poolest. Samas on loetelu, mis esialgsetest indikaatoritest on pidevaks seiramiseks seirearuandesse jäetud, liialt väljundipõhine, keskendudes valdavalt projektide arvule (8 indikaatorit 12-st indikaatorist, mida seirearuandes iga-aastaselt jälgitakse, on seotud mingile kindlale teemale keskenduvate projektide arvuga).

Mitmed eelmise perioodi strateegiale seatud indikaatorid ei osutunud töötavaks (andmed ei ole ettevõtete tasandil kättesaadavad vms), seega on järgmise strateegia koostamisel jätkuv väljakutse järgmise perioodi jaoks leida paremini töötavad näidikud.

Indikaatorite omavahelise sidususe parendamiseks oleks otstarbekas vaadata loogilise tervikuna eesmärki, selle saavutamiseks rakendatavat meedet ning indikaatorite hierarhiat alates väljundindikaatoritest kuni mõjuindikaatoriteni. Käesolevas strateegias olid erinevates dokumentides kasutatud väga erinevaid indikaatoreid, mis muutis keerukaks ka indikaatoritest süsteemse tervikvaate saamist ja ilmselt ka nende seiramise.

⁴⁰ 1.07.2021 strateegia muudatusega muudeti ka indikaatoreid ja nende sihttasemeid. Meetme 3.1 tulemus- ja väljundindikaatoriteks perioodiks 2021-2022 on:

- Koostööprojektide arv (sihttase aastaks 2022: 3)
- Koostööpartnerite arv (sihttase aastaks 2022: 10)

Võimalik näide selgelt ja hierarhiliselt seotud eesmärgi ja selle indikaatorite kohta (enamus nimetatud indikaatoritest ka on strateegias nimetatud, kuid selliselt kujul neid ei ole seiratud):

- Eesmärk: elamisväärne elukeskkond
- Mõjuindikaator: kasusaajate rahulolu (elanike/PAIK-i liikmete/kogukonnaliikmete rahulolu)⁴¹
- Tulemusindikaator: uute/parendatud objektide arv, ühisüritustel osalejate arv, uute/parendatud kogukonnateenuste ja nende kasutajate arv
- Väljundindikaator: objektide korrastamisele, ühisürituste korraldamisele, kogukonnateenuste parendamisele suunatud projektide arv

Mõistetavam ja lihtsam loogika oleks seada eesmärkidele eelkõige tulemusindikaatorid ning konkreetsetele meetmetele väljundindikaatorid. Meetmed ei tohiks olla liiga keerulised ning nad peaks olema regulaarselt ning alperioodiga võrreldavalt seiratavad.

Näiteks ettevõtluse arendamise eesmärgi mõjuindikaatoriks võiks olla näiteks ettevõtete lisandväärtuse kasv (töötaja kohta), uute ettevõtete arvu/osakaalu kasv, käibe kasv vms ja meetmete all võiks olla väljundindikaatorid, kus lisaks praegu seiratavatele võiks lisada näiteks parendatud teenuste arv, töökohtade arv lisada projektide arvule. Kaaluda võiks perioodi jooksul regulaarselt ettevõtjate seas tagasisideküsitluse läbiviimist ning ühe indikaatorina kasutada ettevõtjate rahulolu ettevõtluse meetmetega.

Kogukonna arendamise eesmärgi ja meetmete indikaatoritena võiks lisaks parandatud objektide ja loodud/parendatud kogukonnateenustele kasutada ürituste arvu, teenuse kasutajate arvu, üritusel osalejate arvu jms.

Koostöö arendamise eesmärgil indikaatoritena võib lisaks kasutada näiteks toimivate võrgustike arvu, projektidesse kaasatud erinevate osapoolte arvu.

Kõigi meetmete puhul võiks viia perioodiliselt läbi sihtrühma küsitlust meetmete vajadusele vastavuse osas või koguda taotlejate tagasiside/rahulolu projekti elluviimise järel, mida kasutada indikaatorina.

3.3.9 Hinnang indikaatorite sihttasemetele

Selgelt üledimensioneeritud olid ka indikaatorite sihttasemed, mis viitab nende sihttasemete saavutamise väljakutsele uue perioodi mõõdikute ja nende sihttasemete seadmisel. Võimalikud lähenemisviisid indikaatorite seadmiseks on tulevikutrendi prognoosimine ja sellele programmi oodatava mõju lisamine⁴². Lisaks lõppsihtmäärade määramisele tasuks planeerida selle põhjal areng vahe-aastateks algtasemelt ning seada iga-aastased (või vaheaastate) sihtmäärad.

⁴¹ Võimalik ettepanek, oleks eelnevast sisuliselt laiem

⁴² Vt nt Kuusk, K. (2007) indikaatorid planeerimisel ja mõjude hindamisel. Praxis. Kättesaadav: <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2007-Indikaatorid-planeerimisel-ja-mojude-hindamisel.pdf>

Indikaatorite seadmisel tasuks arvestada, mis oli perioodi algseis, millised trendid olid enne programmi algust, millised on sihtrühmade ootus ja ekspertide arvamus tulevikuarengute osas, mida näitavad uuringute tulemused või mida mujal sarnaste programmidega saavutatakse. Sihtmäärade seadmisel võivad olla aluseks kogukonna või toetuse saajate/sihtrühmade eelistused või mured, varasemad tulemused jne.

Käesoleval perioodil oli näitajaid, mis ei võtnud ilmselt piisavalt arvesse eelneva perioodi trendi ja said seetõttu ala- või ületäidetud (nt ettevõtete arvu kasvutempo alahindamine, lastega perede osakaalu kasvu ülehindamine jne). Mõõta tasuks siiski seda, mida toetusmeetmete abil võimalik muuta/lahendada on.

3.4 Taotluste ülevaade

Eelmise perioodi taotluste üldisest kvaliteedist ülevaate saamiseks ning nende uuenduslikkuse, jätkusuutlikkuse ning koostöö ja sihtrühmade kaasatuse hindamiseks koostati valim (56 projekti) kõigist perioodil 2015–2022 heakskiidetud projektitaotlustest (201). Valimisse kuulunud projektide põhjal anti üldhinnang projektitaotluste kvaliteedile, lähtudes järgmistest märksõnadest. Hinnatavad märksõnad ei kattu üheselt PAIK-i hindamismetoodikaga, kuid peegeldavad LEADER-i üldisi eesmärke ning võimaldavad teha paremaid üldistusi ja järeldusi (sh võrdlust teise tegevusrühmadega) kui PAIK-i hindamismetoodika.

- **Taotluste üldine kvaliteet**, sh sihiseade (mis eesmärke ja mõju soovitakse taotleda, kuidas see vastab tegevusgrupi strateegiale ja meetme eesmärkidele)
- **Taotluste uuenduslikkus**, kas taotluses on uuenduslikke ideid/lahendusi/lähenedisi piirkonna arendamisel ja probleemide lahendamisel (nt rakendatakse uusi/uuenduslikke meetodeid või lahendusi)
- **Koostöö ja kaasatus**, laiema huvigrupi, elanike grupi või mitme sektori esindajate kaasamine projekti ettevalmistamisse ja elluviimisesse

Valimisse kuulunud projektidele üldine kvaliteet oli üldistatult hea – toetatavad tegevused olid taotlustes piisavalt selgelt eesmärgistatud, ent mitte niiväga PAIK-i strateegiliste sihtidega seostatud. Taotlused olid lakoonilised, ent siiski piisavalt ülevaatlikud. Valdavalt taotleti toetust teenuse edasiarendamiseks (nt paremate seadmete ost, mis võimaldab tootmisenefektiivsust või teenuse kvaliteeti tõsta) ning vähemuses olid taotlused, kus parendused oli olulisemad (nt trepi ehitamine või vana seadme uuega asendamine ilma teenust edasi arendamata).

Madalam oli hinnang projektitaotlustele uuenduslikkuse aspektis. Üldjuhul uuenduslikkust sellises kontekstis nagu LEADER-rahastamisskeemi alusloogikaks olev kogukonna juhitud kohaliku arengu lähenemine seda soosib ja väärtustab⁴³, PAIK-i projektitaotlustest ei leia. Kõige enam uuenduslikkust oleks võinud eeldada meetmest 1.4. (Puhas Pandivere), mis oli

⁴³Innovatsiooni ja muutuste toetamisena, kus ehitatakse üles kohalike kogukondade suutlikkus ja ressursid algatuste tegemiseks, mis on innovatsiooni ja edasise arengu eeltingimuseks (nt seemne ja katseprojektid) ning ühendatakse kasutajate kogemus eri tüüpi teenusepakujate rohkem spetsialiseerunud teadmistega piirkonnas sobivaimate lahenduste leidmiseks.

suunatud keskkonnasäästlike ja taastuvenergiale tuginevate lahenduste kasutuselevõtmise toetamiseks. Kuigi sellest meetmest toetati mitmeid taastuvenergia lahendusi, toetati sellest ka tegevusi, millel ei olnud uuenduslikku momenti (nt kabeli renoveerimine, sõnnikuhoidla rajamine jms).

Koostöö ja kaasatus ei olnud ka projektitaotlustes eriti olulisel kohal. Ka projektid, mis formaalselt olid nimetatud koostööprojektidena (nt eelkõige meetmes 1.2.), olid pigem lihtsalt suunatud avalikult kasutada olevate või laiematele rühmadele (nt huviharidus erinevate koolide lastele), kuid ei sisaldanud tegelikku koostöömomenti erinevate sihtrühmade või sektorite vahel.

Kogukonna juhitud kohaliku arengu (LEADER) tugevusteks muude Euroopa Liidu toetuste ees⁴⁴ peetakse piirkondlike eri sektorite ja tegijate vahelisi sidemeid, millel on mitmekordistav mõju kohalikule arengule; kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegiate ajendatust konkreetsetest probleemidest kogukonnas. Samuti kogukonna juhitud kohalikus arengus kui innovatsiooni ja muutuste toetamisena, kus ehitatakse üles kohalike kogukondade suutlikkus ja ressursid algatuste tegemiseks, mis on innovatsiooni ja edasise arengu eeltingimuseks (nt seemne- ja katseprojektid) ning ühendatakse kasutajate kogemus eri tüüpi teenusepakkujate rohkem spetsialiseerunud teadmistega piirkonnas sobivaimate lahenduste leidmiseks.

Just need märksõnad, mis peaks olema kesksel kohal – sektoritevaheliste tegijate koostöö, konkreetsetele lahendust vajavatele probleemidele keskendumine ning uudsetele lahendustele leidmise toetamine – on PAIK-i tegevusrühmas perioodi projektitaotluste selgelt fookusest väljas. Järgneva perioodi rakendamisel tasuks neile fookustele enam tähelepanu pöörata, korraldades taotlejatele strateegilisi sihte ning ootusi tutvustavaid infoseminare, mis aitaks kaasa sihtide selgemale kommunikeerimisele ning taotluste paremale seostamisele strateegiliste sihtidega. Sama eesmärgi saavutamist toetaks ka meetme nõuete ja hindamiskriteeriumide ülevaatamine – mida sihistatumad meetmed, seda enam on võimalik saavutada oodatud/kavandatud väljundid ja tulemused.

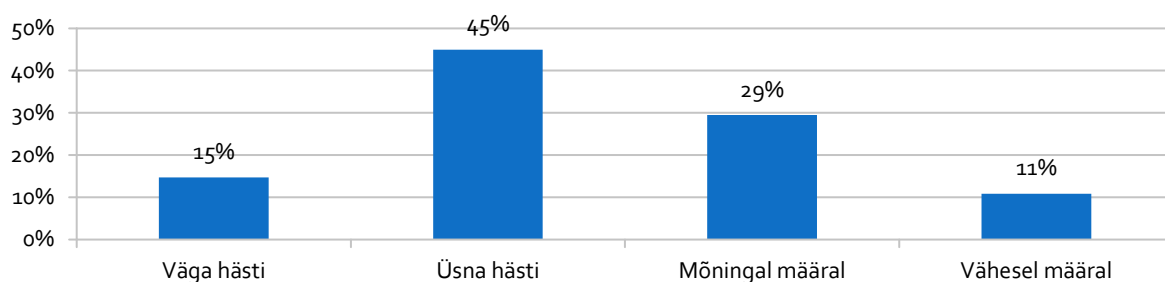
Selline muudatus võiks kaasa aidata taotluste sisulise kvaliteedi tõusule, kuid eeldab ka taotlejate informeerimist, toetamist ja infoseminaride läbiviimist, kus ei jagata ainult tehnilist infot taotlemise tingimuste kohta vaid selgelt kirjeldatakse eesmärke ja püütakse mõtestada koos taotlejatega, millised taotlejate tegevused saavad neid muudatusi esile kutsuda. On tegevusrühma otsustuskoht, kas eelmiste perioodide baasil on liigutud järgmisesse arengustaadiumisse – kus valdavalt enam n-ö pisiremonte ja ehitustöid ei rahastata ning muudatus peaks olema suunatud konkreetsemalt mingi uue võimekuse, konkurentsivõime, uue toote/teenuse väljatöötamisele.

⁴⁴ https://maainfo.ee/public/files/2014-august-guidance_clld_local_actors_et.pdf

3.5 Rahulolu PAIK-i tegevusega

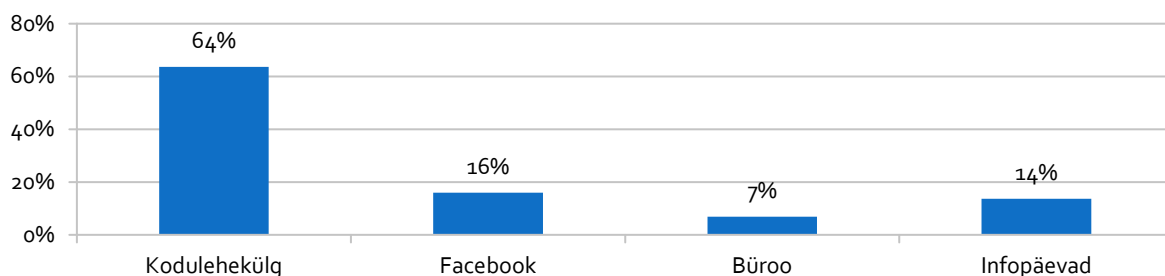
Rahulolu organisatsiooni tegevusega hõlmab erinevaid aspekte, nii rahulolu organisatsiooni juhtimisega, sh avatust ja läbipaistvust, kommunikatsiooni ja info liikumist organisatsioonis, kui rahulolu organisatsioon tegevusega, sh mil määral on see vastab ootustele ja vajadustele.

PAIK-i liikmed hindavad oma teadlikkust organisatsiooni tegevustest valdavalt üsna heaks (45%). Enam-vähem võrdväärselt palju on neid, kes väga hästi tegemistega kursis on (15%) ning vähesel määral (11%), seega tegemist on suhteliselt normaaljaotusega vastanute hinnangutes teadlikkusele (Joonis 32).

Joonis 32. Teadlikkus, millega PAIK tegeleb (n=129)

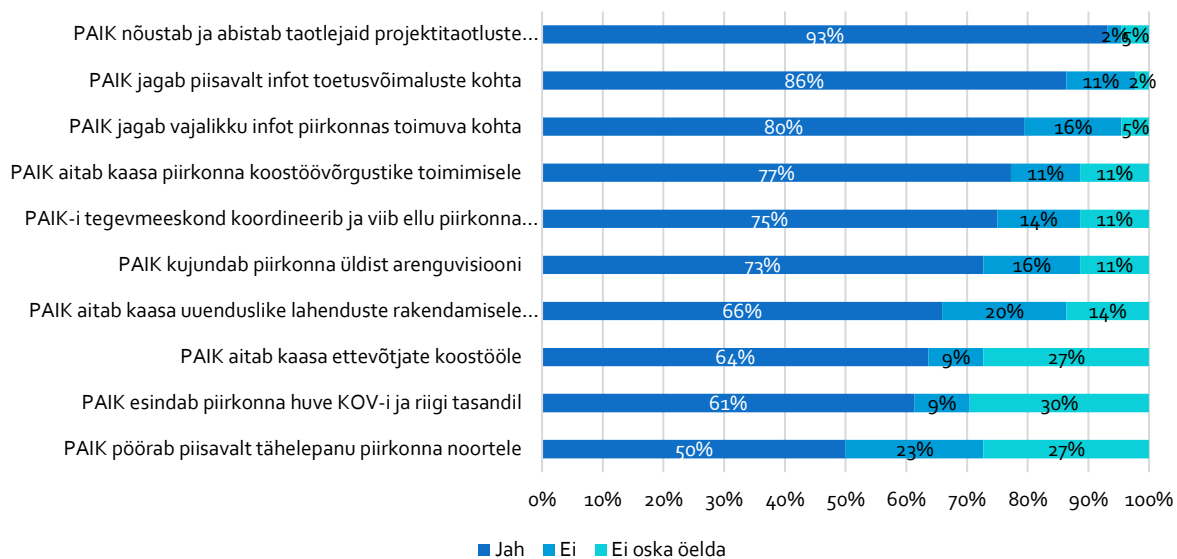
PAIK-i liikmed saavad peamiselt organisatsiooni tegemiste kohta infot kodulehelt (40%), sotsiaalmeedia (Facebook) kaudu (36%) või büroo käest (19%) kas otsesuhtluses, valla kodulehelt või listi e-kirjade kaudu. Kodulehe osas esines avamus, et seda võiks arendada, et see oleks. moodsam ja lihtsamalt kasutatav.

Joonis 33. Peamised infokanalid (n=44)

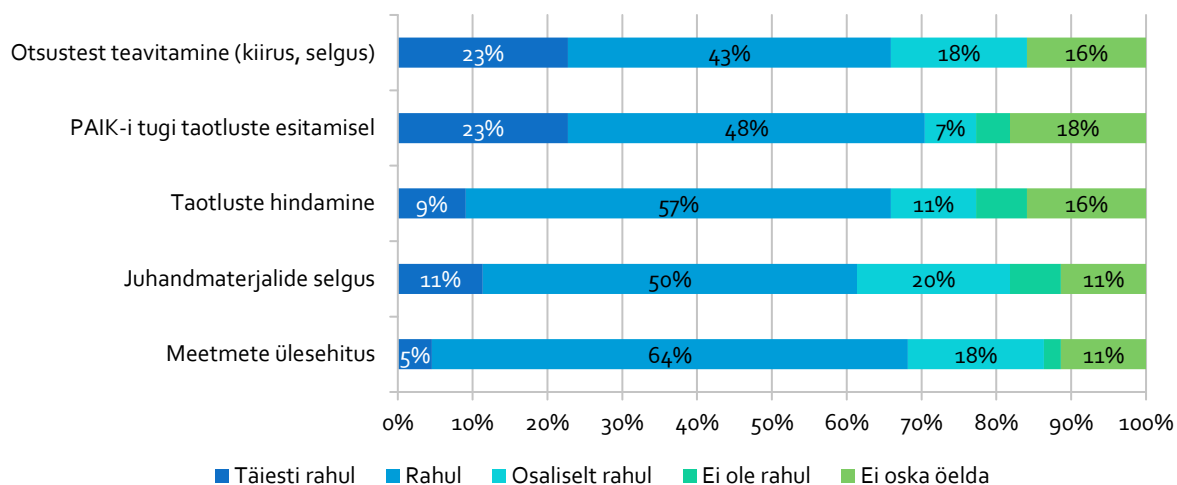
Küsitlusele vastajate rahulolu PAIK-i tegevusega on väga kõrge – kõigi hinnatavate tegevuste osas on keskmiselt 72% vastanutest kas rahul või pigem rahul. Üldiselt hinnatakse kõrgemalt PAIK-i tegevust toetuste eraldamisel (nõustab ja abistab taotlejaid projektitaotluste koostamisel ja elluviimisel, jagab piisavalt infot toetusvõimaluste kohta), info jagamisel piirkonnas toimuva kohta ning piirkonna koostöövõrgustike toimimisele kaasa aitamisega ja piirkonna jaoks oluliste projektide koordineerimise ja elluviimisega PAIK-i tegevmeeskonna poolt. Nende tegevuste osas oli üle 75% vastanutest PAIK-i tegevusega rahul.

Vähem oldi rahul keerukamate teemade ja tegevustega nagu piirkonna laiema arenguvisioni kujundamine, uuenduslike lahendustele rakendamise ja ettevõtjatega koostööle kaasaaitamisega, piirkonna huvide esindamisega KOV-i ja riigi tasandil ning noortele piisava tähelepanu pööramisega (Joonis 34).

Joonis 34. Üldine rahulolu PAIK-i tegevusega (küsitlus, n=44)

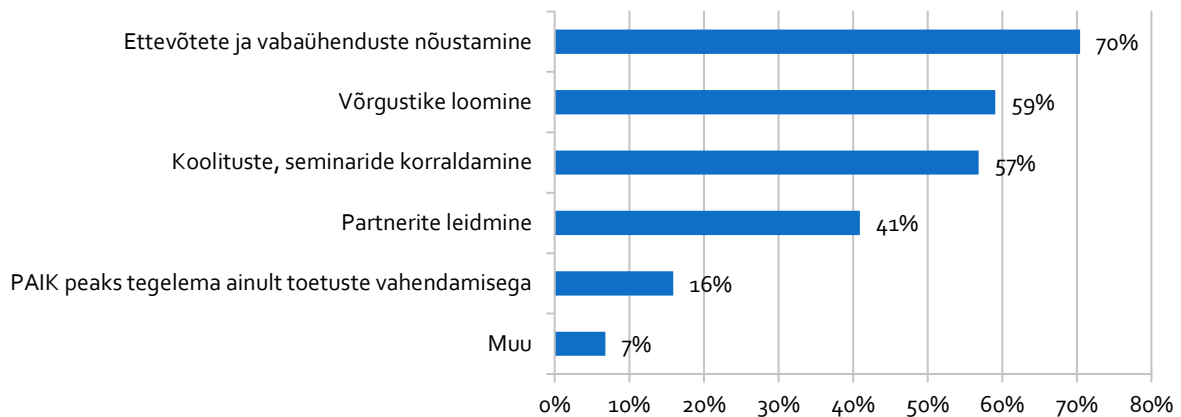
Projektide taotlemise protsessi hinnatakse suhteliselt kõrgelt – üle 60% vastanutest on kõigi menetluse aspektidega rahul. Kõige enam ollakse rahul PAIK toega taotluste esitamise (71%), meetmete ülesehitusega (69%), otsustest teavitamise kiiruse ja selgusega (66%), taotluste hindamisega (66% ning eelnevatest veidi vähem juhendmaterjalide selgusega (61%) (Joonis 35).

Joonis 35. Rahulolu taotlemise etappidega (küsitlus, n=44)

Kolmandik küsitlusele vastanud peavad vajalikuks, et **PAIK laiendaks või süvendaks oma tegevust**. Küsitlusele vastanute hinnangul peaks PAIK tegelema senisest enam ettevõtete ja vabaühenduste nõustamisega (70% vastanute hinnangul) ning võrgustike loomise (59% vastanute hinnangul) ja koolituste ja seminaride korraldamisega (57% vastanute hinnangul) (Joonis 36). **Oluline on aga markerida, et 2 töötajaga ei ole võimalik arendusorganisatsioon olla**. Samuti pole asjakohane hakata dubleerima VIROL-it ja Arenduskeskust. Samas tuleb arvestada, et uute taotlejate ja uuenduslike koostöist projektide saamiseks tuleb pingutusi teha – nt infopäevad, seminarid, koolitused, mis on

suunatud kindlatele teemadele. Kas tõuseb ka kogukondade võimestamisest – külade aktivistide toetamisest.

Joonis 36. Teemad, millega PAIK peaks veel tegelema (küsitlus, n=44)

Samas enamus ei näe vajadust, et PAIK-i tegevuses ja juhtimises peaks midagi teistmoodi või paremini korraldama, mitmed kommentaarid väljendavad hinnangut, et PAIK-i juhtimine on väga hästi korraldatud. Mõned korduvad ettepanekud hõlmasid infokanaleid ja infoedastust – infokanalid ja -edastus võiks olla paremini/moodsamalt olla esitatud, rohkem võiks infot saada toetuste taotlemise kohta, nt 4 korda aastas infokiri liikmetele ning sama informatsioon kättesaadav ka kodulehelt. Teine ettepanekute liin hõlmas koostööd ja kogukonna kaasamist, sh ettepanekud tehti enamaks koostööks ja suhtluseks piirkonna ettevõtjatega ning rahva regulaarseks kokkukutsumiseks. Arvati ka, et PAIK peaks organisatsioonina rohkem nähtav olema ning võiks selleks tutvustada oma tegevust kohalikel linna- või vallapäevadel, kajastada edulugusid kohalikus ja vallameedias. Esines ka arvamusi, et toetuste maht peaks olema suurem – nõudlus selleks on olemas ning et enam võiks arvestada väiksemate kogukondadega. Üksikute ettepanekud olid suunatud ka bürokraatia vähendamiseks ja projektimaailma inimkeelde tõlkimisele, PAIK-i seniste toetatud tegevuste ja nende tulemuslikkuse analüüsimiseks ning järeltulemuste tegemiseks, mis on valesti läinud.

Liikmetelt küsiti, kas nad sooviksid olla **enam kaasatud PAIK-i tegevustesse**. 52% vastanutest sooviks senisest enam PAIK tegevusse kaasatud olla. Ligikaudu kuendik küsitlusele vastanutest esitas ka omapoolseid ettepanekud, **kuidas liikmeid paremini PAIK-i tegevustesse kaasata**. Ettepanekud võib temaatiliselt kolmeks jaotada: üks osa ettepanekutest oli seotud nähtavuse suurendamisega: soovitati tulla kohalike sündmuste ajal välja, olla seal nähtav ja viia läbi vahetuid kontakte huvilistega, eriti julgustada noori, tutvustada tegevust koolides, rahvamajades. Teine osa ettepanekuid oli seotud konkreetsete ühisüritustega, mida PAIK võiks korraldada ja millesse võiks liikmed saada ka vabatahtlikuna panustada: sh ühised kokkusaamised/ümarlauad/väljasõidud; aruteluõhtud liikmetega ja huvitavate isikutega teistest piirkondadest, kel sarnased väljakutsed; regulaarsed koosolekud ja kooskäimised, arutlused tavaliikmete vahel, huvitavad ekskursioonid, koolitused sh nii ühised koolitused MTÜ-dele PAIK-i piirkonnas kui ka individuaalsed loengud ja koolitused MTÜ-dele.

Kolmas osa ettepanekutest on seotud muude kaasamisega seotud aspektidega, mida PAIK oma tegevuses rakendada võiks:

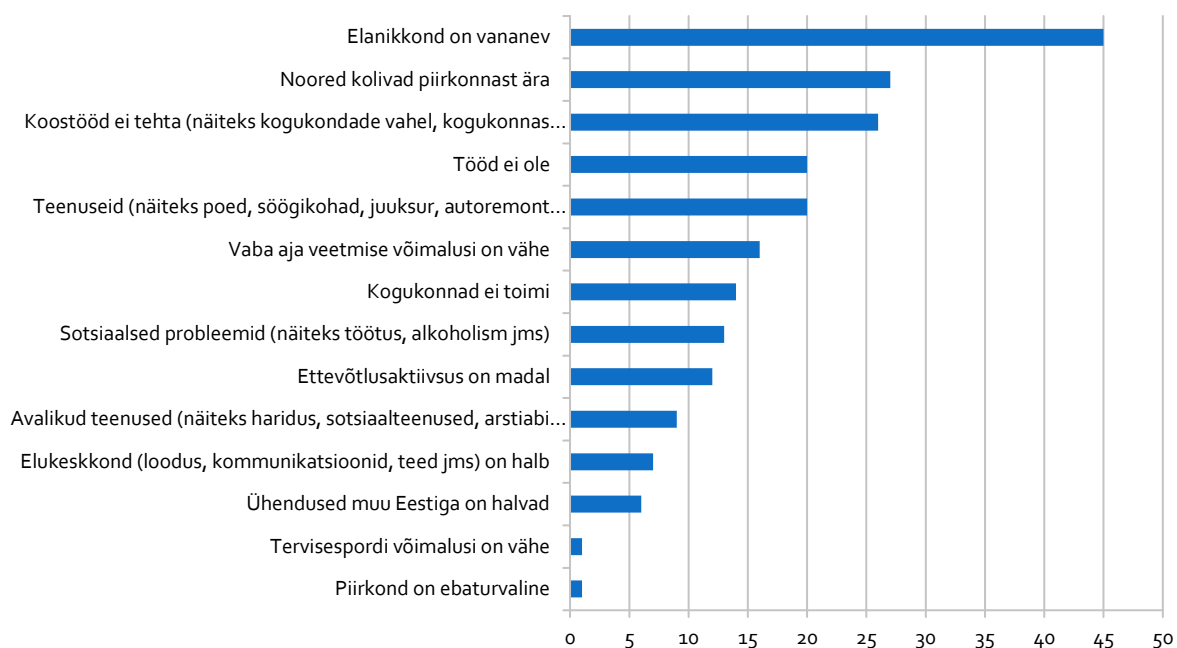
- Kaasata võiks võimalikult varastes tegevuste ja meetmete etappides;
- Võiks olla enam info kogumist ja info jagamist – plaanitavatest tegemistest teavitamist;
- Kaasata aktiivsemaid kogukonna liikmeid, neid kuidagi motiveerides;
- Pakkuda võiks konkreetseid kaasalöömisvõimalusi, näiteks teha koostööd piirkonna turundamisel;
- Liikmed võiks päriselt kaasata PAIK-i juhtimisotsuste tegemistesse – nt võimalus ise esitada oma esindajaid kandideerimiseks juhatusse, juhtkond võiks olla huvitatud nende mõtetest ja ideedest
- Liikmed peaks saama käegakatsutavat kasu, mis ei pea olema rahaline, vaid ka näiteks ka kasuliku informatsiooni omandamine.

Lisaks olid mitmed vastajad seiskohal, et kaasatus on piisav, tegevustesse on kaasatud enamik piirkonna liikmeid ning praeguse korraldusega ollakse täiesti rahul.

Sama suure osa küsitlusele vastanute hinnangul võiks **PAIK teha enam koostööd** nii koostööpiirkonna siseselt – eelkõige omavalitsuste, külaseltside, kogukondade ja kohalike võrgustikega, kui ka teiste LEADER-tegevusrühmadega nii Eestis kui ka välismaal. Veel nimetati koostööd ettevõtjatega, korteriühistute ja kogudustega ning riigiametnikega. Oli ka arvamusi, et koostööd võiks teha kõigiga, et toetused arvestaks eri ringkondade võrdväärseks aitamisega. Samas tunnistasid mitmed vastajad, et ei ole tegelikult piisavalt kursis ka praeguste koostööpartneritega.

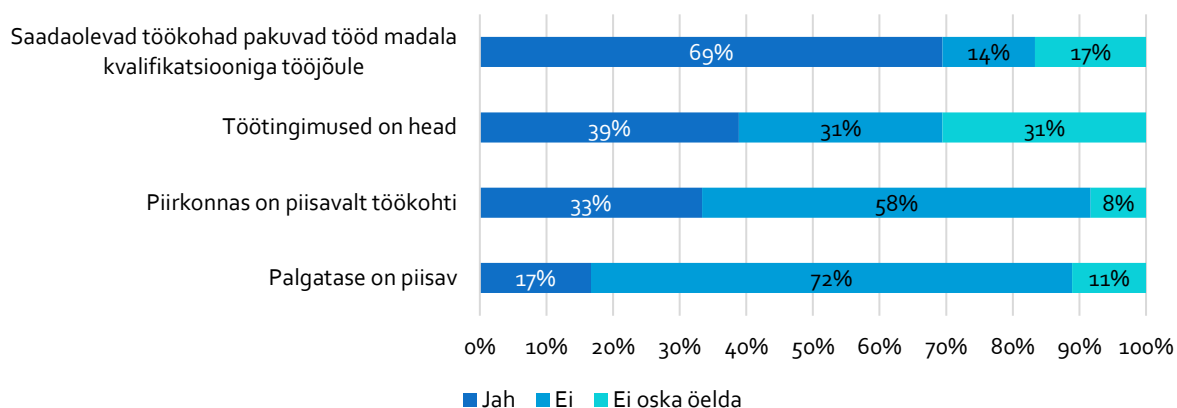
4 Arenguvajadused ja -potentsiaal

MTÜ PAIK liikmete ja toetuse taotlejate hulgas läbi viidud küsitlusest selgus, et peamised tegevuspiirkonna väljakutsed on seotud vananeva elanikkonna, noorte lahkumise ja vähese vaba aja veetmise võimalustega (Joonis 37). Harva on mainitud probleeme, nagu ebaturvaline piirkond, vähe tervisespordivõimalusi või ühendused muu Eestiga, mis pigem tuuakse esile piirkonna tugevusena.

Joonis 37. Peamised piirkonna probleemid (küsitlus, n=79)

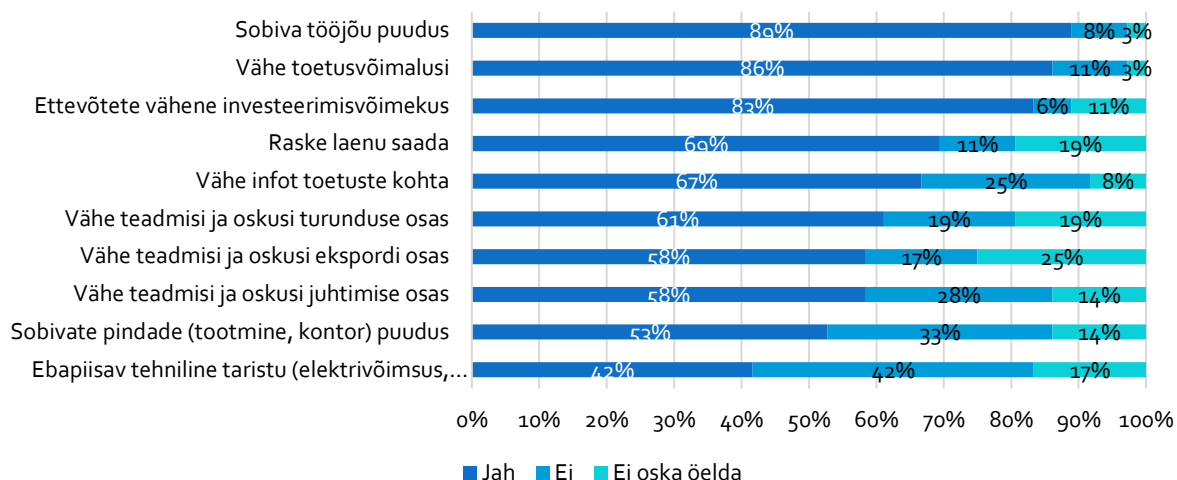
Piirkonna ettevõtluskeskkonnaga seotud probleemidest olulisim on seotud sobiva tööjõu puudumisega – saadaolevad töökohad pakuvad tööd pigem madala kvalifikatsiooniga tööjõule (Joonis 38 ja Joonis 39).

Joonis 38. Hinnangud tööga kindlustatusele (küsitlus, n=36)

Tööjõupuuduse järel domineerivad ettevõtluses finantsressurssidega seotud probleemid – vähe toetusvõimalusi, vähene investeerimisvõimekus ning raskused laenu saada, seejärel ebapiisavate teadmiste ja oskustega seonduv – nii turunduse, ekspordi kui juhtimise osas.

Kõige vähem kriitilised probleemid ettevõtjate jaoks on seotud taristuga – sobivate pindade puuduse ning tehnilise taristuga (Joonis 39).

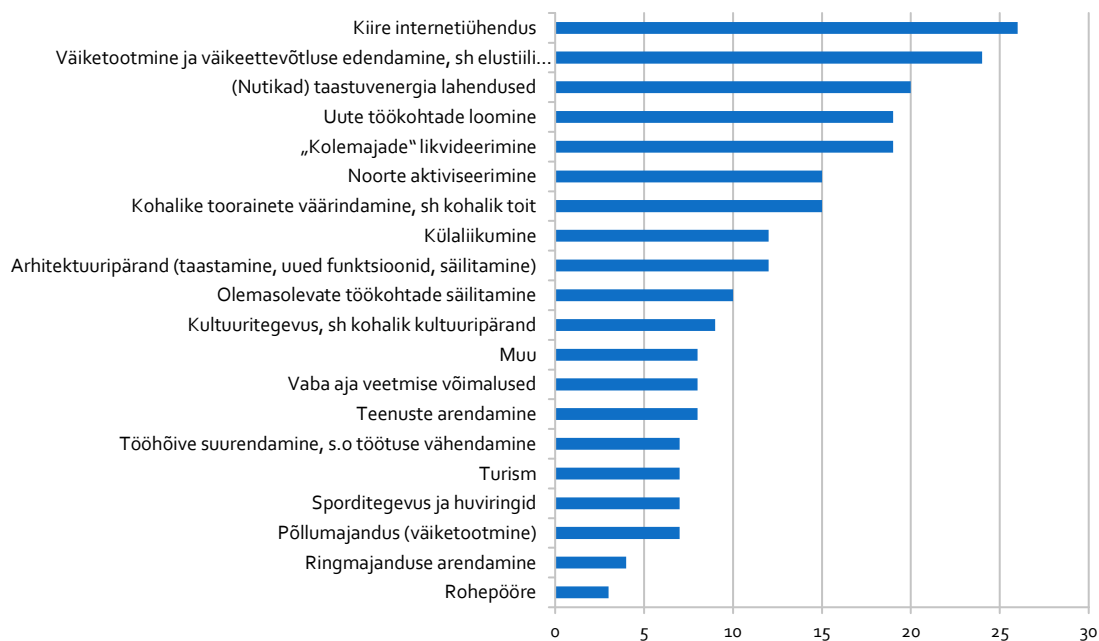
Joonis 39. Peamised ettevõtlusega seotud probleemid (küsitlus, n=36)

Tegevuspiirkonna tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud võtab kokku SWOT-analüüs (Tabel 45).

Tabel 45. Tegevuspiirkonna SWOT-analüüs

Tugevused	Nõrkused
<ul style="list-style-type: none"> • Elu- ning looduskeskkond on ilus, rahulik ja turvaline • Kogukonnad on aktiivsed, tahe koostööd teha on olemas • Ühendus muu Eestiga on hea • Sportimisvõimalused on head nii looduses kui siseruumides • Peamised teenused on tagatud (pood, arstiabi, apteek, kool, lasteaed jt) • Suuremad keskused (Tamsalu, Väike-Maarja) on korras • Piirkonnal on rikas kultuuripärand • Põllumajandusvaldkond on heal järjel 	<ul style="list-style-type: none"> • Paljud hooned on korrast ära, koledad • Ühistransport ei vasta vajadustele • Kaetus kiire internetiga on ebaühtlane, ebapiisav • Turismikorraldus on nõrk, vähe on põhjuseid siia piirkonda tulla • Elamispindu on vähe • Inimestel on hakkamasaamisesse, tulevikku vähe usku
Võimalused	Ohud
<ul style="list-style-type: none"> • Maal elamine väärtustub ühiskonnas, senisest enam inimesi soovib kas või osaliselt maale elama siirduda • Liikumisvõimalused paranevad, sh erinevate transpordiliikide ühenduvus, võimaldades inimestel elada väljaspool suuremaid linnapiirkondi • Uued trendid (rohemaajandus jms) loovad uusi ärimudeleid ja -võimalusi • Riik suunab senisest enam vahendeid regionaalpoliitikasse 	<ul style="list-style-type: none"> • Linnastumine jätkub, seega üha enam inimesi kolib maapiirkondadest ära • Majanduskeskkond ja inimeste toimetulek halvenevad • Rahvusvahelised konfliktid (nt Ukraina sõda) toovad kaasa ettearvamatuid tagajärgi (põgenikud, suured kulutused riigikaitsele jms) • Riigi poliitika keskendub üksnes suure elanike arvuga piirkondade arendamisele

Liikmeskonna ja toetuse saajate küsitlusest ilmsid teemad, mille toetamist järgmisel perioodil enim oodatakse. Need on kiire internet, väiketootmine ja väikeettevõtluse arendamine, sh elustiiliettevõtlus; nutikad taastuenergia lahendused; uute töökohtade loomine, mille tõi ühe prioriteedina välja üle veerandi vastanutest (Joonis 40).

Joonis 40. Peamised toetust vajavad valdkonnad (küsitlus, n=79)

Lisaks nimetati muude toetusvajavate valdkondadena veel üksikudel kordadel Tamsalu lauluväljakut, suurürituste ja festivalide korraldamise toetamist, kogukondade kooskämimise ja külaliikumise toetamist, majutusasutuste ja elamispindade rajamise toetamist, alustavate ettevõtete ning infotehnoloogia toetamist.

Lisaks küsitlusele uuriti toetust vajavate valdkondade kohta ka intervjuudes osalenutelt. Nende hinnangul vajaks toetamist (nimetamise, mitte tähtsuse järjekorras):

- Tööstusalad (välja toodud vaid ühel korral)
- Fokuseeritus ettevõtlusele ja turismile, sh suurüritused, objektide kordategemine, siseturism on kasutamata potentsiaal
- Piirkonna mainekujundus
- Ettevõtlikkuse süstimine inimestesse, sh noorte ettevõtlikkus
- Energiasääst (paaril korral mainitud)
- Ringmajandus (vähe mainitud)
- Ettevõtlusega alustamine (põhivara jms)
- Kogukonnateenused, elu maal toetavad teenused, et iga asja pärast ei peaks linna sõitma
- Spordirajatised
- Väiksemad kogukonnasündmused
- Kiire internetiühenduse viimane miil
- Noortele: laagrid, rahvusvahelised kogemused, kooliväline tegevus, lahe kodupiirkond (lauamägi jms)
- Ühistransport (sõidujagamine, külatakso)

Küsitlusele vastanute seas on nii neid, kes arvavad, et ei ole piisavalt võimalusi just pehmete tegevuste või väikeste investeeringute toetamiseks (1000–5000), kui ka neid, kes arvavad, et toetussummad on liiga väikesed ja võimalik võiks olla ka suuri investeeringuid toetada (100 000). Intervjueeritud arvasid läbivalt, et paindlikkust võiks edaspidi rohkem olla, s.o toetussummade amplituud võiks olla väiksest suureni (isegi kuni 200 000 euronit).

Küsitluses toodi välja, et tarvis on edendada koostööd omavalitsuste ja teiste piirkonna tegevusrühmadega. Samas on toetatud taotlustest u 10% KOV-ide esitatud, mille põhjal võib omavalitsuste kaasatust pidada pigem heaks. Samas ei tähenda koostöö ainult toetuse taotlemist, eelkõige on arenguruumi strateegilise fookuste seadmises viisil, et nad oleksid teineteist toetavad –s.t, et PAIK-i sihiseade võimendaks ka valdadele olulisi arengusuundasid või aitaks katta PAIK-ile olulisi teemasid, millele vallad piisavalt tähelepanu ei pööra.

PAIK-i tegevuspiirkonna elanikkonna arv on järjepidevalt kahanenud. Koostatud prognoos näitab selle tendentsi jätkumist. Pole põhjust eeldada, et LEADER-meetme raames jagatavad toetused seda muuta suudaksid. Eelmiste perioodide analüüs näitab, et seda pole toimunud. Küll aga saab LEADER olulisel määral panustada piirkonnas levinud elustiili ettevõtluse jätkusuutlikkuse tagamisse, toetades vajalike investeeringute tegemist, tootearendust, uuenduslikke lahendusi ja turundust.

Samuti on LEADER-il oluline roll elukeskkonna arendamisel ja kogukondade aktiveerimisel. Viimase puhul on eriti välja toodud nooremaelise elanikkonna teema – ühistegevused, vaba aja veetmise võimalused jms, loomaks neile piirkonnast positiivset kuvandit, mis motiveeriks neid õpingute lõpetamise järgselt kogukohta naasma.

Järgmisel perioodil on PAIK-i koostööpiirkond varasemast väiksem (Vinni valla territooriumi osas), mis seab järgmise strateegia koostamise ja elluviimise üheks tegevuseks ka tegevuspiirkonna optimaalsuse ja toimivuse tagamisega seotud teemad – erinevate osapoolte arvamused selles osas erinevad – kuigi mõistetakse, et suuremal organisatsioonil on suurem eelarve ja võimalused ning arutletakse võimaluste üle, ühinemaks mõne teise Virumaa tegevusrühmaga, või ka piiride ümberjagamiseks haldusüksuste piiride järgi, ollakse täna muutuste vajaduse osas valdavalt alahoidlikud.

Väiksema rahvaarvuga kaasnevad muuhulgas ka väljakutsed erinevate teenuste tarbijate arvuga – ettevõtetele ei ole teatud piirkondades teenuste pakkumiseks piisaval hulgal klientuuri.